ምዕራፍ 28

1921 ዓመተ ምሕረት

በአስተማሪነት ሥራ ሳለሁ፣ የአማርኛ ሰዋስው ከሌሎች ጋር እንዳስተዋወቀኝ፣ ሌላ ሥራ ለመያዝ እንደፈተንሁ

በአስተማሪነት ሥራ ሳለሁ

በ1921 ዓ.ም. ዘመነ ማቴዎስ ማክሰኞ ባተ። እኔም በተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት የአስተማሪነት ሥራዬን እንደቀጠልሁ ነኝ። መስከረም 27 ቀን እሑድ ልዑል አልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ ንጉሥ ተብለው ዘውድ ስለጫኑ የተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት ተማሪዎችና አስተማሪዎች የሰልፍ ተራ ተሰጥቷቸው ተሰልፈው ነበርና እኔም አብሬ ተሰልፌ ዋልሁ። በዚያውም ቀን ግርማዊ ንጉሥ ተፈሪ በግቢያቸው ለመኳንንትና ለካህናት ሙሉ ግብር ስላደረጉ እኔም ገብቼ ነበርና የግብሩን ሥነ ሥርዓት ተመለከትሁ። ንጉሥ ተፈሪ ልብሰ መንግሥት ለብሰው በዙፋን ላይ ተቀምጠዋል። ዘውዳቸው በዙፋኑ አጠገብ በጠረጴዛ ላይ ተቀምጧል። መኳንንቱም በዙፋኑ ቀኝና ግራ በየማዕርጋቸው ተቀምጠው ነበር። ከመኳንንቱም መካከል በዙፋኑ አጠገብ በወንበር የተቀመጡት ልዑል ራስ ካሣ ቅጹ በበርኖስ ዓይነት ሆኖ የተሰፋና በወርቅ ጥልፍ አምሮ የተጌጠ ካባ ለብሰው ነበርና ከሌሎች መኳንንት የተለየ የክብር ግርማ ይታይባቸው ነበር።

የተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት ጥቅምት 12 ቀን ተከፍቶ ሥራ ጀመርን። ባለፉት ዘመኖች የመክፈቻው በዓል ልዑል አልጋ ወራሽ ባሉበት ሲከበር ቈይቶ ነበር። በዚህ ዓመት ግን ግርማዊ ንጉሥ ስላልተገኙ የመክፈቻ ንግግር ያደረጉትና የከፈቱት ቴዎድሮስ ወርቅነህና ዲሬክተሩ ሙሴ ቶማሲኒ ናቸው። ዋናው ሹም አዛዥ ወርቅነህ ወደ ዓለም ማኅበር ጉባኤ ተልከው ነሐሴ 9 ቀን 1920 ዓ.ም. ከቢትወደድ ጌታቸው ጋራ ስለሄዱ ቴዎድሮስ ወርቅነህ የእሳቸው እንደራሴ ሆኖ እንደነበረ እዚህ ላይ መግለጽ የተገባ ነው። አዛዥ ወርቅነህ የተመለሱትም በዚህ ዓመት በኅዳር 5 ቀን ነው።

የአማርኛ ሰዋስው ከሌሎች ጋር እንዳስተዋወቀኝ

ካለፈው ዓመት አንሥቶ የትምህርት ሥራ የተጀመረበት የአማርኛ ሰዋስው ወሬው በየስፍራው ስለተሰማ ከውጭ አገር ሰዎች ጋር ያስተዋውቀኝ ጀመር። ለምሳሌ በፓሪስ ያለው የምሥራቃውያን ቋንቋ ሊቅ ሙሴ ግሬቦና በአዲስ አበባው የፈረንሳይ ሌጋሲዮን ጸሐፊ በኩል በደብዳቤ ተዋወቀኝ። እርሱ ራሱ በአማርኛና በፈረንሳዊኛ የጻፋቸውን ሁለት መጻሕፍት ልኮ አበረከተልኝና እኔም አንድ የሰዋስው ቅጂ እንድልክለት ጠየቀኝ። እኔ ግን ሰዋስዉ ገና

ወደፊት የሚታተም መሆኑንና በታተመ ጊዜ እንደምልክለት በመግለጥ መልስ ከሰጠሁ በኋላ ትምህርተ ሕፃናት የተባለች ትንሽ መጽሐፌን በበኩሌ ስጦታ አድርጌ በቆንስሉ በኩል ላክሁለት።

34 ሞንሲኞር ኒቆላዎስ ከንግሥት ዘውዲቱና ከንጉሥ ተፈሪ ጋር። ከግራ ወደ ቀኝ ልጅ ተምትሜ ወልዴ፣ ግርማዊት ንግሥት ዘውዲቱ፣ ልጅ ከበደ ተሰማ፣ ሊቀ መኳስ መንገሻ ውቤ፣ አልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ፣ ራስ ካሣ፣ ግሪካዊ ጳጳስ ወይም ቄስ

እንዲሁ ደግሞ ሞንሲኞር ኒቆላዎስ የተባሉ የግሪክ ማኅበር ጳጳስ በዚሁ ዓመት ተዋወቁኝና አማርኛ እንዳስጠናቸው ጠየቁኝ። እኒህ ሰው በኢትዮጵያ ላለው የግሪክ ሕዝብ ሜትሮፖሊታን[185] ሆነው ከሞንሲኞር ሚሊቲዮስ፣ በእስክንድርያ ላይ ተሾመው በዚህ ዓመት በመስከረም 4 ቀን አዲስ አበባ የገቡ ናቸው። ሰውየው ከቋንቋቸው ሌላ ፈረንሳዊኛ፣ እንግሊዝኛ፣ ላቲን፣ ዐረቢኛና ቱርክኛ ይናገራሉ። አሁንም አማርኛ ለመማርና ለማወቅ ፈልገው ኖሮ በኅዳር ወር የተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤትን በጐበኙ ጊዜ አማርኛ ለመማር ያላቸውን ምኞት ለአዛዥ ወርቅነህ ነገሯቸው። እሳቸውም ከእኔ ጋር አገጣጠሟቸውና በትርፍ ሰዓት ወደ ቤታቸው እየሄድሁ እንዳስተምራቸው ተነጋግረን ተስማማን። ሰውየው የቋንቋ ስጦታ ስላላቸው በዕድሜም የ38 ዓመት ሰው ስለሆኑ የአማርኛን ፊደል ለማወቅና ንባቡን ለመከተል ምንም ጊዜ አልወሰደባቸውም፤ በቶሎ ዐወቁትና የሰዋስው ክፍሎችን በማጥናት

---

[185] በኢትዮጵያ ሀገረ ስብከት ለግሪክ ኦርቶዶክስ እምነት ተከታዮች ጳጳስ።

ይለማመዱ ጀመር፡፡ ሁለት ወር ያህል ካስተማርኋቸው በኋላ በእንግሊዝኛ በደብልጥ ሊያስረዳቸው የሚችል ገብረ መድኅን ኃይለ ማርያምን ተክቼላቸው ያስተምራቸው ጀመር፡፡

ሞንሲኞር ኒቆላዎስ በዚያ በጥቂቱ ጊዜያት ተለማምደን ወዳጅ ስላደረጉኝ በግሪክ አገር በመንፈሳዊ ትምህርት እስኮላርሺፕ ፈልገው እንደሚልኩኝ ተስፋ ሰጡኝ፡፡ ከአንድ ዓመት በኋላም እስኮላርሺፕ ያገኙልኝ መሆናቸውን ነገሩኝ፡፡ ነገር ግን እኔ በዚያን ጊዜ ለሥራ ወደ ጅጅጋ ታዝዤ ነበርና አሳቤን የለውጥሁ መሆኔን ገልጬ ምስጋና አቀረብሁላቸው፡፡ ለእኔ በጠየቁትም ስፍራ አንድ ሐማሴናዊ ወጣት የላኩ መሆናቸውን በሌላ ጊዜ ነግረውኛል፡፡

ስለ ልዩ ልዩ ነገር

የፍቅርና አገልግሎት ማኅበር ዓመታዊ በዓሉን ታኅሣሥ 16 ቀን 1921 ዓ.ም. ማክሰኞ በፕሬዜዳንቱ በአዛዥ ወርቅነህ ቤት ታላቅ ግብዣ አድርጎ ሲያከብር እኔም በአባልነቱ የበዓሉ ተካፋይ ሆኜ አከበርሁ፡፡ ባለፈው ዘመን በደንበኛ ሥራዬ ላይ ደርቤ ያለ ደሞዝ ይዤው የነበረውን የማኅበሩ ዋና ጸሐፊነትና የተማሪ ቤቱ የሥራ ኃላፊነት ቀርቶልኝ ለአቶ ያሬድ ተሰጥቶ ነበር፡፡ አቶ ያሬድ የማኅበሩ ዋና ጸሐፊና የተማሪ ቤቱ ዲሬክተር ሆኖ በደሞዝ እንዲሠራ በሰኔ 4 ቀን 1920 ዓ.ም. በእኔ ቦታ የተተካው ነው፡፡ ሰውየው በትምህርትም በጠባይም ምስጉንና ትጉህ ሠራተኛ ስለሆነ የተማሪ ቤቱን ሥራ አስፋፍቶት ነበር፡፡

በግብዣው መጨረሻ በሻምፓኝ ጊዜ ፕሬዜዳንቱ አዛዥ ወርቅነህ ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ቃል ተናገሩ፡፡

> *የተወደዳችሁ ወንድሞቼና ልጆቼ*
>
> *እነዚህን ሦስቱን ዓመቶች በደኅና ስላሳለፍናቸው ለእግዚአብሔር ምስጋና እናቀርባለን፡፡ ወደፊትም ለመንግሥታችንና ለወገኖቻችን በፍጹም ልብ አገልጋዮች ለመሆን እግዚአብሔር እንዲባርከን እንጸልያለን፡፡*
>
> *በዚህ ባለፈው ዓመት ውስጥ የተማሪ ቤታችን ሥራ በመልካም ተካሂዶልናል፡፡ ይልቁንም ተማሪዎቹን የሚጠብቅና ለተማሪ ቤታችንም ጥቅም ያለውን ሥራ የሚሠራ ወንድማችንን አቶ ያሬድን ስለማግኘቴ እድለኛ በመሆኔ ደስ ብሎኛልና ከልብ የሆነ ምስጋናዬን አቀርብለታለሁ፡፡ ደግሞ ሴቶቹንና ልጃገረዶቹን የሚጠብቁትን የልጆቹንም ምግብ እንደሚገባ ዘወትር የሚያሰናዱትን እሜት ደሜን አመሰግናቸዋለሁ፡፡ በዚህም ላይ ደግሞ ለዛሬው በዓላችን ይህን መልካም ምግብ ላዘጋጁልን ወይዛዝር ምስጋናዬን አቀርባለሁ፡፡ እንግዲህ ዲሬክተሩ አቶ ያሬድ የተማሪ ቤቱን ወጪና ገቢ የልጆቹንም ሥራ ዝርዝር እንዲነግረን እለምነዋለሁ፡፡ ነገር ግን ከዚህ አስቀድሞ ስለግርማዊት ንግሥታችንና ስለ ግርማዊ ንጉሣችን ጤና ጽዋችንን አንሥተን እንጠጣለን፡፡*

ብለው ተናግረው ሲጨርሱ ተጨበጨበ፡፡

ከዚህ በኋላ አቶ ያሬድ ባደረገው ንግግር ተማሪዎቹ ወንዶችና ሴቶች መሆናቸውንና ቍጥራቸው እስከ ሃምሳ መድረሱን የትምህርቱ ዓይነት በእጅ ሥራ በኩል ሽማኔነትና መኪና ስፌት፣ እናጢነት፣ የጠፍር ስፌነት፣ ብር አፍሳሽነት ሲሆን በቀለም ትምህርት በኩልም የአማርኛ ንባብና ጽሕፈት ሒሳብ መምህር መሆኑን ከገለጸ በኋላ፣ የገንዘብ ገቢና ወጪ ሒሳቡንም በድምር አቅርቦ አመለከተ፡፡ የእርሱ ንግግር ካበቃ በኋላም ማኅበርተኞቹ ሁሉ የመታሰቢያ ፎቶግራፍ በአንድነት ተነሥተን የበዓሉ ፍጻሜ ሆነ፡፡

35 የፍቅርና አገልግሎት ማኅበር አባላት (መሃል የተቀመጡት ሐኪም ወርቅነህ ሲሆኑ ቀስቱ መርስዔ ኅዘንን ያመለክታል)

መጋቢት 17 ቀን 1921 ዓ.ም. ማክሰኞ የልደቴ ቀን ነበር፡፡ በዚህ ዕለት ሠላሳ ዓመት ስለሞላኝ ለእግዚአብሔር ምስጋና ለማቅረብ ዕለቱን በተለይ አከበርሁት፡፡ ምክንያቱም ከጎልማሳነት ወደ ሙሉ ሰውነት የሚያስተላልፈው ዕድሜ ሠላሳ ዓመት ነው እያሉ ጌታ አለቃ ገብረ መድኅን ይናገሩ ነበርና ንግግራቸውን በማስታወስ ነው፡፡ በእውነትም ከዚህ ዕድሜ በኋላ በገዛ ራስ የመተማመንና የማስተዋል ለውጥ ያለ ይመስለኛል፡፡ ለምሳሌም ያህል በዚያው ወራት ያጋጠመኝን እጠቅሳለሁ፡፡ በፋሲካ ሰሞን አንድ ቀን በአራዳ ጊዮርጊስ አጠገብ ክቡር ብላቴን ጌታ ኅሩይን በሩቅ አየሁና ወደ እርሳቸው ቀርቤ እጅ ነሣሁ፡፡ እርሳቸውም የሰላምታ መልስ ሰጡኝና ስለ ተማሪ ቤት ሥራዬ እየጠየቁ ጥቂት አነጋገሩኝ፡፡ ቀጥሎም "ስለ ይኩኖ አምላክ የምታውቀው ታሪክ አለ ወይ?" ስላሉኝ በእሳቸው አንደበት በመጠየቄ ደስ አለኝና በተክለ ሃይማኖት ገድል ያነበብሁትን የአውራ ዶሮ ታሪክ ለመናገር ገና ስጀምር "የዶሮውንስ ታሪክ ተወው ሌላ ታውቃለህ ወይ ማለቴ ነበር" ብለው

አቋረጡኝ። ከዚያም በኋላ "ለአቶ ማኅተመ ወርቅ እሸቴ እሑድ ከቤቴ መጥተህ ምሳ እንድትበላ" ብለህ ንገርልኝ አሉኝና "እሺ ጌታዬ" ብዬ እጅ ነሣሁ። ደግሞም ጥቂት ሲያመነቱ ቆዩና "አንተም መጥተህ ምሳ እንድትበላ" ስላሉኝ አሁንም "እሺ ጌታዬ" ብዬ እጅ ነሥቼ ተሰናበትሁ። ከዚህ በኋላ መልእክቱን ለአቶ ማኅተመ ወርቅ እሸቴ አደረስሁ። እኔ ግን <u>አንተም</u> የሚለው ዋዌው[186] ስሜቴን ቀሰቀሰብኝና ከግብዣው በመቅረት ስሜቴን ደስ አሰኘሁት። ይህም የዕድሜ ሙሉነት ያስከተለው በገዛ ራስ የመተማመን ነገር ይመስለኛል። እንደ ቀድሞው ጊዜዬ ቢሆን ኖሮ ጥሪያቸውን እንጂ ዋዌውን ባልተመለከትሁም ነበር።

ሌላ ሥራ ለመያዝ እንደፈተንሁ

በአስተማሪነት ሥራ ከአራት ዓመት በላይ ስለቈየሁና ስለሰለቸኝ በዚህ ዓመት ወደ ሌላ ሥራ ለመዛወር በብዙ መንገድ እፈትን ጀመር። ነገር ግን የተመኘሁትን ለማግኘት ስላልቻልሁ ሐሳቤን ወደ ንግድ ኑሮ አዛወርሁና የሚያዋጣኝን መንገድ አጠና ጀመር።

በሰኔ ወር ትምህርት ቤት ከተዘጋ በኋላ ይህን ሐሳቤን ለወዳጄ ለነጋድራስ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል ነገርኋቸውና በጉዳዩ ከተመካከርን በኋላ በእሳቸውና በወንድማቸው በአቶ ፋሲካ ካፒታል ገንዘብ ጅማ ውስጥ አጋሮ ላይ የቡና ንግድ እንዲቆምና እኔ ሥራውን እያስኬድሁ ከእነርሱ ጋር የትርፍ ተካፋይ እንድሆን በበኩላቸው ሐሳብ አቀረቡልኝ። እኔም በነገሩ ስለተስማማሁ የስምምነቱን ረቂቅ በአንድነት ሆነን አዘጋጀን።

ዳሩ ግን ስምምነቱን ከመፈረም በፊት አንድ የሚፈጸም ነገር ነበረ። ይኸውም ከመንግሥት ሥራ ለመውጣት የመቻልና የአለመቻል ነገር ነው። በዚያ ዘመን የመንግሥት ሠራተኛ በፈቃዱ ሥራ ለመተው አይችልም ነበርና እንዴት እንደምተው ምክንያት መፍጠር አስፈላጊ ሆነብኝ። ስለዚህም "በጤና ምክንያት በቈላ አገር ለመኖር ስለፈለግሁ ያሰናብቱኝ" ስል ለአለቃዬ ለአዛዥ ወርቅነህ ማመልከቻ አቀረብሁላቸው። እሳቸውም "አንተን የላኩልኝ ግርማዊ ንጉሥ ስለሆኑ ላሰናብትህ አልችልም" ካሉኝ በኋላ፤ "ሆኖም ማመልከቻህን ለግርማዊ ንጉሥ አቀርብልሃለሁ" ስላሉኝ ማመልከቻዬን ሰጥኋቸውና በሥራዬ ላይ ሆኜ እጠባበቅ ጀመር።

[186] ስምና አንቀጽ መጨረሻ እየተጨመረ የሚነገር ፊደል፤ ይኸውም ም ነው።

ምዕራፍ 29

1922 ዓመተ ምሕረት

ወደ ሌላ ሥራ ስለመዛወሬ፣ ወደ ጅጅጋ ስለመሄዴ፣ የጅጅጋ ትምህርት ቤት እንደ ተከፈተ፣ የጅጅጋ ኑሮዬ ስለ መጀመሩ፣ ቤተሰቤን ወደ ጅጅጋ ስለማስመጣቴ፣ ስለ አገሩ ሁናቴ፣ በጅጅጋ የማሠልጠኛ ተማሪ ቤት ስለ መቋሙ፣ ስለ ወሰን ጠባቂዎች፣ በወሰን ላይ ስለ ደረሰ ግጭት፣ ስለ ልዩ ልዩ ነገር

ወደ ሌላ ሥራ ስለመዛወሬ

1922 ዓ.ም. ዘመነ ማርቆስ ረቡዕ ባተ። ከዚህ በፊት እንደጻፍሁት (ገጽ 194) የአስተማሪነት ሥራ ስለሰለቸኝ ስንብቻ የጠየቅሁበትን ምክንያት በመግለጽ ማመልከቻ ጽፌ ነበር። እርሱንም አለቃዬ አዛዥ ወርቅነህ በዚህ ዓመት በጥቅምት ወር ለግርማዊ ንጉሥ አቅርበውት ኖሮ "ሥራውን የሚተወው ስለጤናው በሙቀት አገር ለመኖር በማሰብ ከሆነ እኛም እንረዳዋለን። ለዚሁም ተስማሚ የሆነ ሥራ እናገኝለታለንና ጥቅምት 27 ቀን ያቅርቡት" የሚል መልስ ስለተሰጣቸው ልጅ በልሁ ደገፉ እንዲያቀርበኝ አሳዝዘው መጥተው ነገሩኝ፤ ስለዚህም በጥቅምት 27 ረቡዕ ወደ ግቢ ሄጄ እጠባበቅ ጀመር። ግርማዊ ንጉሥ ተፈሪ በዱክ ቤት ሆነው ባለ ጉዳዮች መኳንንትን ያነጋግሩ ነበር። አምስት ሰዓት ሲሆን ልጅ በልሁ አስጠርቶኝ ገባሁና መሬት ስሜ ከፊታቸው ቆምሁ። በዚህ ጊዜ ነጋድራስ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል እዚያው ስፍራ ስልክ እየደወሉ በራስ ናደው ሕመም ምክንያት ከኢሉባቦር ስልከኞች ጋር እየተነጋገሩ ቃሉን ለግርማዊ ንጉሥ ያመላልሱ ነበርና የተጀመረው ነገር እስኪፈጸም ድረስ ከሐያ ደቂቃ ያላነሰ ወደ ጎን ገለል ብዬ ቆሜ ስጠብቅ ቈየሁ። በየመካከሉም አቶ ታደሰ መሸሻና ብላቴን ጌታ ወልደ ማርያም እየለ ጣልቃ እየገቡ ጉዳይ ያቀርቡላቸው ነበር።

የስልኩ ነገር ካበቃ በኋላ ግርማዊ ንጉሥ ወደ እኔ እያዩ "በሙቀት ስፍራ ለመኖር መፈለግህን አዛዥ ወርቅነህ ነግረውናል፤ ሐሳብህ ይኸው ከሆነ ጅጅጋ የሚስማማህ ነውና እዚያ በአባቴ በልዑል ራስ መኰንን ስም እንዲከፈት ያሰብነውን ተማሪ ቤት አቋቁመህ እንድትሠራ ልንነግርህ ነው የጠራንህ" አሉኝ። እኔም በርኅራኄና በበጎ አሳቢነት የተሞላ ንግግራቸውን ስሰማ ከልብ ደስ አለኝና "ግርማዊ ሆይ ለጤናዬና ለኑሮዬ ግርማዊነትዎ ያሰቡልኝን ተቀብዬ በተቻለኝ ሁሉ አገለግላለሁ" ብዬ መሬት ስሜ ተሰናብቼ ወጣሁ። በሩን ወጥቼ ጥቂት እንደተራመድሁ ባላምባራስ ተክለ ማርቆስ ከተል ብሎ ጠርቶ አቆመኝና "አስፈላጊውን ማዘዣ እንድሰጥህ ነገ ወደ ቢሮዬ እንድትመጣ" ብሎኝ ተመለሰ።

ከዚህ በኋላ ወደ ባላምባራስ ተክለ ማርቆስ ቢሮ መመላለስ ሆነ። ይህ ሰው በግርማዊ ንጉሥ ግቢ ከዋናው የጽሕፈት ሹም ከፊታውራሪ ኃይሉ ወልደ ሩፌ ቀጥሎ የሚገኝ የጽሕፈት ቤቱ ባለሥልጣን ነው። ከእኔም ጋር በሥራ ላይ ባለሁበት ዘመን ሁሉ በቂ ዕውቂያ ነበረን። ነገር ግን በሥራ ብዛት ወይም እኔን ቸል ለማለት በማሰብ እንደሆነ አልገባኝም ሦስት ሳምንት ያህል ስመላለስ እያየኝ ዝም ይለኝ ጀመር።

እኔ ግን ወደ ታዘዝሁበት ስፍራ ለመሄድ ወይም ቁርጡን ዐውቄ የስንብቻ ፈቃድ ለማግኘትና ያቀድሁትን የንግድ ሥራ ለመጨበጥ ቸኩዬ ነበርና በደጅ ጥናት መመላለስ ክፉኛ ሰለቸኝ። ወደ አዛዥ ወርቅነህም ሄጄ ሁናቴዬን ነገርኋቸውና የስንብቻውን ፈቃድ ብቻ እንዲያስጡኝ ለመንኋቸው። አዛዥ ወርቅነህ ቅንነትና ርኅራኄ ከአምላክ የተፈጥሮ ስጦታ የሆነላቸው ደግ ሰው ስለሆኑ የሰውን መጉላላት የማይወዱ ናቸው። የእኔንም ጉዳይ እንደገና ለግርማዊ ንጉሥ አቀረቡት። ባላምባራስ ተክለ ማርቆስ ተጠርቶ ቢጠየቅ "የአውራጃው ዲሬክተር ግራዝማች መስፍን ቀለመ ወርቅ በቅርብ ጊዜ ውስጥ ስለሚመጣ እንዳገጣጥመው አስቤ ነው" የሚል ምክንያት ስለሰጠ ነገሩ እዚህ ላይ ቆሞ ዐረፈ። አዛዥ ወርቅነህም "እንግዲህ እነርሱ ሲፈልጉህ ይጥሩህ እስከዚያም ድረስ በቀድሞ ሥራህ ላይ ነህ" ስላሉኝ የሥራ መደቤን እንደያዝሁ እጠባበቅ ጀመር። አቅጄው የነበረውንም የንግድ ሥራ በኅዳር 30 ቀን ሠረዝሁት።

ወደ ጅጅጋ ስለመሄዴ

በታኅሣሥ 8 ቀን ማክሰኞ ነጋድራስ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል ፊታውራሪ ተብለው የጅጅጋ አውራጃን ተሾሙ። ዲሬክተሩ ግራዝማች መስፍንም በዚሁ ጊዜ ከጅጅጋ መጥቶ አዲስ አበባ ነበረ። ከዚህ በኋላ የሹመቴ ስያሜ የጅጅጋ ትምህርት ቤት ሹም ተብሎ ማዘዣ ተጻፈና ከአውራጃው ገዥ ጋር ተገጣጠምሁ። የመጓጓዣም ገንዘብ ታዝዞልኝ ለጕዞ እሰናዳ ጀመር። የትምህርት ቤቱን ማኅተም ቋሚ ጸሐፊው አቶ ተክለ ጊዮርጊስ ናቄ ንድፉን አሳምሮ ሠርቶ አቅርቦ ተፈቀደና ተሠራ። በማኅተሙ ውስጥ የተጻፈው ጥቅስ «ጻድቅስ ከመ በቀልት ይፈሪ»[187] የሚል ሆኖ በመካከሉ የዝግባ ዛፍ ተሥሎበታል በዙሪያውም «የልዑል ራስ መኰንን ትምህርት ቤት ጅጅጋ» የሚል ቃል ተጽፎበታል።

እስከ ጥር መጨረሻ የትምህርት ቤት ዕቃዎችን ሳዘጋጅ ቈየሁና በየካቲት 1 ቀን በባቡር ተሣፍሬ ወደ ሐረር ተጓዝሁ። በተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት

[187] ጻድቅስ እንደ ዝግባ ያፈራል።

አራት ዓመት ከዓሥር ወር ያሳለፍሁትን ዓረፍተ ዘመን[188] ተራምጄ እንግዲህ ወደ ሌላው መተላለፌ ነው።

36 ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል በ1923 ዓ.ም.

የአውራጃው ገዥ ፊታውራሪ ታፈሰም ከቤተሰቦቻቸው ጋር በዚያው ቀን በባቡር ተሣፍረው ነበርና ድሬዳዋ ስንደርስ እኔ በእግር መንገድ በሐረር ላይ አልፌ በሦስተኛው ቀን ጅጅጋ ገባሁ። እርሳቸው ግን ወደ ጅቡቲ ወረዱና ከዚያ በመርከብ ወደ በርበራ አልፈው ከበርበራም በአውቶሞቢል ሆነው በስምንተኛው ቀን ጅጅጋ ሲደርሱ እኔ ቀድሜ ተቀበልኋቸው።

የጅጅጋ ትምህርት ቤት እንደተከፈተ

ከዚህ በኋላ ትምህርት ቤቱን ለማቋቋም ያለ ዕረፍት እሠራ ጀመር። የአውራጃው ገዥ ፊታውራሪ ታፈሰ ትጉህ ስለሆኑ በብዙ ወገን ረዱኝ።

[188] የዘመን አንጓ፣ ምዕራፍ።

ጓደኞቼ ልጅ ተስፋ ያየህ ይራድና አቶ መዓዛ ወልደ ሕይወት የሐሳብ ረዳቶቼ ነበሩ።

ትምህርት ቤቱ የመንግሥት መሥሪያ ቤት በነበረ በአንድ ሰፊ ግቢ ውስጥ እንዲቆም ስለተፈቀደ የትምህርት ክፍሎችን ማዘጋጀት ጀመርን። ሥራውም ከ15 ቀን ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ ስለተዘጋጀ ተማሪዎችን መቀበል ጀመርን። የመክፈቻውም ሥነ በዓል በመጋቢት 13 ቀን 1922 ዓ.ም. እንዲሆን ስለተወሰነ፣ በዚሁ ቀን በ10 ሰዓት አገረ ገዥው ፊታውራሪ ታፈሰና የአገሩ ታላላቅ ሰዎች ተሰበሰቡ። የሰዎቹም ስም ቀጥሎ ያለው ነው። ካፕቴን ሎንግ የእንግሊዝ መንግሥት ቆንስል፣ ልጅ ተስፋ ያየህ ይራድ የጅጅጋ ጉምሩክ ሹም፤ አቶ መዓዛ ወልደ ሕይወት የጅጅጋ ማዘጋጃ ቤት ሹም፣ አቶ ዘለሌ የአውራጃው ወምበር[189]፣ አቶ ብሩ ሀብተ ዮሐንስ የአውራጃው ጽሕፈት ቤት ሹም፣ አለቃ ገብረ ጊዮርጊስ የቤተ ክህነት ሹም፣ ግራዝማች ሮባና ቀኛዝማች ተስፋዬ ኃይሌ ናቸው።

ከዚህ በኋላ የአውራጃው ገዥና የተጠሩት እንግዶች በየክፍሉ እየገቡ ተማሪዎቹን ጐብኝተው ለእንግዳ መቀበያ ወደ ተዘጋጀው ስፍራ ገብተው ሲቀመጡ የአውራጃው ገዥ የበዓሉን መክፈቻ ረጅም ንግግር አደረጉ። ከዚያም ቀጥሎ እኔ ከዚህ በታች ያለውን ቃል ተናገርሁ።

ክቡር ሆይ፣

ክቡራን ሆይ፣

አዲሱ ትምህርት ቤት በልዑል ራስ መኰንን ስም ተሰይሞ በሚመሠረትበት መታሰቢያው በማይረሳ በዛሬው ቀን ከመካከላችሁ ቆሜ ይህችን ቃል እናገር ዘንድ ክብር በማግኘቱ ለደስታዬ ወሰን የለውም።

ትምህርት በአእምሮ ጠባይዕ ውስጥ ተሠውሮ ያለው የዕውቀት ብርሃን የሚገለጽበት የአእምሮ መክፈቻ ስለሆነ፣ የሀገርን ጥቅም ለማስፋት የሕዝብን አንድነት ለማጽናት በመጀመሪያ የሚያስፈልገው ዋና መሣሪያ ትምህርት መሆኑ እያደር ተገልጿል።

ይህንንም ሁሉ መርምረው የተረዱት ብልሁ ጌታችን ግርማዊ ንጉሥ ተፈሪ ሕዝባቸውን በሥልጣኔ ለማደስ የሁልጊዜ አሳባቸው ስለሆነ፣ በዚህም ከተማ ይህን የሥልጣኔ ትምህርት ቤት በመልካሙ አባታቸው በልዑል ራስ መኰንን ስም ሰይመው አቆሙት። ለዚሁም ሥራ ግርማዊነታቸው በታማኝነት ስለላኩኝ ለደስታዬ ወሰን የለውም።

ክቡር ሆይ፣ ትምህርትን የሚፈልጉ 47 ሕፃናት ተሰብስበውልን ሥራውን ጀምረናል። አሁን በመጀመሪያው ጊዜ የተማሪዎቹ ቍጥር ይህን ያህል ከሆነ ወደ ፊት ሥራችን እየሰፋ እንዲሄድ የተረጋገጠ ተስፋ ለማኖር እንችላለን።

[189] ዳኛ።

እናንተም በዚህ የቆማችሁት የልዑል ራስ መኰንን ትምህርት ቤት ተማሪዎች ክቡር ፊታውራሪ ታፈሰ የሰጧችሁን ምክርና ምሳሌ እያሰባችሁ በትምህርታችሁ ትጉሆች በሥራችሁ ንቁዎች እንድትሆኑ እለምናችኋለሁ።

ክቡር ሆይ፣

ድካማችንን ወደ ፍሬ ለማድረስ የክቡርነትዎ ዕርዳታ ዋና ደጋፊዬ መሆኑን አተማመናለሁ። እግዚአብሔር ለዳጉ አሳቢያችን ለግርማዊ ንጉሥ ረጅም የጤና ዕድሜ ይስጥልን። ኢትዮጵያ በነፃነትዋ እንደ ተከበረች ትኑር።

ይህ ንግግር እንዳበቃ የሻይ ግብዣ ሆነና ወዲያው ሻምፓኝ ተከፈተ። በሻምፓኝ ጊዜም አቶ ብሩ ሀብተ ዮሐንስና የእንግሊዝ መንግሥት ቆንስል ካፕቴን ሎንግ በየተራ እየተነሡ ደስ የሚያሰኝ ዲስኩር ተናግረው መረቁ። ከዚያም በኋላ ሥነ በዓሉ ተፈጽሞ በየቤታቸው ተመለሱ።

የተማሪዎች ቍጥር በመጀመሪያው ጊዜ 47 ሲሆን በዓመቱ መጨረሻ 143 ሆኗል። ከዚያ በኋላም ቍጥራቸው እየበዛና ሥራው እየተስፋፋ ሄዷል።

ለሥራው መስፋፋት በመልካም ፈቃድ ተባባሪ የሆኑትና እዚያ በቈየሁበት ዘመን አገልግሎት የሰጡትን የአስተማሪዎች ስም ከዚህ በታች እጽፋለሁ።

አቶ ናደው ደመራ፣ አቶ ሞሲሳ ራባ፣ አቶ ኃይለ መስቀል እንኳለ ጽዮን[190]፣ ሙሴ ሚናሒም እህሮኒ፣ አቶ ገብረ እግዚአብሔር ተድላ፣ አቶ አበበ ወልደ አብ፣ ደብተራ ወልደ ገብርኤል፣ አቶ መንገሻ ኃይሌ፣ አቶ ስለሺ ገብረ ማርያም ናቸው። ሠራተኞችም ጉዳ ሩንዳሳ፣ ታደሰ ወልደ ማርያም፣ ገብረየስ ተገኔ፤ ፋንታ አርዮ የተባሉ ናቸው። የእነዚህ አስተማሪዎችና ሠራተኞች እርዳታ ባይጨመር ኖሮ ሥራው ሊቃና ባልቻለም ነበር እላለሁ።

የጅጅጋ ኑሮዬ ስለ መጀመሩ

ለትምህርት ሥራ ታዝዤ ወደ ጅጅጋ ስለመሄዴና ትምህርት ቤቱ ተከፍቶ ሥራ ስለ መጀመሩ በገጽ 195 ገልጫለሁ። እንግዲህ የምጽፈውም በጅጅጋ ላይ በነበርሁበት ጊዜና ከዚያም በኋላ በተከታታይ በተንዝሁበት የኑሮ ትዝታዬ ላይ ያጋጠመኝን የታሪክ ትዝታ ከብዙ በጥቂቱ ለመግለጥ ነው።

[190] አቶ ሞሲሳ ራባ በ1904 ዓ.ም. ጥር 8 ቀን ወለጋ በሌቃ ወረዳ ሳሲጋ በሚባለው ቀበሌ ተወለደ። ከ1915 እስከ 1920 ዓ.ም. በስዊድን ኢቫንጂሊካል ሚሲዮን የአማርኛና የእንግሊዝኛ ቋንቋ ተማረ። አቶ ኃይለ መስቀል ዕንኳለ ጽዮን በ1904 ዓ.ም. መስከረም 1 ቀን ሸዋ ደብረ ብርሃን ከተማ ተወለደ። ከ1913 እስከ 1916 ዓ.ም. በእንኮበር መድኃኔ ዓለም የንባብ ትምህርት እየተማረ አደገ። ከ1916 እስከ 1922 ዓ.ም. ድረስ በአዲስ አበባ ስዊድን ሚሲዮን ጉለሌ ተማሪ ቤት የእንግሊዝን ቋንቋ ተማረ። በዚህ ጊዜ አቶ ሞሲሳ ራባና አቶ ኃይለ መስቀል ዕንኳለ ጽዮን የ18 ዓመት ወጣቶች ነበሩ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እነዚህ ወጣቶች የብላታ መርስዔ ኀዘንና የባለቤታቸው የወይዘሮ እታገኘሁ ቤተሰብ አካል ሆነው፣ ኀዘንንም ደስታንም አብረው ተካፍለው በቤተ ዘመድነትና በፍቅር እስከ ዕለተ ዕረፍታቸው ኖረዋል።

ጅጅጋን ቀድሞ ስለማላውቀው በመጀመሪያው ጉዞዬ ከቤተሰብ ጋር መሄድ ችግር እንደሚያስከትልብኝ ተመለከትሁ:: ስለዚህም ባለቤቴንና ልጆቼን አዲስ አበባ ላይ ትቼ ከአስተማሪው ከአቶ ናደው ደመራና ከዘመዴ ከታፈሰ በየነ ጋር በባቡር ተሣፍሬ በየካቲት ወር 1922 ዓ.ም. ተጓዝሁ:: ጅጅጋ ስደርስ የግዛቱ ዲሬክተር የልጅ መስፍን ቀለመ ወርቅ ቤት ጠባቂ አቶ ሥነ ተቀብሎ ማረፊያ ቤት ሰጥቶ አስተናገደኝ:: ልጅ መስፍን ቀለመ ወርቅ በተፈሪ መኰንን ተማሪ ቤት በአስተማሪነት ሥራ ላይ ሳለሁ የተዋወቅሁት ወዳጄ ነው:: ከአንድ ዓመት በፊት የጅጅጋ አውራጃ ዲሬክተር ተብሎ ተሾሞ ከዋናው አገረ ገዥ ከፊታውራሪ መዝለቂያ ገብሬ ጋር እየሠራ ጅጅጋ ላይ ቈይቶ ነበር:: በዚህ ዓመት መጀመሪያም ፊታውራሪ መዝለቂያ ጅጅጋን ተሽረው ወደ ሌላ ስለ ተዛወሩ ልጅ መስፍን ቀለመ ወርቅ አገሩን በማስተዳደር ላይ ሳለ ባለፈው ኅዳር ወር ወደ አዲስ አበባ ተጠርቶ ወጣ:: እዚያም እንዳለ ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል የጅጅጋ አገረ ገዥ ተብለው በታኅሣሥ 8 ቀን 1922 ዓ.ም. ስለ ተሾሙ ልጅ መስፍን ቀለመ ወርቅ ሥራ ለመቀየር ወይም ለመተው በማሰብ ደጅ እየጠና ተቀመጠ:: እኔም ወደ ጅጅጋ መሄዴን ስለነገርሁት ለቤቱ ጠባቂ መልእክት አስተላልፎ ነበርና አሽከሩ አቶ ሥነ የተቀበለኝና ያስተናገደኝ በዚህ ምክንያት ነበር:: በዚህም ሁሉ ለልጅ መስፍን ቀለመ ወርቅ ምስጋና አቀርባለሁ:: ዘመዴ አቶ ታፈሰ በየነም ጅጅጋ ከአደረሰኝ በኋላ ከምስጋና ጋር ወደ አዲስ አበባ ተመልሷል::

በመጋቢት ወር 1922 ዓ.ም. የራስ ጉግሣ ወሌ ድል መሆንና የግርማዊት ንግሥት ዘውዲቱ ሞት ተከታትሎ ስለ ተሰማ በንግሥቲቱ ሞት ሕዝቡ አዘነ:: የነገሩም ሁናቴ እንደሚከተለው ነው:: ራስ ጉግሣ ወሌ በመጋቢት 22 ቀን ሰኞ አንቺም በተባለ ሥፍራ ላይ ከጦር ሚኒስትሩ ከደጃዝማች ሙሉጌታ ጋራ ተዋግተው ነበር:: እርሳቸው ድል ስለሆኑም የምሥራች ቃል ከአዲስ አበባ ለያገሩ በቴሌግራም ሲላክ ወደ ጅጅጋም ተላለፈ:: አገረ ገዥው ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል መጋቢት 22 ቀን ረቡዕ የከተማውን ሕዝብ ሰብስበው የተላከውን የምሥራች ቃል በአሰሙ ጊዜ ተጨበጨበ:: የደስታ መግለጫ መድፍም ተተኵሶ በዓል ተደረገ::

ቀጥሎም በማግሥቱ ኀሙስ የግርማዊት ንግሥት ዘውዲቱ መሞትና የአልጋ ወራሽ ተፈሪ በዙፋን መተካት በቴሌግራም ስለ ተሰማ እንዳለፈው ጊዜ አገረ ገዥው ከእኩለ ቀን በኋላ ሕዝቡን ሰብስበው ስለ ንግሥቲቱ ሞት የቴሌግራሙን ቃል በአሰሙ ጊዜ የኀዘን መግለጫ መድፍ ተተኰሰ:: ሕዝቡም ጸጥ ብሎ ቆሞ የኀዘን ስሜቱን ገለጠ:: ንግሥቲቱ ያረፉት ትናንት መጋቢት 24 ቀን መሆኑን ሰምቻለሁ::

ከኀዘኑ ሥነ ሥርዓት ቀጥሎ አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኰንን የንጉሠ ነገሥትን ዙፋን ስለ መውረሳቸውና ስመ መንግሥታቸው ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ተብሎ መሰየሙ ተነገረና የደስታ መግለጫ ጭብጨባ ተጨበጨበ:: በጠቅላላ አነጋገር ያህ ዕለት የኀዘንና የደስታ በዓል በተፈራራቂ የተከበረበት ታሪካዊ ዕለት ነበር:: እኔም በሥፍራው ተገኝቼ የበዓሉ ተካፋይ ሆኛለሁ::

ቤተሰቤን ወደ ጅጅጋ ስለማስመጣቴ

በጅጅጋ ነዋሪ ሆነው ከቆዩት ሰዎች ወምበሩ አቶ ዘለሌና ግምጃ ቤቱ አቶ አበበ ፍሬው እንዲሁም የጭንሐሰኑ አቶ ገብረ ማርያም እኔን አገር ለማስለመድ የወዳጅነት ስሜት አሳይተውኛል:: እኔም አገሩን ከተለማመድሁ በኋላ የመሐመድ ዓሊ ኩባንያ ወኪል አስገር ዓሊ በመደዳ ከአሠራቸው ቤቶች አራቱን ክፍል በ20 ብር ተከራይቼ በሚያዝያ ወር አዲስ ንብረት ማደራጀት ጀመርሁ:: በአሁኑ ጊዜ የወር ቀለቤ 80 ብርና ሁለት ዳውላ ማሽላ ስለሆነ የኑሮዬ ደረጃ ተሻሽሏል:: ጥቂት ቈይቶም የወር ቀለቤ እስከ 100 ብር ደርሷል::

ጓደኞቼ ልጅ ተስፋ ያየህ ይራድና[191] መዓዛ ወልደ ሕይወት በእኔ አጠገብ ከመደዳው ቤት እየተከራዩ በየክፍሎቹ ስለገቡ ጉርብትናቸው የሚያስደስት ሆነልኝ:: ልጅ ተስፋ ያየህ ይራድ አዲስ አበባ በተፈሪ መኰንን ተማሪ ቤት በትምህርት ላይ የነበረ ወዳጄ ነው:: አሁን ወደ ጅጅጋ የወጣውም የጅጅጋ ጉምሩክ ሹመት ተሰጥቶት ነው:: አቶ መዓዛ ወልደ ሕይወትም የአዲስ አበባ ጊዮርጊስ ትክለኛ የነበረ ወጣት ደብተራ ከመሆኑ በላይ በአዲስ አበባ ጉምሩክ የመንግሥት ሠራተኛ የነበረ ምሁር ሰው ነው::

ቤት ተከራይቼ የቤት ዕቃዎችን ከአደራጀሁ በኋላ ባለቤቴ ወይዘሮ እታገኘሁ ባዬ ልጆቻችንን ይዛ በቶሎ እንድትመጣ ጻፍሁላት:: እርስዋም በግንቦት ወር ሁለቱን ልጆቻችንን ገብረ ክርስቶስንና ውብሸትን ይዛ አቶ ታደሰ ወልደ ማርያምንና የሴት ልጅ ዓለምን[192] አስከትላ በሚከተለው አኳኋን ተጕዛ መጣች::

ከአዲስ አበባ በባቡር ተሣፍራ ድሬዳዋ ስትደርስ ወዳጄ ባላምባራስ አሸኔ ኪዳነ ማርያም አደራ ብያቸው ነበርና ከጣቢያው ተቀብለው አስተናገዷት:: በማግሥቱም በኪራይ በቅሎዎች ወደ ሐረር እንድትጓዝ አስፈላጊውን ጥንቃቄ በማድረግ ረዷት:: በዚያ ዘመን የመኪና መንገድ ስላልነበረ መንገዱ አስቸጋሪና አድካሚ ነበር:: በቅሎ አከራዩም እስከ ሥፍራው ድረስ ተከትሎ ስለሚሄድ በመንገድ ላይ አደገኛ ነገር እንዳያደርግ በታማኝነት የታወቀውን ሰው መምረጥ አስፈላጊ ነበር:: ባላምባራስ አሸኔ አስፈላጊውን ጥንቃቄ በማድረግ ረዷት ያልኩትም ይህን በመሰለው ጉዳይ መርዳታቸውን ለመግለጥ ነው::

---

[191] የባላምባራስ ግርማ ያየህ ይራድና የልጅ መንበረ ያየህ ይራድ ወንድም:: በማይጨው ዘመቻ ሞቷል::

[192] ከታሪክ ጸሐፊው ባለቤት ከወይዘሮ እታገኘሁ ጋር ያደገች አገልጋይ:: የታሪክ ጸሐፊው ልጆች እንደ እናት የሚመለከቷት እስከ መጨረሻው ቤተሰብ ሆና የኖረች::

37 ልጅ ተስፋ ያየህ ይራድ

ከድሬዳዋ እስከ ሐረር በእግር መንገድ ርሕቀቱ 55 ኪሎ ሜትር ያህል ስለሆነ ለገሥጋሽ የአንድ ቀን ጕዞ ሲሆን በዝግታ ለሚሄድ ግን የሁለት ቀን መንገድ ነው። ባለቤቴም በሐረማያ ሐይቅ አጠገብ ከሆቴሉ አደረችና በማግሥቱ ሐረር ስትደርስ የአደራ ቃል በስልክ ያሳለፍሁለት ወዳጄ ልጅ ውብሸት ወልደ ዮሐንስ ተቀብሎ አስተናገዳት። እርሱ በዚያን ጊዜ የሐረር ግምጃ ቤት ሹም ነበር። በማግሥቱም ከአክስትዋ ከወይዘሮ አስካለ ጣሴ[193] ጋራ ስለተገናኘች አንድ ሳምንት ያህል ከእርሳቸው ዘንድ ዐርፋ ድካምዋን አቃለለች። በዚህ ጊዜ አቶ እሸቱ ተከተለውና ባለቤታቸው ወይዘሮ ቅጅነሽ የወዳጅነት አድራጎት ስለፈጸሙላት ባላውለታችን ሆነዋል።

[193] ወይዘሮ አስካለ ጣሴ የደጃዝማች ተፈሪና የቀኛዝማች እምሩ ሽሩባ ሠሪ ነበሩ። ባለቤታቸው አዛዥ ጣሴ የራስ መኰንን አጋፋሪ ነበሩ። "ወይዘሮ አስካለ የሚጠሩት በባላቸው ስም ነበር። በጡረታ አዲስ አበባ ከብላታ መርስዔ ኀዘን ጋር ሲኖሩ ቈይተው በ97 ዓመታቸው ዐርፈው ቀበና አቦ በወይዘሮ እታገኘሁና ብላታ መርስዔ ኀዘን መካነ መቃብር ተቀብረዋል።

ልጅ ውብሸት ወልደ ዮሐንስ ከዚህ በኋላ ለጅጅጋ ጕዞዋ በላይኛው አኳኋን የኪራይ በቅሎዎች አዘጋጅቶላት ከሐረር ስትነሣ ለእኔም በስልክ ስለ አስታወቀኝ በኪራይ በቅሎ እስከ ፋኛንቢራ ተጕዤ ተቀበልኋት። ከሐረር እስከ ጅጅጋ በእግር መንገድ ርሕቀቱ 100 ኪሎ ሜትር ያህል ስለሆነ የሁለት ቀን ጕዞ ነው ነጋዴዎች በፋኛንቢራና በጅጅጋ መካከል የሚገኘውን የሰንተላ ሸለቆ ከፀሐይ ትኩሳት ለማምለጥ ሲሉ ሌሊት በጨረቃ ብርሃን ያቋርጡት ነበርና እኛም ከእነርሱ ጋር በሌሊት ተጕዘን በረሃውን አቋረጥነው። ከነጋም በኋላ በካራመራ ላይ አልፈን አምስት ሰዓት ያህል ሲሆን ጅጅጋ ደረስንና ከአዲሱ ቤታችን ገባን። በዚህ ጊዜ ታላቁ ልጃችን ገብረ ክርስቶስ የ5 ዓመት ዕድሜ ሲኖረው ተከታዩ ውብሸትም የ3 ዓመት ዕድሜ ነበረው። ባለቤቴ ከዘመዶቿ ተለይታ እኔን ስትል ወደማታውቀው አገር ስትጓዝ ብዙ ድካም ስለደረሰባት ከልብ የሆነ ምስጋናዬን አቀረብሁላት።

ስለ አገሩ ሁናቴ

የጅጅጋን ከተማ የቆረቆሩ ራስ መኰንን ናቸው። ዘመኑም ከአድዋ ዘመቻ ቀደም ብሎ ነው ሲሉ ሰምቻለሁ። በመጀመሪያ ጊዜ ራስ መኰንን ለዚህ አገር አስተዳዳሪ ያደረጉት አብደላ ጠሃ የተባለውን አሽከራቸውን ነበር። ከሰገሌ ዘመቻ በኋላም ፊታውራሪ ተክለ ሐዋርያትና ቀኛዝማች ገድለ ጊዮርጊስ፣ ፊታውራሪ መዝለቂያ በየተራ ተሾመውበታል። አሁንም ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል እነሆ ይገኙበታል። ፊታውራሪ ተክለ ሐዋርያት አገሩን ለማልማት ብዙ ጥረት ያደረጉ ስለመሆናቸው የከተማው ነዋሪዎች በብዙ ይተርኩላቸዋል።

ጅጅጋ (በሱማሌዎች አነጋገር ጅግጅጎ) በሜዳ ላይ የተሠራ ከተማ ነው። ባሁኑ ጊዜ ከ12 ሺህ ያላነሰ ሕዝብ ይኖርበታል። አውራጃው በወረዳና በቀበሌ የተመደቡ ክፍሎች አሉት። ወረዳዎቹ በርቷራ፣ ግሪ፣ ገደቡርሲ፣ ሐበር አወል፣ አበስጉል ይባላሉ። ቀበሌዎቹም የበሬ፣ ሡሪር ገራድ፣ መከኒሳ፣ አውበሬ የተባሉና ሌሎችም ናቸው። በአሁኑም ጊዜ ውጋዴን ወደ ጅጅጋ ስለ ተጨመረ ከድሮው የበለጠ ሆኖ ግዛቱ ተስፋፍቷል። የጅጅጋ ከተማ ከፍታው ከባሕር ወለል በላይ እስከ 1696 ሜትር ይደርሳል ይባላል። አየሩም በመጠኑ ሞቃት ነው። ሕዝቡ ለራሱ ወይም ለከብቶቹ የመጠጥ ውሐ የሚያገኘው ከተቆፈረ ጕድጓድ ነው። ከከተማው በስተደቡብ ምሥራቅ፣ የክረምት ጐርፍ በሚያልፍበት ወንዝ ላይ እያሌ የውሐ ጕድጓዶች ይገኛሉ። ባላገሩ ኤላ ይላቸዋል። መሬቱ አሸዋማ ስለሆነ በቀላሉ ሲደረመሱ ይታያል። ጅግጅጎ ማለት ተደርማሽ ማለት ነውና ጅጅጋ የሚለው ስም ከዚህ የመጣ ነው ብለው ተርከውልኛል።

በከተማው ዳር በስሜን በኩል የሚካኤል ቤተ ክርስቲያን ይገኛል። ይህ ቤተ ክርስቲያን ከከቢሬ ጦርነት በኋላ ራስ መኰንን የተከሉት ነው። ስለ ከቢሬ ከሰማሁትም ጥቂት ቃል እጽፋለሁ። የዚህ ሰው ደንበኛ ስሙ ሰይድ መሐመድ

ኢብን አብደላ ሐሰን[194] ነው። እንግሊዞች ስለ እርሱ በጻፉት መጽሐፍ ላይ ማድ ሙላህ ብለውታል።

ራስ መኰንን በ1891 ዓ.ም. በሐረር ግዛታቸው ላይ ደርበው ትግሬን በተሾሙ ጊዜ ለሐረር ግዛታቸው ግራዝማች ባንቴን እንደራሴ አድርገው ወደ ትግሬ ሄደው ነበር። ግራዝማች ባንቴም ለአገር ጥበቃ ደጃዝማች ብሩ ኃይለ ማርያምን ሐረር ላይ ትተው ግብር ለማስገበር ከጥቂት ወታደሮች ጋር በየካቲት 23 ቀን 1892 ዓ.ም. ወደ ውጋዴን ዘመቱ። ውጋዴን ደርሰው የግብሩን ከብት ከሰበሰቡ በኋላ ከብቱን እያስነዱ ሲመለሱ ከቢራ ከብዙ ሰው ጋር በስተኋላቸው ተከተላቸው። ባደሩበት እያደረ ሲከታተላቸው ሳለ ግራዝማች ባንቴ ጅጅጋ ደረሱና እንደ ምሽግ የሆነ ሥፍራ ይዘው ተዘጋጅተው ጠበቁት። ከቢራም በመጋቢት 12 ቀን 1892 ዓ.ም. ጅጅጋ ደርሶ ዙሪያውን ከበባቸው። የከቢራ ሠራዊት ብዙ ነበርና ምሽጉን ከቦ ብርቱ ውጊያ ከተዋጋ በኋላ ድል ስለሆነ ወደ ውጋዴን ተመለሰ። እንግዲህ የሚካኤል ታቦት የተተከለበት ምክንያት በዕለተ በዓሉ የተገኘውን የድል ረድኤት ለማዘከር ነው ይባላል። ውጊያ የተደረገበትም ሥፍራ አሁን የልዑል ራስ መኰንን ትምህርት ቤት በተከፈተበት ላይ መሆኑን ሰምቻለሁ።

በጅጅጋ የማሠልጠኛ ተማሪ ቤት ስለ መቋሙ

ስለ አውሮፕላን ነጂዎች

አውሮፕላን በ1920 ዓ.ም. በነሐሴ ወር ከጅቡቲ መጥቶ ለመጀመሪያ ጊዜ አዲስ አበባ ላይ ከዐረፈ በኋላ የአውሮፕላን ነጅነት ትምህርት አዲስ አበባ ላይ ተጀመረ። እንዲሁ ደግሞ በዚህ ዓመት (1922 ዓ.ም.) በሰኔ ወር ትምህርት ቤቱ ወደ ጅጅጋ ከተማ ተዛውሮ የትምህርቱ ሥራ እንዲቀጥል ተደረገ። ምክንያቱም የአዲስ አበባ ዝናሙና ጭቃው አስቸጋሪ መሆኑን፤ ጅጅጋ ግን የተመቸ ሥፍራ መሆኑን በመመልከት ነው። ስለዚህም አስተማሪው ሙሴ ቤዴልና ሚካኒሲዬው ሙሴ ፒካፔር ክረምቱን ሙሉ ሲያስተምሩና አውሮፕላን ሲያስነዱ ጅጅጋ ላይ ከረሙ። ተማሪዎቹ ብዙዎች ሲሆኑ በእነርሱ መካከል ሚሽካ ባቢቻፍና አስፋው ዓሊ የተባሉ እንደ ነበሩ አስታውሳለሁ።

---

[194] ሰይድ መሐመድ ኢብን አብደላ ሐሰን (ማድ ሙላህ) ስሙ የታወቀና የተጠራ ነው። ትውልዱ ውጋዴን ባሐ ግሬ ሲሆን የተወለደው ግን በእንግሊዝ ሶማሌ ግዛት ዱልበሐንቴ ላይ ነው። በልጅነቱ ወራት በሼኾች ዘንድ ቁርአን እየተማረ ካደገ በኋላ ወደ ሱዳንና ወደ ዐረብ አገር ሄዶ ዐረቢኛና እንግሊዝኛ ተምሮ ብዙ መጽሐፍ ስለ ጻፈ ሙላህ (ማኡላ) ተባለ። ሊቅ ወይም ምሁር ማለት ነው። እንግሊዞችም ማድ ሙላህ (እብዱ ሙላህ) እያሉ ስለ እርሱ ብዙ መጻሐፍ ጽፈዋል። ሐበሾችም ከቢራ በሚል ስም ጠርተውታል። ከቢራ የእስላም ሊቅ የሚጠራበት የተለመደ የክብር ስም ነው። ከመርስዔ ኅዘን ወልደ ቂርቆስ *የሐያኛው ክፍለ ዘመን መባቻ* መጽሐፍ ገጽ 238-239 የተወሰደ።

38 ፊታውራሪ ታፈሰ፣ ሙሴ ቤዴል፣ ካፒቴን ዊድሜር

ስለ ጦር መኰንኖች

አዲስ አበባ ላይ በተቋቋመው የጦር ትምህርት ቤት ቤልጅኮች የክብር ዘበኞችን ማሠልጠን ጀምረው ነበር። ይህም ሥራ በይበልጥ እንዲስፋፋ የመንግሥት ፍላጎት ስለሆነ ካፒቴን ዊድሜር የተባለ አንድ ፈረንሳዊ ተቀጥሮ መጥቶ በጅጅጋ ከተማ ኢትዮጵያውያን የጦር መኰንኖችን ሲያስተምርና ሲያሠለጥን ከረመ። የጦር መኰንኖቹ በመጪው ዓመት በጥቅምት 23 ቀን ስለሚደረገው የዘውድ በዓል ክብር ከውጭ አገር የሚመጡትን እንግዶች በክብር ለመቀበል የተዘጋጁና የበቁ ሆነው መገኘት ነበረባቸውና ክረምቱን ያለ ዕረፍት በትጋት ሲማሩ ከረሙ። በዚህ ጊዜ ዘውድነህ ቅጣው የተባለ ፈረንሳዊኛ ዐዋቂ ወጣት ለካፒቴኑ አስተርጓሚ ሆኖ አብሮ በትጋት ሲሠራ እንደ ከረመ አስታውሳለሁ።

ስለ ወሰን ጠባቂዎች

ቀድሞ የክብር ዘበኛን ያሠለጠኑት ግራዝማች ገብረ ዮሐንስ ለውጋዴን ጠረፍ ጠባቂ የሚሆን ጭፍራ እያስተማሩ እንዲያሠለጥኑ ስለታዘዙ ከአንድ ሻምበል ጦር ጋራ ከአዲስ አበባ ወደ ጅጅጋ በግንቦት ወር 1922 ዓ.ም. መጥተው ይሠሩ ጀመር። እኒህ ሰው ጎረቤቴ ስለሆኑ በምሥራቅ አፍሪካ ሳሉ የጦር ትምህርት ለመማር የቻሉበትን ሁናቴ ስለ ተረኩልኝ ትጋታቸው ያስደንቀኝ ነበር።

በወሰን ላይ ስለ ደረሰ ግጭት

በጅጅጋ በኩል ባለው ወሰን ላይ በእንግሊዝ ኢላሎችና[195] በኢትዮጵያ ወታደሮች መካከል በሰኔ መጨረሻ ግድም ግጭት ሆኖ አራት የጅጅጋ ወታደሮች ተገደሉ። በዚህም ምክንያት ሁለቱ መንግሥታት (እንግሊዝና ኢትዮጵያ) በየበኩላቸው ያዘዙዋቸው ሹማምንት ወደ ሥፍራው ሄደው ነገሩን ይመረምሩ ጀመር። የግጭቱ አነሣሥና የነገሩ ሁናቴ እንደሚከተለው ነበር።

በጅጅጋ በኩል ያለው የሁለቱ መንግሥታት ግዛት የወሰን መስመር በግንቦት 7 ቀን 1889 ዓ.ም. በተፈረመ ውል ተጠቅሶ ከመጻፉ በስተቀር በመሬት ላይ የተከለለ የወሰን ምልክት አልነበረውም። ስለዚህም የገደቡርሲን ጎሣዎች በያመቱ ግብር የሚያስገብሩ የጅጅጋ ወታደሮች በገደቡርሲ ወረዳ እስከ ፍሉንፋል ኮረብታ እየሄዱ ግብር ሲቀበሉ ይኖሩ ነበር። በዚህም ዓመት ግብር ለማስገባት ከጅጅጋ የተላኩ ዓሥር ወታደሮች ወደ ገደቡርሲ ሄደው፣ የቈየውን ልማድ በመከተል እስከ ፍሉንፋል ኮረብታ ድረስ ሄዱና ከዘላኖቹ የግብር ከብት ተቀብለው እየነዱ ወደ ሜራሌ ተመለሱ። ይህን ነገር የእንግሊዝ ኢላሎች በሰሙ ጊዜ ከቦረማ ከተማ ተነሥተው ወዲያው ዕለቱን ተከታተሉዋቸው። በማግሥቱም የጅጅጋ ወታደሮች ወደ ሠፈሩበት ወደ ሜራሌ ደርሰው "በእንግሊዝ ግዛት ውስጥ ገብታችኋልና እጃችሁን ስጡን" ብለው ጠየቁዋቸው። ወታደሮቹም "ይህ ያለንበት ሥፍራ የኢትዮጵያ ግዛት ስለሆነ እጃችንን አንሰጥም" በማለት እንቢ ስላሉ ጠብ ተነሥቶ ተኩስ ተጀመረና አራት የጅጅጋ ወታደሮች ተገደሉ። የቀሩትም ሸሽተው ጅጅጋ ገብተው የደረሰባቸውን ነገር ለአለቆቻቸው አስታወቁ።

ይህ ግጭት በሁለቱ መንግሥታት ዘንድ ስለ ተሰማ ሹማምንታቸው ወደ ሥፍራው ሄደው ነገሩን በኮሚሲዮን እንዲመረምሩ በየበኩላቸው አዘዙ። በእንግሊዝ መንግሥት በኩል የታዘዘው የእንግሊዝ ሱማሌላንድ ዋና ጸሐፊ ሜጀር ሎሬንስ ሲሆን፣ በኢትዮጵያም መንግሥት በኩል የጅጅጋ አውራጃ ገዥ ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል ታዘዙ። በሐርጌሣ ተቀማጭ የሆኑት የኢትዮጵያ ቆንስል አቶ ዘውዴ ታደሰም በተጨማሪ ታዘዙ።

ከዚህ በኋላ ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል በጅጅጋ ካሉት ሹማምንትና ሠራተኞች አንዳንዶችን አስከትለው በሐምሌ 7 ቀን 1922 ዓ.ም. ወደ ገደቡርሲ ተጓዙ። የጦር መኰንኖችን ለማሠልጠን የመጣ ካፕቴን ዊድሜርና እኔ የጉዳዩ ተካፋይ በመሆን አብረን ተጓዝን። እንግዲህ ከጅጅጋ በተነሡበት በመጀመሪያ ቀን ሸበሌ ከተማ አደሩና በማግሥቱ ጕግቲ ደርሰው ሠፈሩ። ጕግቲ ለገደቡርሲዎችና ለኢሣዎች አማካይ ሥፍራ ከመሆንዋ በላይ ለወሰንም

[195] ኢላሎ ማለት ደንበኛ ወታደር ሳይሆን የአገርን ጸጥታ የሚጠብቅ ዘበኛ ማለት ነው። (መ.ኀ.ወ.ቂ.)

የቀረበች ናት። ከጅጅጋም 80 ኪሎ ሜትር ያህል የምትርቅ ይመስለኛል። ስለዚህም ጕግቲ የሕዝብ መሥፈሪያ ከተማ እንድትሆን በዚሁ ጊዜ በፊታውራሪ ታፈሰ ለከተማነት ተቆረቆረች። ስለ ጸጥታ ጥበቃም አንድ የመቶ አለቃ ከነጭፍራው እንዲቀመጥበት ተደረገ።

ከዚህ በኋላ ፊታውራሪ ታፈሰ ከጕግቲ ተነሥተው ጕዞአቸውን ወደ ምሥራቅ ቀጠሉና አውቡባ ላይ ሠፈሩ። አውቡባ በሜራሌና በትልቁ የደረብሌ ተራራ መካከል የሚገኝ የእስላሞች ቅዱስ ሥፍራ ነው። የጥንት መስጊድ ፍርስራሽ ይታይበታል። ደረብሌ የተባለው ተራራ ከጫፉ ላይ ሆኖ ሌሊት ወደ ህንድ ውቅያኖስ ለሚመለከት ሰው የመርከቦችን መብራት የሚያሳይ ከፍተኛ ተራራ ነው።

ከእንግሊዝ መንግሥት በኩል የታዘዘው ሜጀር ሎሬንስ ሠፈሩን ለአውቡባ አቅራቢያ በሆነች በቆልጭድ ኮረብታ ሥር አደረገ። ከዚያም በኋላ የኮሚሲዮኑ ስብሰባ በየተራ በሁለቱም ሠፈር በአውቡባና በቆልጭድ ላይ እየተደረገ የነገሩ ምርምራ ተጀመረ። ጠብ ወደ ተደረገባቸውም ሥፍራዎች ወደ ፍሉንፋልና ወደ ሜራሌ እየሄዱ አገሩን ተመለከቱ። የአራቱን ወታደሮችም መቃብር በሜራሌ ላይ ጐበኙ።

የምርመራውና የጕብኝቱ ሥራ ዓሥራ አምስት ቀን ያህል ቀጥሎ ከተፈጸመ በኋላ ግጭት ሊደርስ የቻለው የወሰን ክልል ባለመኖሩ ምክንያት መሆኑ ስለታወቀ የምርመራው ውጤት ይኸው ሆነ። ምክንያቱም ፍሉንፋልንና ሜራሌን እንግሊዞችም ኢትዮጵያውያንም በበኩላቸው የእኛ ግዛት ናቸው ስለሚሉ ወሰን አልፎ የገባው የትኛው ወገን እንደሆነ ለመለየት ስላልተቻለ ነው።

ስለዚህ በኢትዮጵያና በእንግሊዝ ሱማሌላንድ ግዛት መካከል ያለው ወሰን በውሉ መሠረት በመሬት ላይ በቶሎ እንዲከለል ሁለቱም ወገኖች ለየመንግሥታቸው እንዲያሳስቡ፣ እስከዚያም ድረስ በየጊዜው ግጭት እንዳይፈጠር በቆልጭድ ኮረብታ ሥር አድርጎ ወደ ሐሪራድ ወንዝ የሚወስደው የእግር መንገድ ለሁለቱም ወገኖች ሠራተኞች ጊዜያዊ የወሰን ምልክት ሆኖ እንዲቈይና የሁለቱም ወገኖች ሠራተኞች እንዳይተላለፉት ስምምነት ተፈርሞ ስብሰባው ተፈጸመ። ይህ ጊዜያዊ ወሰን ትልቁን ተራራ ደረብሌን ወደ ኢትዮጵያ አስቀርቶ በሥሩ የሚያልፍ ነው።

ከዚህ በኋላ ኢትዮጵያውያኑ ሹማምንት ከአውቡባ ሠፈር ተነሥተው ሱተዋ የሚባለውን ወንዝ ተሻግረው እርሻ ባለበት በደበቡር ላይ ሠፈሩ። ከዚያም ተነሥተው ጕዞአቸውን ቀጠሉና የእንግሊዞችን ከተማ ቦረማን በስተ ምሥራቅ እየተመለከቱ በሰው ጋራ ሥር አልፈው ተፈሪ በር ከተማ ገቡ። እርሱም ባላገሩ አውበሬ እያለ የሚጠራው ነው። ከጕግቲ እስከ አውበሬ (ተፈሪ በር) ርሕቀቱ 70 ኪሎ ሜትር ያህል ነው። ፊታውራሪ ታፈሰ በተፈሪ በር

ባላባቶቹን እና ግራዝማች ዶዲን እያነጋገሩ ጥቂት ቀን ከቆዩ በኋላ ወደ ጅጅጋ ተመልሰዋል። ተፈሪ በር ከጅጅጋ 73 ኪሎ ሜትር ያህል የሚርቅ ነው።

በዚህ ግጭት ምክንያት የተገኘው የምርመራ ውጤት፣ ለወሰን ክልል ሥራ ምክንያት ሆኖ እንዳገለገለ ወደፊት ልንመለከት ነው። እኔም ይህን ግጭት ታሪክ የጻፍሁት ወደፊት ለሚከተለው የወሰን ክልል ሥራ መነሻ የሆነውን ሰበብ በቅድሚያ መግለጽ ጠቃሚ መስሎ ስለ ታየኝ ነው።

ስለ ልዩ ልዩ ነገር

የጅጅጋ ከተማ በዚህ ዓመት ስለ ተስፋፋና ልዩ ልዩ ድርጅቶች ስለ ተቋቋሙበት በሐምሌ ወር 1922 ዓ.ም. በልዕልት የሺ እመቤት ስም የተሰየመ አንድ ሆስፒታል በከተማው መካከል ተከፈተ። ዋናው ሐኪም ዶክቶር ሾትዚንገር የተባለ ጀርመናዊ ሲሆን ረዳቶችም ነበሩት።

የሆስፒታሉም ዲሬክተርነት ለትምህርት ቤቱ ሹም በተጨማሪ ስለተሰጠው ከሐምሌ 26 ቀን 1922 ጀምሮ እስከ ኅዳር 27 ቀን 1923 ዓ.ም. አስተዳዳሪ ሆኖ ሠርቷል።

ከዚህ በፊት የከተማው ሕዝብ የሕክምና እርዳታ የሚያገኘው አባ አንገር የተባሉ ካቶሊካዊ መነኵሴ በሚሲዮናቸው አጠገብ ካቆሙት ከአንድ ትንሽ ክሊኒክ ብቻ ነበር። አሁን ግን ለመጀመሪያ ጊዜ ይህ ሆስፒታል ተከፍቶለታል።

የአክስቴ የእመዬት በሰሙ አልታመን ሞት በሰኔ ወር ተነገረኝና ኀዘን አደረግሁ። እመዬት በሰሙ አልታመን የአባቴ ታላቅ እኅት ናት። ከዚህም በላይ በሕፃንነቴ በብዙ ድካም ስላሳደገችኝ እምዬ የምላት እናቴ ነበረች። በ87 ዓመት ዕድሜዋ ግንቦት 26 ቀን 1922 ዓ.ም. ዐርፋ ጅሩ በበደበጅ መግደላዊት ተቀበረች።

ባለቤቴ ወይዘሮ እታገኘሁ ባዬ በነሐሴ 12 ቀን 1922 ዓ.ም. ሴት ልጅ በደህና ስለ ተገላገለች ለእግዚአብሔር ምስጋና አቀረብሁ። አያትዋ ወይዘሮ ብርቱ ነፍሰ ጡር መሆኑዋን ስለሚያውቁ እርስዋን ለመርዳት ቀደም ብለው በሐምሌ ወር ከሸዋ መጥተው ነበርና ከፍ ያለ እርዳታ አደረጉላት። 20 ቀን ያህል ከቆዩ በኋላም ወደ ሸዋ ተመልሰዋል። ይህች ልጅ በኋላ ጊዜ ሮማን ወርቅ ብለን ስም ያወጣንላት ልጃችን ናት። በተወለደች በ80 ቀን ሥርዓተ ጥምቀትዋ የተፈጸመው በጅጅጋ ቅዱስ ሚካኤል ሆኖ የክርስትና ስምዋ ሥርጉተ መድኅን ተባለ። የክርስትና ልጅነትዋንም ለታቦቱ ስለ ሰጠን የቤተ ክርስቲያኑ ዓቃቢት ጣትዋን ይዛ ክርስትና እንሥታታለች።

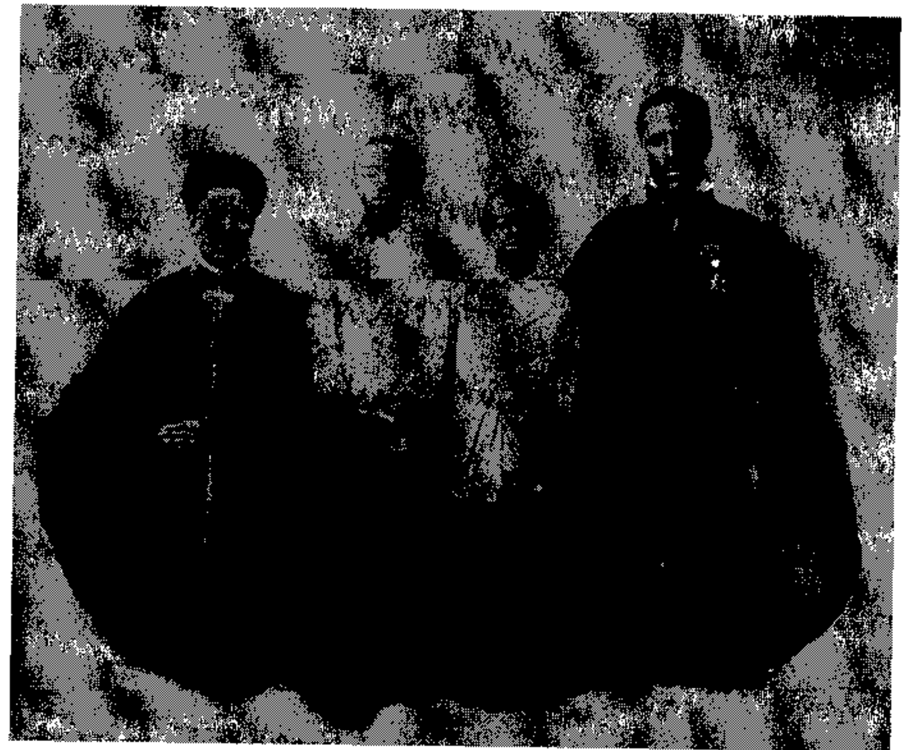

39 መርስዔ ኀዘን ጅጅጋ ከቤተሳቦቻው ጋር። ከግራ ወደ ቀኝ ወይዘሮ እታገኘሁ፣ ገብረ ክርስቶስ፣ ውብሸት፣ መርስዔ ኀዘን

ፊታውራሪ ገብረ ማርያም ጋሪ[196] በግንቦት 20 ቀን 1922 ዓ.ም. ደጃዝማች ተብለው የሐረርን እንደራሴነት ስለተሾሙ የደስታ መግለጫ ደብዳቤ ልኬላቸው ነበር። አሁንም ወደ ሹመታቸው ወደ ሐረር መምጣታቸውን ስለ ሰማሁ በሐምሌ መጨረሻ ወደ ሐረር ሄጄ እንኳን ደስ ያልዎት ብያቸው ተመለስሁ። ደጃዝማች ገብረ ማርያም ጋሪ የወዳጄ የልጅ ተፈራ አባት ከመሆናቸው በላይ የፍቅርና አገልግሎት ማኅበር አባል በመሆናቸው በወዳጅነት ተቀራርበናልና በሹመታቸው ተደስቼ ነበር።

[196] ፊታውራሪ (ደጃዝማች) ገብረ ማርያም ጋሪ የጉራጌ ተወላጅ ናቸው። የደጃዝማች ባልቻ አሽከር ነበሩ። ከዚያም የአልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ አጋፋሪ ሆኑ። ሐረርጌን በእንደራሴነት ተሾመው አስተዳድረዋል። በመጨረሻም ወደ አዲስ አበባ ተዛውረው የአገር ግዛት ሚኒስትር ሆኑ። በጠላት ወረራ ጊዜ ከራስ ደስታ ጋር ሆነው ሲዋጉ በ1929 ዓ.ም. በጥይት ተመትተው ሞቱ። ምንጭ - ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል (ብላቴን ጌታ)፣ *የኢትዮጵያ ባህል ጥናት፣ ቸ በለው።*

40 ወይዘሮ እታገኘሁ ጅጅጋ ከወዳጆቻቸው ጋር፡፡ ከግራ ወደ ቀኝ የቆሙ መንገሻ ኃይሌ፣ ሞሲሳ ራባ፣ ኃይለ መስቀል እጓለ ጽዮን፡፡ የተቀመጡ ወይዘሮ እታገኘሁ ባዬ፣ ወይዘሮ ብርሃኔ አዳሙ (የአቶ ኃይለ መስቀል ባለቤት)

ምዕራፍ 30

1923 ዓመተ ምሕረት

በአውሮፕላን ነጅነት ስለ ተመረቁ ወጣቶች፣ ስለ ጦር መኰንኖች፣ ስለ ልዩ ልዩ ነገር፣ ስለ ዘውድ በዓል፣ ስለ አዲሱ የጅጅጋ አገረ ገዥ፣ ስለ ትምህርት ቤት በዓል፣ ስለ ሕገ መንግሥት በዓል፣ ስለ ውጋዴን፣ ስለ ልዩ ልዩ ነገር

በአውሮፕላን ነጅነት ስለ ተመረቁ ወጣቶች

አዲሱ ዓመት 1923 ዓ.ም. ገሙስ ባተ፡፡ ዘመኑም ዘመነ ሉቃስ ነው፡፡ ባለፈው ዘመን ጅጅጋ ላይ የተቋቋመው የአውሮፕላን ነጅነት ማሠልጠኛ ድርጅት በአሠልጣኙ በሙሴ ቤዶል መሪነት ሥራውን በትጋት ቀጥሎ ከርሞ ነበርና አሁን በመስከረም የአሠልጣኝነቱን ውጤት ማሳየት ሊጀምር ነው፡፡

ከተማሪዎቹ መካከል አስፋው ዓሊና ሚሽካ ባቢቼፍ[197] በቶሎ ሠልጥነው ለነጅነት ስለ በቁ ችሎታቸው በአስተማሪውና የመንግሥት ተመልካቾች በሆኑ ሹማምንት ተፈትኖ እንዲረጋገጥ በአገረ ገዥው በኩል ትእዛዝ ተሰጠ፡፡ በዚህ መሠረት ሦስት ሹማምንት በመስከረም 14 እና 15 ቀን 1923 ዓ.ም. ከእያንዳንዳቸው ጋራ በየተራ በአየር ላይ በመብረር ፈተና አድርገው ነጅዎቹ ያለ መሪ ወይም ያለ አስተማሪ ብቻቸውን አውሮፕላን ከመሬት ለማስነሣትና ለማሳረፍ፣ በአየር ላይ ለማብረር መቻላቸውን ተመለከቱ፡፡

ከዚህ በኋላ በከተማው ላሉት ታላላቅ ሰዎች ጥሪ ተደርጎ አገረ ገዥው ባሉበት በአውሮፕላን ሜዳ የምረቃ በዓል ተደረገ፡፡ በዚያም ዕለት ሁለቱ ተመራቂዎች በየተራ አውሮፕላን እያስነሡና እያሳረፉ ሞያቸውን ለሕዝቡ ከአሳዩ በኋላ ሻምፓኝ ተከፍቶ ተጨበጨበላቸው፡፡ ቀጥሎም ፈታኞቹ ሹማምንት የበረራ ምስክር ወረቀት ጽፈውና ፈርመው ስለ ሰጧቸው ወረቀቱን ይዘው እነርሱ ራሳቸው አውሮፕላን እየነዱ ወደ አዲስ አበባ ወጡ፡፡

አዲስ አበባ ከደረሱ በኋላ የነጅነት ችሎታቸውን በሥራ ለግርማዊ ንጉሠ ነገሥት አሳይተው የኒሻን ሽልማት ተቀበሉ፡፡ የተሰጣቸውም የበረራ ምስክር

[197] አባቱ ፊታውራሪ ባቢቼፍ የሚባሉ ሩሲያዊ ነበሩ፡፡ ፊታውራሪ ባቢቼፍ ከወይዘሮ ተነበች ወልደ ጻድቅ ሚሽካንና ሌሎችንም ልጆች ወልደዋል፡፡ የሚሽካ እኅት እፀደ የከንቲባ ነሲቡ ዘማኤል ሚስት ነበረች፡፡ የከንቲባ ነሲቡና የወይዘሮ እፀደ ልጅ የሆነችው ማርታ ነሲቡ የቤተሰቡን ታሪክ Memorie di una Principessa Ethiope በሚል ርእስ እ.ፈ.አ. በ2005 በኢጣልያንኛ አሳትማ አውጥታለች፡፡

ወረቀቱም በግርማዊነታቸው ታይቶ ስለ ጸደቀ «ለኢትዮጵያውያን ነጅነት ተቀዳሚ ሆኑ» እየተባሉ ተመሰገኑ። ቃሉ ከዚህ ቀጥሎ ያለው ነው።

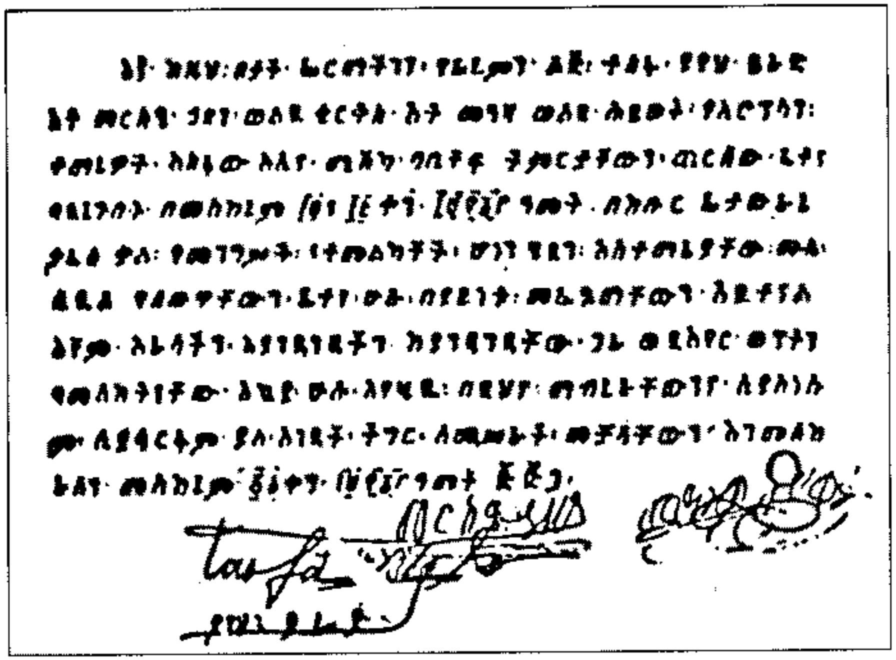

10 የበረራው የምስክር ወረቀት

እኛ ከዚህ በታች ፊርማችንን የፈረምን ልጅ ተሰፋ ያየህ ይራድ አቶ መርስዔ ኃዘን ወልደ ቂርቆስ አቶ መዓዛ ወልደ ሕይወት የአሮፕላን ተማሪዎች አስፋው አሊና ሚሽካ ባቢቼፍ ትምርታቸውን ጨርሰው ፈተና ያደረጉበት በመስከረም ፲፱ ና ፲፰ ቀን ፲፱፻፳፫ ዓመት በክቡር ፊታውራሪ ታፈሰ ቃል የመንግሥት ተመልካቾች ሆነን ሄደን አስተማሪያቸው ሙሴ ቤዴል የሰጡዋቸውን ፈተና ሁሉ በያይነቱ መፈጸማቸውን አይተናል እኛ ም እራሳችን እያንዳንዳችን ከያንዳንዳቸው ጋራ ወደአየር ወጥተን ያመለከትናቸው አኳያ ሁሉ እየሄዱ በደኅና ማብረራቸውንና ሊያስነሱም ሊየሳርፉም ያለ አንዳች ችግር ለመሥራት መቻላቸውን እንመሰክራለን

መስከረም ፳፩ ቀን ፲፱፻፳፫ ዓመት ጅጅጋ

የሚል ሆኖ ሦስቱ የመንግሥት ተመልካቾች ፈርመውበታል። ግርማዊ ንጉሠ ነገሥትም የነጅነት ችሎታቸውን አይተው ከተረዱ በኋላ በወረቀቱ እግርጌ የሚከተለውን ቃል በመጻፍ አረጋገጡላቸው።

አስፋውና ሚሽካ ባቢቼፍ በኢትዮጵያ መጀመሪያ አውሮፕላን መንዳት ስለተማሩ ፈተናቸውን ፈጽመው መንዳታቸውን አይተናል። ስለዚህም ዕውቀት ተቀዳሚ በመሆናቸው ምስጋና ይገባቸዋል።

ጥቅምት 3 ቀን 1923 ዓ.ም.

ቀ. ኃይለ ሥላሴ ን.ነ.

በተጨማሪም ልዑል አስፋ ወሰንና ልዑል መኰንን ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴና አስተማሪዎቹ ፈርመውበት ለነጅዎቹ ተሰጠ።

41 አስፋው ዓሊ በልምምድ ላይ

ስለ ጦር መኰንኖች

ካፕቴን ዊድሜር የተባለ ፈረንሣዊ ባለፈው ክረምት በጅጅጋ ከተማ ያስተማራቸውና ያሠለጠናቸው የጦር መኰንኖች በመስከረም መጨረሻ ወደ አዲስ አበባ ተመለሱና ከግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ፊት በሰልፍ ቀርበው ሰላምታ ሰጡ። እነዚህ የጦር መኰንኖች ለዘውድ በዓል ክብር ከውጪ አገር የሚመጡ የመንግሥታት መልእክተኞችን ለመቀበልና የበዓሉን ሥነ ሥርዓት ለማክበር በሚገባ የሠለጠኑ ስለሆኑ ወዲያው በየተመደበላቸው ሥራ ተሰማርተው ይሠሩ ጀመር።

ስለ ዘውድ በዓል

የቀዳማዊ አጼ ኃይለ ሥላሴ የዘውድ በዓል ጥቅምት 23 ቀን 1923 ዓ.ም. እሑድ እንደሚከበር ቀደም ብሎ በፕሮግራም ስለ ተገለጸ እንደሌላው ከተማ ሁሉ በጅጅጋም አስፈላጊው ነገር ሲዘጋጅ ሰነበተ። ለምሳሌ እኔ ባለሁበት በትምህርት ቤቱ በኩል ተማሪዎች በነጭ ልብስና መለዮ ተሰልፈው በበዓሉ ሥፍራ እንዲገኙና መዝሙር እንዲዘምሩ ተደረገ። ሌላውም ክፍል እንዴት እንደሚሰለፍ ሥነ ሥርዓት ተበጅቶለት ሲሰናዳ ሰነበተ።

ከበዓሉ ቀን በፊት በጥቅምት 20 ቀን ሁለት የእንግሊዝ አውሮፕላኖች ከእንግሊዝ ሱማሌላንድ ግዛት እየበረሩ መጥተው በጅጅጋ የአውሮፕላን ሜዳ

ስላረፉ ያለፈቃድ መጥተዋል ተብለው አውሮፕላኖቹ በወታደር ተከበቡና ጥቂት ጭቅጭቅ ተፈጠረ። የነገሩም ሁናቴ እንደ ሚከተለው ነበር።

42 የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የንግሥ በዓል

እንግሊዞች የኢትዮጵያን መንግሥት ደስ ለማሰኘትና የወዳጅነት ስሜት ለመግለጽ ስለፈለጉ "በዘውድ በዓል ቀን በአየር ላይ እየበረሩ በዓሉን የሚያደምቁ አውሮፕላኖች እንላክ" ብለው የኢትዮጵያን መንግሥት ጠይቀው ኖሮአል። ጥያቄያቸው ስለመፈቀዱም ለእንግሊዞች መልስ ተሰጥቷል። ወደ ጅጅጋ ግን የተላለፈ አንዳች ነገር አልነበረም።

እንግዲህ የእንግሊዝ አውሮፕላኖች መጥተው ጅጅጋ ላይ ሲያርፉ ያለፍቃድ መጣችሁ ተብለው ባገሩ ባለሥልጣን ተያዙ። እንግሊዞቹ በፈቃድና በወዳጅነት ብንመጣ እንዴት ተደፈርን ብለው ቢበሳጩም በፈቃድ መምጣታችሁን አናውቅም ተብሎ ተመለሰላቸው። የሆነ ሆኖ አውሮፕላኖቹ በወታደር ዘብ እንዲጠበቁ ተደረገና ሰዎቹ ለእንግሊዝ ቆንስል ለካፕቴን ሎንግ ተላለፉ። በጅጅጋና በአዲስ አበባ መካከል የቴሌግራም ልውውጥ ከተደረገ በኋላም የስሕተት ነገር መሆኑ ለእንግሊዞቹ ተገለጸላቸው። ነገሩ በዚህ ታለፈ። ይህም በዘመኑ የሥራ አመራር ላይ የነበረውን ደካማነት የሚያመለክት ነው።

ከዚህ በኋላ አውሮፕላኖቹ ተለቅቀው በማግሥቱ ወደ አዲስ አበባ ተጓዙ። በበዓሉም ቀን እሑድ ወደ አየር መጥቀው በመብረርና በመዘዋወር በዓሉን ሲያደምቁ መዋላቸውን ሰምቻለሁ።

ጥቅምት 23 ቀን እሑድ ጅጅጋ በአገረ ገዥው መኖሪያ ግቢ ሕዝቡ ተሰብስቦ በዓሉን አከበርን። ዋናው ጸሐፊ አቶ ብሩ ንግግር አድርጎ እንዳበቃ የደስታ መግለጫ መድፍ ተተኰሰ።

43 ሐረር ላይ የንግሡ በዓል ሲከበር። ከግራ ወደ ቀኝ የተቀመጡ ቢሾፕ ዣሩሶ፣ ማዳም ፕላውማን፣ ደጃዝማች እምሩ ኃይለ ሥላሴ፣ ሚስተር ፕላውማን (የእንግሊዝ ቆንስል)፣ ማዳም አሞ

የዘውዱ በዓል በአዲስ አበባ ላይ ደምቆ እንደ ተከበረ ሰምቻለሁ። የዓሥራ አንድ መንግሥታት መልክተኞችም የበዓሉ ተካፋይ ሆነው ተገኝተው ነበር። መልክተኞች የላኩት የነገሥታትና የፕሬዜዳንቶች ዝርዝር የሚከተሉት ናቸው።

የእንግሊዝ ንጉሥ
የዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ ፕሬዜዳንት
የጃፓን ንጉሠ ነገሥት
የሆላንድ ንግሥት
የኢጣልያ ንጉሥ
የፈረንሳይ ሬፑብሊክ ፕሬዜዳንት
የግሪክ ሬፑብሊክ ፕሬዜዳንት
የስዊድን ንጉሥ
የጀርመን ሬፑብሊክ ፕሬዜዳንት
የቤልጅክ ንጉሥ
የግብጽ ንጉሥ
የእስክንድርያ ፓትሪያርክ

የበዓሉ አከባበርና የሥርዓተ ንግሡ አፈጻጸም እጅግ ከፍ ያለ ስለመሆኑ በዘመኑ የተበተኑትን ጽሑፎች በማንበብና በሥፍራው የነበሩትን ሰዎች በመጠየቅ የተረዳሁትን ያህል በዝርዝር ጽፌ በማስታወሻዬ አስቀመጥሁት። እርሱም የዘመን ታሪክ በጻፍሁበት በሌላው ክፍል መጽሐፍ የሚገኘው ነው። አሁንም የዘውዱን በዓል ታሪክ እዚህ ላይ አቁሜ ስለ ራሴ የማስታውሰውን ትዝታዬን እቀጥላለሁ።

ስለ አዲሱ የጅጅጋ አገረ ገዥ

የጅጅጋ አገረ ገዥ ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል የዘውድ በዓል ለማክበር በጥቅምት መጀመሪያ ላይ ወደ አዲስ አበባ ስለ መውጣታቸው በገጽ 221 በጻፍሁት ገልጫለሁ። ከበዓሉም በኋላ ወደ ጅጅጋ አልተመለሱም ነበርና ሦስት ወር ያህል እንደቆዩ በጥር 7 ቀን 1923 ዓ.ም. አዲስ አበባ ላይ በተደረገው ሹም ሽር ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል የሥራ ሚኒስቴርን መሾማቸው፣ ፊታውራሪ መዝለቂያ ገብሬ የጅጅጋ አገረ ገዥ ሆነው መሾማቸው በብርሃንና ሰላም ጋዜጣ ተገለጠ። ከዚህም በኋላ አዲሱ አገረ ገዥ ፊታውራሪ መዝለቂያ በየካቲት ወር ወደ ጅጅጋ መጥተው ሥራቸውን ጀምረዋል።

አቶ መዓዛ ወልደ ሕይወትም አዲስ አበባ ላይ ቈይቶ ነበርና በጉምሩክ ክፍል ሌላ ሥራ ተሰጥቶት መቅረቱ ተሰማ። ስለዚህም እኔ ወኪል የሆንሁበት የጅጅጋ ማዘጋጃ ቤት ሹመቱ ከዚህ በኋላ ለባሻ ዳምጤ ተላልፎአል።

ስለ ትምህርት ቤት በዓል

የጅጅጋ ትምህርት ቤት በቆመው በውስጥ ደንቡ መሠረት ትምህርት ቤቱ ለአንድ ወር ስለ ዕረፍት የሚዘጋው በያመቱ በመጋቢት 13 ቀን ነው። እንዲህ የሆነበትም ምክንያት አገሩ በረሃማ ነውና የሙቀቱን ወራት በዕረፍት ላይ ማሳለፍ ለአስተማሪም ሆነ ለተማሪ የተመቸ መሆኑን በመመልከት ነው።

ትምህርት ቤቱ ለዕረፍት የሚዘጋበትን በዓል ለማክበር መጋቢት 13 ቀን 1923 ዓ.ም. ቅዳሜ አገረ ገዥውና ጥሪ የተደረገላቸው ሰዎች ተሰበሰቡ። ተማሪዎቹም በዚያ በባለ ነጭ መለዮ ልብሳቸው ተሰልፈው መዝሙር እየዘመሩ እንግዶቹን ተቀበሉ። የተማሪዎቹ ቊጥር 143 ነበር።

ከዚህ በኋላ ዲስኩር ተናግሬ ሳበቃ አገረ ገዥው አጭር ቃል ተናግረው መልስ ሰጡ። ከዚያ ቀጥሎም ስልፍ አስተማሪው አቶ መንገሻ ኃይሌ በእንግሊዝ የምሥራቅ አፍሪካ ግዛት በኬንያ የወታደርነት ትምህርት የተማረና የሠለጠነ እንደ መሆኑ መጠን ለተማሪዎቹ ልዩ ልዩ ጅምናስቲክ አስተምሯቸው ነበርና በዚህ ቀን የጅምናስቲክ ሞያቸውን በማሳየት አገር ገዥውንና እንግዶችን ደስ አሰኙ። በመጨረሻም ከፍተኛ የትምህርት ማርክ ላገኙት ልጆች ከየክፍሉ እስከ

ሦስተኛ ደረጃ ድረስ የመጽሐፍ ሽልማት ተሰጣቸውና የሻይ ግብዣ ተደርጎ ሥነ በዓሉ አለቀ።

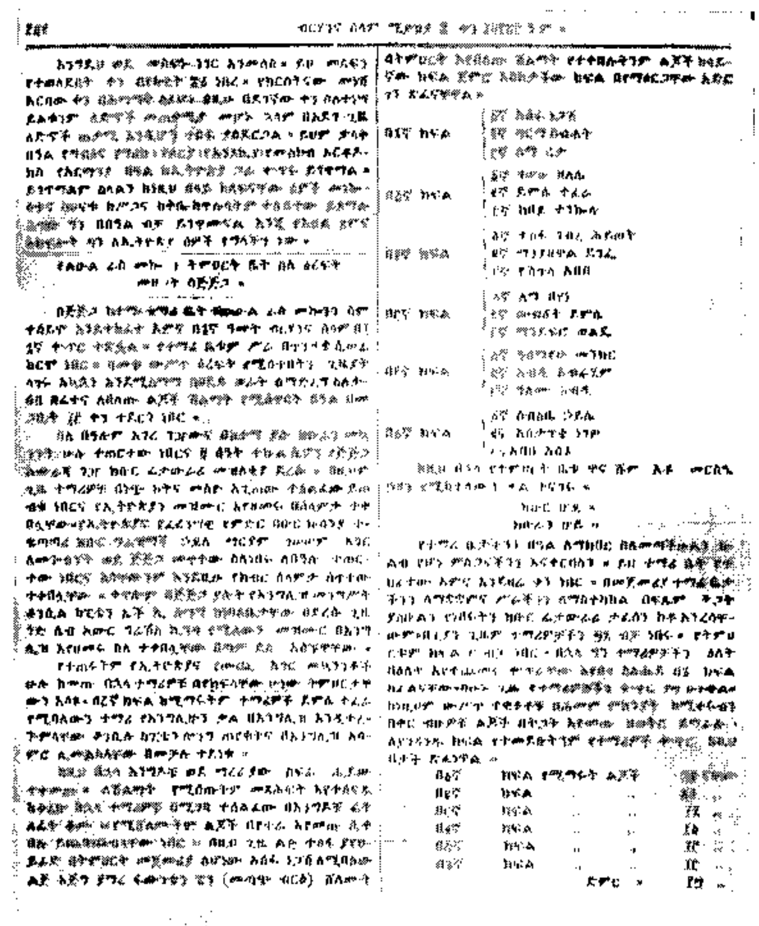

11 ስለ ትምህርት ቤቱ በዓል ብርሃንና ሰላም ጋዜጣ ላይ የወጣ

የአንዱ ወር ዕረፍት ከአለቀ በኋላም ትምህርት ቤቱ በሚያዝያ 12 ቀን 1923 ዓ.ም. ሰኞ ተከፍቶ ሥራ እንደ ጀመረ አስታውሳለሁ።

የአውራጃው ተወላጅ የሆኑት ሱማሌዎች ልጆቻቸውን ወደ ተማሪ ቤት እንዲያስገቡና ከሌሎች ልጆች ጋራ አብረው እንዲማሩ ብርቱ ጥረት አድርገን ነበር። ስለዚህም ባለፈው ዘመን በትምህርት ከነበሩት ከ143 ተማሪዎች ውስጥ ዓሥሩ የሱማሌዎች ልጆች ነበሩ። ወደፊትም ቊጥራቸው እንደሚጨምር ተስፋ አድርገናል።

የቀሩት ተማሪዎች አብዛኞቹ ከልዩ ልዩ ሥፍራ መጥተው በመንግሥት አገልግሎት ላይ ያሉ የወታደሮችና የሠራተኞች ልጆች ሲሆኑ ጥቂቶቹም የነጋዴዎችና የገበሬዎች ልጆች ናቸው:: በዚያ ዘመን የትምህርት ፍላጎት ስለ ተነሣሣ የትጋት መንፈስ በተማሪዎች ዘንድ ነበረ:: ሆኖም በወታደሮቹ ልጆች በኩል ትምህርትን የሚያደናቅፍ ችግር በአንዳንዶች ላይ ሲደርስ ታይቷል:: ምክንያቱም የልጆቹ ወላጆች (ወታደሮች) ለሥራም ሆነ ለዘመቻ ታዝዘው ሲሄዱ ወይም ሲሞቱ ወጣቶች በኑሮአቸው በኩል ይቸገሩ ስለነበረ ነው:: ለምሳሌም በቅርብ ጊዜ ውስጥ የተደረገውን የአንዱን ወጣት ችግር እዚህ ላይ ለመጥቀስ ምክንያት አግኝቻለሁ::

ታዬ ወልደ ጻድቅ የተባለ የ7 ዓመት ዕድሜ ልጅ ነበረ:: አባቱ ወታደር ወልደ ጻድቅ ባለፈው ዓመት ለሥራ ፍለጋ ከጨርጨር ወደ ጅጅጋ ሲመጣ ልጁን ይወዳልና ከእናቱ ነጥሎ ይዞት መጥቶ በወታደርነት ተቀጠረ:: ልጁም እንዲማርለት ወደ ልዑል ራስ መኮንን ትምህርት ቤት አስገብቶት ይማር ጀመር:: ወታደር ወልደ ጻድቅ ባለፈው ኅዳር ወደ ውጋዴን ጠረፍ ለጸጥታ ጥበቃ ታዝዞ ሲሄድ ከወር ቀለቡ እየተቀነሰ ለልጁ እንዲሰጥለት ለአለቆቹ አስታውቆ አገባጠመውና ጅጅጋ ላይ ትቶት ዘመተ:: ሁለት ወር ያህል እንደቈየ ወታደር ወልደ ጻድቅ ከሱማሌ ጋር ሲዋጋ ሞተ:: ከዚያ በኋላ የወር ቀለቡ ስለ ተቋረጠ ወጣቱ ታዬ ወልደ ጻድቅ በችግር ላይ ወደቀ:: በዚህ ጊዜ አስተማሪዎቹ እነ አቶ ሞሲሳ ራባና እነ አቶ ኃይለ መስቀል አዝነውለት በየተራ መብል እየሰጡት ቀን ሲማር ይውል ጀመር:: ነገር ግን የሚያድርበት ሥፍራ ቸግሮት ኖሮ ቀን ሲማር በዋለበት ክፍል ውስጥ ሌሊት ገብቶ እንደሚያድር አስተማሪዎቹ ተመለከቱ:: ይህንኑም ከኀዘን ጋር ስላስታወቁኝ ልቤ ተነካና ወድያው ወደቤቴ ሄጄ ለባለቤቴ አማከርኋት:: እርስዋም በጣም አዝና "ግድ የለም ለነፍሳችን ይሆነናልና ወደ ቤታችን ያምጡት! ከልጆቻችን ጋር እየተማረ አብሮ ያድጋል" ብላ ስለመለሰችልኝ ታዬ ወልደ ጻድቅ ከቤታችን ገብቶ ከዚያ ቀን ጀምሮ ቤተሰባችን ሆነ:: ይህ ወጣት አድጎ ቤት ንብረት ለመያዝ የበቃ ስለሆነ ስለ ሁናቴው ወደፊት ከሥፍራውና ከጊዜው ላይ ስደርስ ስለ እርሱ እንደምጽፍ ተስፋ አደርጋለሁ::[198]

ስለ ሕገ መንግሥት በዓል

በዚህ ዓመት ሐምሌ 9 ቀን 1923 ዓ.ም. ንጉሠ ነገሥቱ አዲስ አበባ ላይ ታላቅ በዓል አድርገው ለመጀመሪያ ጊዜ ሕገ መንግሥት ለሕዝብ መስጠታቸው እየተጋነነ ይነገር ነበር:: ይኸውም ለያገሩ በቴሌግራም ተላልፎ በዓል

[198] ታዬ ወልደ ጻድቅ ከጠላት ወረራ በኋላ ሥራ ይዞ፣ ሚስት አግብቶ ይኖር ነበር:: በወጣትነት ዕድሜው በሕመም ምክንያት ሞቷል::

ተደርጎበታል:: የሕገ መንግሥቱን ጽሑፍ በሌላ ጊዜ አግኝቼ ዝርዝሩን ተመልክቼዋለሁ:: በስድስት ምዕራፎች የተከፈለና 55 አንቀጾች ያሉበት ነው::

አዲስ አበባ ላይ የተከበረው የሕገ መንግሥት በዓል በከፍተኛ ደረጃ ሥነ ሥርዓት እንደ ነበረ በጋዜጣና በሌላም ጽሑፍ ስለ ተመለከትሁ ታሪኩን ቀርጾ ለማቈየት ስል ከጽሑፎች በማንበብና በሥፍራው የነበሩትን በመጠየቅ በዝርዝር በማስታወሻ አስቀመጥሁት:: እርሱም *የዘመን ታሪክ* በተባለው በሌላው ክፍል የሚገኝ ነው[199]::

የሕገ መንግሥት በዓል በተከበረበት ሰሞን የሐረር ጉምሩክ ሹም ባላምባራስ እሸቴ ተክተለው የጅጅጋ ዲሬክተር ሆነው ተሾመው ሐምሌ 12 ቀን ወደ ጅጅጋ መጡ:: በሐምሌ 18 ቀን ትምህርት ቤታችንን ጐብኝተው 45 የትምህርት መጻሕፍት በእርዳታ መስጠታቸውንም አስታውሳለሁ::

ስለ ውጋዴን

ውጋዴን ከጅጅጋ አውራጃ በስተ ደቡብ የሚገኝና የግዛቱ ታላቅ ክፍል የሆነ ሰፊ አገር ነው:: የሐረር እንደራሴ ደጃዝማች ገብረ ማርያም ጋሪ በሐምሌ ወር ኢጋማሽ ላይ ወደ ውጋዴን ወርደው ዋና ዋና ሥራ ሲያቋቁሙ መክረማቸውን ሰማን:: ይህም እንደሚከተለው ነው::

አገሩን በየወረዳ እየከፈሉ 12 ከተሞች አቋቋሙበት:: በየከተሞቹም ጸጥታ ጠባቂ ወታደርና አስተዳዳሪ ሹም እየመደቡ አስቀመጡባቸው:: የተቋቋሙት ከተሞች ስም ከዚህ ቀጥሎ ያለው ሲሆን ለአንዳንዶቹ አዲስ ስም አወጡላቸው:: ይኸውም እንደሚከተለው ነው::

1. ኤል ጉበያ:: አሁን ጎረቤት ብለውታል::
2. ፊቅ
3. ገላልቻ
4. ወረሂርሴ
5. ደጋሃመዶ:: አሁን ታመነ ብለውታል::
6. በለምበል
7. ጣናን
8. ሳሰበኔ
9. ቆራሄ:: አሁን እርጎ ብለውታል::
10. ቀልቀሎ
11. ቡስሌ:: አሁን ፋሲካ ብለውታል::
12. ጀድሌ:: አሁን መትረየስ በር ብለውታል::

[199] በትርቡ የሚታተመው የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ክፊል የዘመን ታሪክ::

ስያሜ ስለተሰጠበት ስለ ቃሉ ትርጓሜም የሰማሁት እንደሚከተለው ነው:: «ጎረቤት» መባሉ ለሐረር የሚቀርብ በመሆኑ፤ «እርጎ» መባሉ እየሩ ጥሩ በመሆኑ፤ «ፋሲካ» መባሉ በምቾት የሰነበቱበት በመሆኑ፤ «መትረየስ በር» መባሉ ኢጣልያኖች ወሰን ገፍተዋል በሚባልበት ክፍል ስለሚገኝ ክርክር ያለበት በመሆኑ ነው ተብሎ ተነግሮኛል::

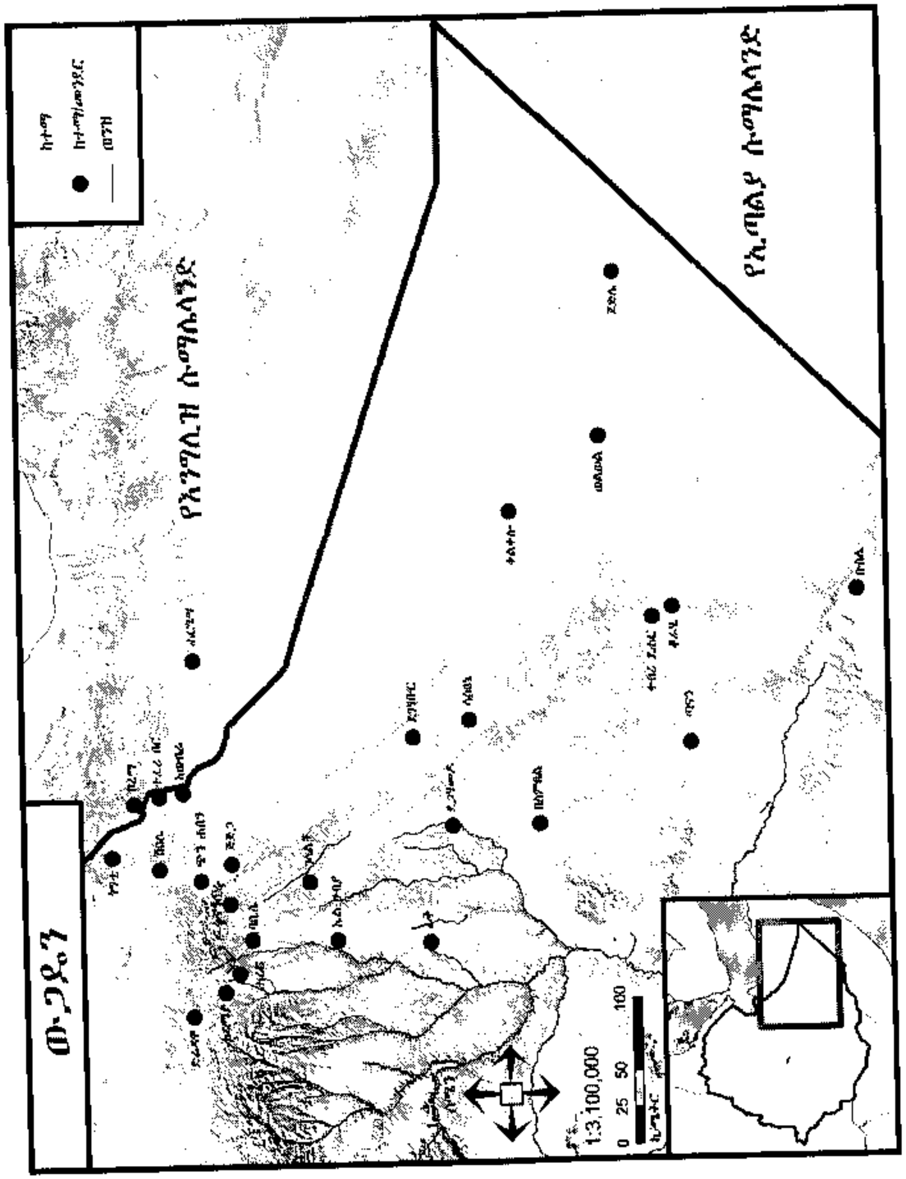

3 ውጋዴን

ደጃዝማች ገብረ ማርያም ከተሞችን ከአቋቋሙ በኋላ አንዱን ከሌላው ጋራ ለማገናኘት እንዲቻል መንገዱን እያስቀየሱ ሲያስጠርጉና በትጋት ሲያሠሩ ክረምቱን በውጋዴን ከአሳለፉ በኋላ በመስከረም ጅጅጋን ጉብኝተዋል::

በዚህ ዓመት የመኪና መንገዶች ሥራ በትጋት ስለታያዘ ከድሬዳዋ እስከ ሐረር የመኪና መንገድ ተሠርቶ ወደ ሐረር መኪና ገብቷል:: እንዲሁም ደግሞ ከሐረር ወደ ጅጅጋ የመኪና መንገድ ተጀምሮ በሥራ ላይ ይገኛል::

ስለ ልዩ ልዩ ነገር

በጅጅጋ ከተማ የሴቶች ትምህርት ቤት እንዲከፈት መፈቀዱን በመግለጽ አገር ገዥው ትእዛዝ ስለ ሰጡ ጥቅምት 2 ቀን 1922 ዓ.ም. ቅዳሜ ሥነ በዓል ተደርጎ ትምህርት ቤቱ ተከፈተ:: እርሱም በንጉሠ ነገሥቱ እናት በልዕልት የሺ እመቤት ስም ተሰየመና ልጃገረዶች ገብተው ይማሩበት ጀመር:: ትምህርቱ ለጊዜው የአማርኛ ንባብና ጽሕፈት ብቻ ስለሆነ መምሬ መኩሪያ የተባሉ ሽማግሌ ቄስ ተቀጥረው ማስተማር ጀመሩ:: ወደፊት ግን እንደ ስፌትና ጥልፍ የመሰለውን የሞያ ሥራ የምታስተምር ሴት እንድትቀጠር ታስቦበት ቈይቷል::

የልዕልት የሺ እመቤት ትምህርት ቤት የሥራው አመራር የሚካሄደው ከልዑል ራስ መኰንን ትምህርት ቤት ጋራ በአንድነት ተቀላቅሎ ስለሆነ በአስተዳደር በኩል ልዩ አቋም አልነበረውም::

አገረ ገዥው ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል በንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ በዓል ቀን ከሥፍራው ለመገኘት ጥቅምት 3 ቀን 1923 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ስለ ወጡ የግዛቱ አስተዳደር በዋናው ጸሐፊ በአቶ ብሩ ሀብተ ዮሐንስ ጠባቂነት የሚካሄድ ሆነ::

የጅጅጋ ዲሬክተር የነበረው ልጅ መስፍን ቀለመ ወርቅ ባለፈው ዓመት በኅዳር ወር ወደ አዲስ አበባ እንደ ወጣ አልተመለሰም ነበር:: በዚህ ዓመትም በመስከረም 18 ቀን የጨርጨርን ዲሬክተርነት ስለ ተሾመ ጅጅጋን መልቀቁ ተረጋግጦ ነበርና እኔ በተጠባባቂነት እንዳስተዳድር የታዘዝኩት ይህ ከታወቀ በኋላ ነበር::

የጅጅጋ ማዘጋጃ ቤት ሹም አቶ መዓዛ ወልደ ሕይወትም ፈቃድ አግኝቶ ከአገረ ገዥው ጋር ወደ አዲስ አበባ ስለ ወጣ እኔ ለጊዜው በወኪልነት እንድሠራ ታዘዤ በተጨማሪ በማዘጋጃ ቤት እሠራ ጀመር::

ፊታውራሪ ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል ጅጅጋ ላይ በቆዩበት ጊዜያት የአገሩን የንግድና የሥራ እንቅስቃሴ ለማነቃቃት በትጋት ሠርተዋል:: ከጅጅጋ እስከ ገርቢሐድሌ ድረስ ያለውን ርዝመቱ 75 ኪሎ ሜትር ያህል የሆነውን የመኪና መንገድ ባለፈው ዓመት አስጠርገው ስለ ከፈቱ የንግድ ዕቃዎች ከእንግሊዝ

ሱማሌላንድ ከበርበራና ከሐርጌሣ በመኪና እየመጡ የንግድ ሥራ ተከፍቶ ነበር። እንዲሁ ደግሞ በአገር ውስጥ በጅጅጋ እስከ ደጋሃቡር ድረስ ያለው 180 ኪሎ ሜትር ያህል የሚሆነው የመኪና መንገድ የተጠረገውና የስልክ መስመር የተዘረጋው በፊታውራሪ ታፈሰ ትጋት ነበር። በነዚህ ምክንያቶች ሁሉ ሕዝቡ ስማቸውን በምስጋና ሲያነሣው እንደ ነበረ አስታውሳለሁ።

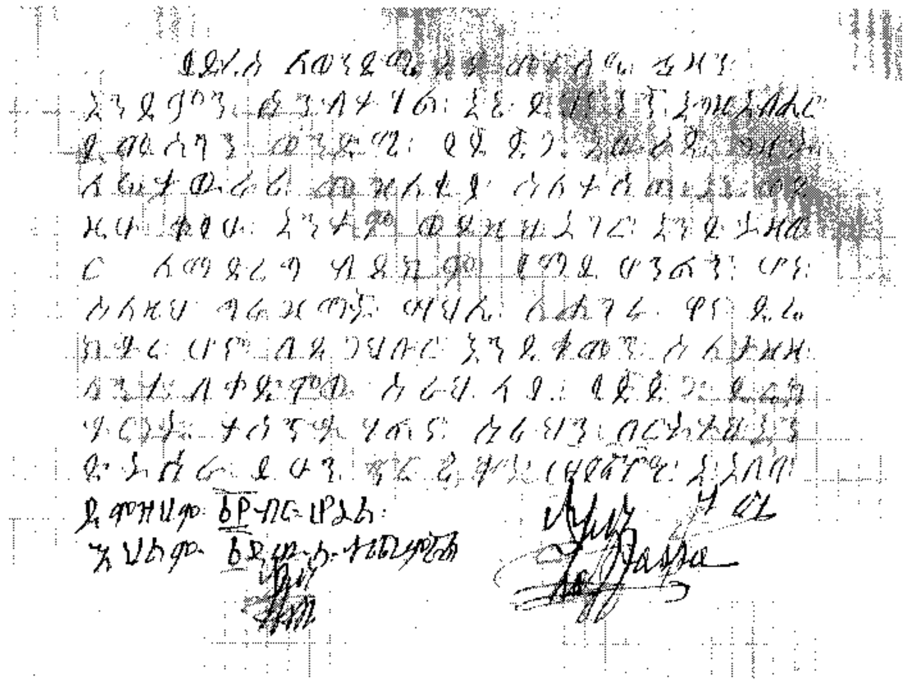

12 የታሪኩ ጸሐፊ በሥራቸው ላይ የጅጅጋ ዲሬክተርነትን የተሸሙበት

እንግዲህ በጅጅጋና በወሰን ክልል ሥራ ሳለሁ በፈጸምሁት አገልግሎት የማስታውሰውን የራሴን ታሪክ እግዚአብሔር ቢፈቅድ ወደፊት ለመቀጠል ተስፋ አደርጋለሁ[200]።

ስለራሴ የማስታውሰው በእግዚአብሔር ፈቃድ እነሆ ደረሰ ተፈጸመ። ለእግዚአብሔር ምስጋና ይግባው።

መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ።

[200] በወሰን ክልል ሥራ የፈጸሙት አገልግሎትና የወሰን ክልል ስራ ታሪክ ወደፊት የሚታተመው የመርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከፊል የዘመን ታሪክ ውስጥ ይገኛል።

ምዕራፍ 31

ማሳረጊያ

(በመጽሐፉ አዘጋጅ በአምኃ መርስዔ ኀዘን የተጻፈ።)

የመርስዔ ኀዘን ታሪክ 1923 ዓ.ም. ላይ ይቆማል። የእግዚአብሔር ፈቃድ አልሆነም፤ ከዚያን በኋላ ያለውን ታሪካቸውን መርስዔ ኀዘን በመጽሐፍ መልክ አላዘጋጁትም። አንባቢው ከ1924 ዓ.ም. በኋላ የነበረው የመርስዔ ኀዘን ሕይወት ምን ይመስል እንደነበር ለማወቅ ይፈልጋል ብዬ ስለገመትሁ እነሆ ከዚያ በኋላ ያለውን ታሪካቸውን በአጭሩ አቀርቤአለሁ። ዝርዝር ታሪኩን ከዘመኑ ታሪክ ጋር በማዛመድ በእግዚአብሔር ፈቃድ ወደፊት የምጽፈው ይሆናል።

ከጠላት ወረራ በፊት

በ1924 ዓ.ም. በታኅሣሥ ወር አቶ መርስዔ ኀዘን የኢትዮጵያና የእንግሊዝ ሱማሌላንድ የወሰን ክልል ኮሚሽን ዋና ጸሐፊ ሆኑ። በዚህም ሥራ ኮሚሽኑ ሥራውን እስካብቃበት እስከ 1927 ዓ.ም. የካቲት ድረስ ሦስት ዓመት ከሁለት ወር አገልግለዋል።

ኢጣልያኖች በውጋዴን ውስጥ ወልወል ላይ ኅዳር 26 ቀን 1927 ዓ.ም. ረብሻ አደጋ በጣሉ ጊዜ አቶ መርስዔ ኀዘን በስፍራው ላይ ነበሩ፤ ከወሰን ተካላዮቹ ጋር ሆነውም በውጊያው ላይ ተሳትፈዋል፤ የግጭቱንም ዝርዝር ታሪክ መዝግበውታል። ይኸውም ታሪክ በቅርቡ የሚታተመው የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከፊል የዘመን ታሪክ ውስጥ ይካተታል።

በ1927 ዓ.ም. ሰኔ 10 ቀን አዲስ አበባ የትልቁ ወህኒ ቤት ዲሬክተር ሆነው ተሾመው እስከ ጦርነቱ መጀመሪያ ድረስ አገልግለዋል።

የጠላት ወረራ ዘመን

መርስዔ ኀዘን አምስቱን የጠላት ወረራ ዘመናት በአዲስ ዓለም፣ በጅሩና በአድአ በሌላም ስፍራ እየተዘዋወሩ ሕይወታቸውን አትርፈዋል። በዚያን የመከራ ዘመን አብዛኞቹን መጻሕፍታቸውን ለማዳን ባይችሉም የተወሰኑ ሰነዶችና መጻሕፍትን ከዝርፊያ በማዳናቸው ለታሪካቸው መሠረት ለትውልድም ቅርስ ሆነዋል። አንዳንዶቹንም መጻሕፍትና ጽሑፎቻቸውን ተማሪዎቻቸውና ወዳጆቻቸው ከመጥፋት አድነውላቸዋል። ለምሳሌ ያህል

የሰዋስው ጽሑፋቸውን ቅጂ አቦሴ ዱፌራ የተባለ ተማሪያቸው አስቀምጦት የነበረውን በ1934 ዓ.ም. ሰጥቷቸዋል።

ከጠላት ወረራ በኋላ የመንግሥት ሥራ አገልግሎት

ከጠላት ወረራ በኋላ የተሰማሩባቸው የሥራ ክፍሎች የሚከተሉት ናቸው።

የከፍተኛ ፍርድ ቤት ዳኛ	1933 - 36 ዓ.ም.
የጋዜጣና ማስታወቂያ ጽሕፈት ቤት ዋና ዲሬክተር	1936 ዓ.ም.
የታሪክና የቤተ መንግሥት ዜና ማሰናጃ ጽሕፈት ቤት ዲሬክተር	1936 - 46 ዓ.ም.
የብላታ ማዕርግ ሲያዝያ	1936 ዓ.ም.
የፍርድ ሚኒስቴር ም/ሚኒስትር	1941 - 50 ዓ.ም.
የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ዓቃቤ ጉባኤ	1950 - 54 ዓ.ም.
የሕግ መወሰኛ ም/ቤት አባልና የሕግ ኮሚቴ ሊቀ መንበር	1950 - 63 ዓ.ም.
የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ም/ፕሬዜዳንት	1954፣ 56፣ 60 - 61 ዓ.ም.
የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ተጠባባቂ ፕሬዜዳንት	1960 ዓ.ም.
የታሪካዊ ቅርሶች አስተዳደር አማካሪ	1963 - 66 ዓ.ም.

ከላይ ከተጠቀሱት በተጨማሪ በመደበኛ ሥራቸው ላይ ደርበው የብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት ሹም ሆነው ለ14 ዓመታት፣ የሕዝብ ጤና ሚኒስቴር ተጠባባቂ ሹም ሆነው ለአንድ ዓመት ሠርተዋል።

እንዲሁም በአያሌ ቦርዶች በአባልነትና በሊቀ መንበርነት አገልግለዋል። ከነኚህም ዋኖቹ የሚከተሉት ናቸው። የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ቦርድ ሊቀ መንበር፣ 1946-54 ዓ.ም.፤ የትምህርትና የሥነ ጥበብ ሚኒስቴር ቦርድ አባል፣ 1940 - 54 ዓ.ም.፤ የኢትዮጵያ ቀይ መስቀል ቦርድ አባልና ምክትል ሊቀ መንበር፣ 1942 - 66 ዓ.ም.፤ የወጣት ወንዶች ክርስቲያናዊ ማኅበር (ወ.ወ.ክ.ማ) ቦርድ አባልና ምክትል ፕሬዜዳንት 1941 - 1966 ዓ.ም.።

በልዩ ትእዛዝ የፈጸሟቸው አገልግሎቶች

ብላታ ከመደበኛ ሥራቸው ደርበው አያሌ ልዩ ልዩ ሥራዎችን እየታዘዙ አከናውነዋል። ከነኚህም ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

የኢትዮጵያና የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ድርድር

ኅዳር 1 ቀን 1940 ዓ.ም. ብላታ መርስዔ ኀዘን ኢትዮጵያ የራሷን ፓትሪያርክ እንድትሾም በኢትዮጵያና በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያናት መካከል በሚደረገው ድርድር ተካፋይ እንዲሆኑ ተመረጡ። ብላታ መርስዔ ኀዘን እስከ ድርድሩ ፍጻሜና የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ፣ የአቡነ ባስልዮስ

ሢመት እስኪፈጸም ድረስ ተሳታፊ ሆነው አገልግለዋል። ዝርዝር ታሪኩንም «ሢመተ ሊቀ ጳጳሳት ኢትዮጵያዊ» እና «የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ፓትሪያርክ» በሚል ርእስ ባዘጋጇቸው መጻሕፍት ጽፈውታል።

የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ማረም ኮሚቴ

የካቲት 27 ቀን 1939 ዓ.ም. የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ማረም ኮሚቴ ሊቀ መንበር ሆኑ። ለዚህ ሥራ ተመርጠውና ታዝዘው በልዩ ልዩ ጊዜ የሥራ ተባባሪ የሆኑት ሊቃውንት ብዙ ነበሩ ። ነገር ግን እስከ ሥራው መጨረሻ ድረስ ምንም ሳይለዩ ሥራውን በመቀጠል ላይ የነበሩት፤ በብሉይ ኪዳን ክፍል ሚስተር ግራሃምና ብላታ መርስዔ ኀዘን፤ በሐዲስ ኪዳን ክፍል ቀሰ ማቲውና አቶ አርአያ ሥላሴ ወርቃ ነበሩ። የተሻሻለው የአማርኛ ሐዲስ ኪዳን በብርሃንና ሰላም ማታሚያ ቤት በ1947 ዓ.ም.፤ ጠቅላላው የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ (ብሉይ ኪዳንና ሐዲስ ኪዳን) ሐምሌ 16 ቀን 1952 ዓ.ም. በብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት ታትሞ ወጥቷል።

የፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን

መጋቢት 17 ቀን 1946 ዓ.ም. በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ትእዛዝ የፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን (የኮዲፊኬሽን ኮሚሲዮን) ሲቋቋም የኮሚሲዮኑ ፕሬዜዳንት የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትሩ ጸሐፌ ትእዛዝ ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ ነበሩ። በኋላ ግን የኮሚሲዮኑ ሊቀ መንበር የፍርድ ምክትል ሚኒስትሩ ብላታ መርስዔ ኀዘን ሆነው ነበር። የኮሚሲዮኑ አባላት ሦስት የታወቁ የአውሮጳ የሕግ ፕሮፌሰሮችና የበሰለ የባህልና የሕግ ዕውቀት ያላቸው ኢትዮጵያውያን ነበሩ።

የኮሚሲዮኑ ዓላማ በፍትሐ ነገሥትና በኢትዮጵያ የነበሩትን ልማዶችና ባህሎችን መሠረት በማድረግ የወንጀል፣ የፍትሐ ብሔር፣ የንግድና የባሕር ሕጎችን ማዘጋጀት ነበር። የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በ1949 ዓ.ም.፣ የፍትሐ ብሔር ሕግ በ1952 ዓ.ም. የንግድና የባሕር ሕጎች በ1953 ዓ.ም. በፓርላማ ጸድቀው ንጉሠ ነገሥቱም አጽድቀዋቸው ሕግ ሆነው ወጥተዋል። እነኚህ ሕጎች እስካሁን በመሠረቱ እልተቀየሩም፤ ከአንዳንድ ማሻሻያዎች በስተቀር አሁንም በኢትዮጵያም በኤርትራም እየተሠራባቸው ናቸው።

መጽሐፈ ቅዳሴ

በ1918 ዓ.ም. 14ቱ መጽሐፈ ቅዳሴ ታትሞ ወጥቶ ነበር። በ1942 ዓ.ም. የወጣውን መጽሐፈ ቅዳሴ ያዘጋጁት ብላታ መርስዔ ኀዘን ናቸው። በ1942 ዓ.ም. ተሻሽሎ የታተመው መጽሐፈ ቅዳሴ ውስጥ ሊጠን፣ መስተብቍዕና ዘይነግሥ ተጨምረውበታል። እንዲሁም የግዕዝና የአማርኛው አካሄድ እንዲስማማ ተደርጎ ቀርቧል፣ ለያንዳንዱ ቅዳሴ ተራ ቍጥርም ለኃይለ ቃሉ እንዲስማማ ሆኖ ተከፋፍሏል።

አላታሚው ግርማዊት እቴጌ መነን ሲሆኑ የመጽሐፉን መቅድም የጻፉት ብላታ መርስዔ ኀዘን ናቸው። ከመጽሐፉ ሽያጭ የሚገኘው ጥቅም የኢጣልያ ጦር በ1929 ዓ.ም. ሕፃዋን (ጃንደረባ) ላደረጋቸው ድኾች ልጆች ለሚያድጉበት መንፈሳዊ ትምህርት ቤት እንዲሰጥ ተደርጎ ነበር።

<u>የፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜ ሥራ</u>

በ1960 ዓ.ም. የፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜ የሚሠራ ኮሚቴ ተቋቋመ። የኮሚቴው ሰብሳቢ ብላታ መርስዔ ኀዘን ሲሆኑ፤ አባላቱ ሊቀ ሥልጣናት ሀብተ ማርያም ወርቅነህ (በኋላ አቡነ መልከ ጼዴቅ)፣ ብላታ ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ፣ መልአከ ሰላም ሳሙኤልና መልአከ ብርሃን አድማሱ ነበሩ። ሥራው አንድ ዓመት ተኩል ወስዶ በ1962 ዓ.ም. ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት ታትሞ ወጥቷል።

የአማርኛ መርሐ ልሳን

ሰኔ 20 ቀን 1964 ዓ.ም. የአማርኛ መርሐ ልሳን (አካዳሚ) ሲቋቋም ብላታ መርስዔ ኀዘን አባል ሆነው ተመረጡ። የመርሐ ልሳኑ ዓላማ የመንግሥቱን ቋንቋ አማርኛን ማዳበርና የአማርኛ ሥነ ጽሑፍ እንዲስፋፋ ማበረታታት ነበር። ጡረታ እስከወጡበት ዘመን ድረስ በመርሐ ልሳኑ አባልነት አገልግለዋል።

የአማርኛ ሥነ ጽሑፍ ሽልማት

በ1964 ዓ.ም. ብላታ መርስዔ ኀዘን የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሽልማት ድርጅት የአማርኛ ሥነ ጽሑፍ ሽልማት ተሸላሚ ሆኑ። ድርጅቱ ስለ ብላታ መርስዔ ኀዘን ሥራዎች የሚከተለውን መግለጫ አውጥቶ ነበር።

> . . . በተለይም የአማርኛን ሰዋስው በዘመኑ አውሮጳዊ አቀራረብ ተመሳሳዩን ቃል አሳክተው አዋጁን አስማምተው የደረሱት መጽሐፍ ሦስት የተማሪዎች ትውልድ የተቀባበለው ሲሆን እነሆ እስከ ዛሬ በ1ኛ በ2ኛ ደረጃ ተወዳዳሪ ያልተገኘለት ማስተማሪያ ነው።
>
> በሐቅና በጥንቃቄ የተዘጋጀ የዘመናቸው ታሪክና የሕይወታቸው ትዝታ በተጣራ አማርኛ ተጽፈው ይገኛሉ። ታትመው በቅርቡ ጊዜ የማወቅና የማስታወስ ንዳድ ለሄሮዶቱስ ብቻ የተሰጠ ጸጋ አለመሆኑን አንባቢ ሊገነዘበው ይችላል።
>
> ስለዚህ የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሽልማት ድርጅት በተርጓሚነት፣ በአዘጋጂነትና ይልቁንም በደራሲነት ቍጥራቸው ከ36 በላይ የሆኑ መጻሕፍት በእርሳቸው አማካይነት የታተመ መሆኑ ለታወቀላቸውና የአማርኛን ቋንቋ ከዘመናዊ ከኪነታዊ አነጋገር በማስማማት ከሁሉም የተሻለ አገልግሎት ላበረከቱ ለክቡር ብላታ መርስዔ ኃዘን ወልደ ቂርቆስ የ1964 ዓ.ም. የአማርኛ ሥነ ጽሑፍ ሽልማት የወርቅ ኒሻንና የምስክር ወረቀት ከ10 ሺህ የኢት. ብር ጋር እንዲሰጣቸው በሙሉ ድምጽ ኮሚቴው ወስኗል። . . .

44 የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሽልማት ድርጅት የአማርኛ ሥነ ጽሑፍ ሽልማት ሲቀበሉ። ከግራ ወደ ቀኝ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ፣ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ሀብተ ወልድ፣ ብላታ መርስዔ ኀዘን

45 ብላታ መርስዔ ኀዘን ከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ጋር ሲነጋገሩ። በመሃል የሚታዩት ልዕልት መድፈሪያሽ ወርቅ አበበ ናቸው

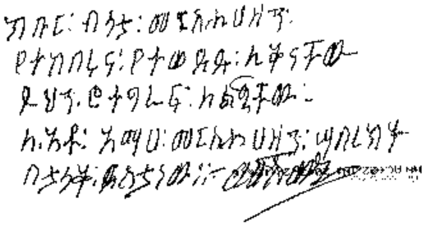

በገጽ 227 ቍጥር 45 የሚገኘውን ፎቶግራፍ ያገኘሁት የካቲት ወር 2001 ዓ.ም. ከልዕልት መድፈሪያሽ ወርቅ አበበ ነው ። ልዕልት መድፈሪያሽ ወርቅ "ይህ ፎቶግራፍ ከቤተ መንግሥታችን ሰዎች አድነው፣ አስቀምጠው ወደ ኢትዮጵያ ስመለስ የሰጡኝ ነው። ለአንተ ለልጃቸው መስጠት እወዳለሁ" ብለው ያበረከቱልኝ ነው። በዚህ አጋጣሚ ለልዕልት መድፈሪያሽ ወርቅ ያለኝን ታላቅ አክብሮትና ምስጋናዬን ለመግለጽ እወዳለሁ።

የወይዘሮ እታገኘሁ ዕረፍት

ግንቦት 17 ቀን 1965 ዓ.ም. የብላታ መርስዔ ኀዘን ባለቤት ወይዘሮ እታገኘሁ ባዬ በመኪና አደጋ ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ። ሥርዓተ ቀብራቸውም ግንቦት 18 ቀን 1965 ዓ.ም. ንጉሣውያን ቤተሰብ በተገኙበት በአዲስ አበባ አቦ መካነ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን ተፈጸመ።

የ50 ዓመት ያህል የትዳር ጓደኛቸውን፣ አሳቢያቸውን ማጣት ለብላታ መሪር ኀዘን አድርሶባቸው ነበር።

ጡረታ

ብላታ መርስዔ ኀዘን በ1966 ዓ.ም ጡረታ ወጡ። ከጠላት ወረራ በፊት 16 ዓመት ከ4 ወር ከጠላት ወረራ በኋላ 32 ዓመት ከ10 ወር በድምሩ 49 ዓመት ከ2 ወር በቅንነትና በታማኝነት ሀገራቸውንና መንግሥታቸውን አገልግለዋል።

አብዮት

በ1966 ዓ.ም. አብዮቱ ተጀመረ። በአብዮቱ የብላታ መርስዔ ኀዘን የቅርብ ወዳጅ ደጃዝማች ክፍሌ ዕርገቱ ሌሎችም ካለ ፍርድ ታሰሩ፣ በኋላም በግፍ ተገደሉ። ሌሎችም ብዙዎች ወዳጆቻቸው፣ ልጃቸው ውብሸት መርስዔ ኀዘንም ጭምር ለእስራት ተዳረጉ።

በትምህርት ያነጿቸው የኢትዮጵያ ወጣቶች በቀይ ሽብርና በነጭ ሽብር በሺዎች ረገፉ። ብላታ የተማሩ የኢትዮጵያ ወጣቶችን እልቂት ለሁለተኛ ጊዜ ማየታቸው ሆነ። የመጀመሪያው በ1929 ዓ.ም. የካቲት 12 ቀን በግራዚያኒ ላይ የቦምብ አደጋ በተጣለ ጊዜ ግራዚያኒ ለብቀላ ወጣት ኢትዮጵያውያንንና ሌሎችንም ዜጎችን የፈጀበት ጊዜ ነበር። በዚያን ጊዜ የብላታ ዘመድ የመምህር ራስ ወርቅ ልጅ፣ ሻለቃ ዮሐንስ ራስ ወርቅ፣ ከተገደሉት ወጣቶች አንዱ ነበር። በአብዮቱም የብላታ መርስዔ ኀዘን እኅት፣ የወይዘሮ ፊትለ ወርቅ፣ የልጅ ልጆች ልብሰ ወርቅ ሽፈራውና ጫንያለው ካሣ ለሞት ተዳርገዋል።

46 ብላታ መርስዔ ኀዘን ከመጽሐፉ አዘጋጅ ከልጃቸው ከአምኃ ጋር 1962 ዓ.ም.

እንዲሁም ለሃምሳ ዓመታት ያህል ያገለገሏት ኢትዮጵያ ለክፉ አደጋ ተጋልጣለች። የሶማሌው ጦር የኢትዮጵያን ድንበር ጥሶ ገብቶ ጅጅጋን ይዟል፣ ሐረርና ድሬዳዋ ተከበዋል።

የብላታ መርስዔ ኀዘን የሕይወት ዘመናቸው መጨረሻ ይህን ይመስል ነበር። ብላታ መርስዔ ኀዘን ስለዚያን ዘመን በጽሑፍ የተዉልን አንዳችም ማስታወሻ የለም። እኔም በዚያን ጊዜ ለትምህርት አሜሪካ ስለነበርሁ ልጠይቃቸውና ስሜታቸውን ለመረዳት ዕድል አላገኘሁም። በአጠቃላይ በሀገራችንና በሕዝባችን ላይ የደረሰው መከራ ሳያሳስባቸውና በብርቱ ሳያሳዝናቸው እንዳልቀረ እገምታለሁ።

የአማርኛ ሰዋስው 50ኛ ዓመት

ጥቅምት 1969 ዓ.ም. - ብላታ መርስዔ ኀዘን 78 ዓመት ዕድሜ ደርሰዋል:: ጡረታ ከወጡም ሦስት ዓመት ሆኗቸዋል:: ተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት አስተማሪ በነበሩበት ጊዜ ያዘጋጁት የአማርኛ ሰዋስውም 50 ዓመት ሞልቷታል:: በዓሉን ለማክበር ዶክቶር ሥርግው ሀብለ ሥላሴ በቤተ መጻሕፍት ወመዘክር አንድ ዝግጅት አዘጋጅተው ነበር:: ዶክቶር ሥርግው ለብላታ ቅርብ ከመሆናቸውም በላይ በሙያቸውና በችሎታቸው ከሚያደንቁዋቸው ወጣት ምሁራን አንዱ ነበሩ::

ብላታ መርስዔ ኀዘን በዝግጅቱ ላይ ያደረጉት ንግግር ከዚህ በታች ቀርቧል::

የተወደዳችሁ ወንድሞችና እኅት

በዚህ ሰዓት ይህ ስብሰባ የተደረገበትን ምክንያት እንድገልጽ ፈቃዳችሁ ይሆን ዘንድ እየጠየቅሁ አጭር ቃል እናገራለሁ::

ከፊታችን ተዘርግቶ የምናየው ይህ የአማርኛ ሰዋስው በሥራ ላይ ውሎ አገልግሎት የጀመረው የዛሬ አምሳ ዓመት በ1919 ዓ.ም. ነበር:: ዕለቱም የአጋጣሚ ነገር ሆኖ ልክ በዛሬው ዕለት ነበር::

እኔም በዚያ ጊዜ (ማለት እርሱን በጻፍሁበት ጊዜ) የ28 ዓመት ጕልማሳ ነበርሁ:: ዛሬ ግን እንደ እርሱ አምሳ ዓመት ጨምሬበት እነሆ አብረን እንገኛለን:: ይህን ያደረገ እግዚአብሔር ይክበር ይመስገን::

ስለ ሰዋስው በምናገርበት ጊዜ የቀድሞዎቹን አባቶች ምስጋና ሳላወሳ እንዳላልፍ ሕሊናዬ ያስገድደኛል:: የትምህርቱ መሥራቾች የሆኑት አባቶች ይህን ትምህርት ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲያስተላልፉ የኖሩት፤ ረኀቡንና ጽምዑን ችለው፣ እየተቸገሩ ተምረው ነው:: እንዲሁ ደግሞ ትምህርቱን ያለምንም ዋጋ በነፃ እየሰጡ እነሆ አቈይተውልናል:: ዛሬ እኛ ባለሞያ መስለን የምንታየውም እነርሱ በመሠረቱት ላይ አንዳንድ የአሠራር መልክ በመስጠት ብቻ ስለ ሠራን ነው:: ይኸውም «ነቢያት በመደመዱ ሐዋርያት ገደገዱ» እንደሚባለው ሆኖ ነው እንጂ፤ የጥበቡ ምንጭና መሠረት አባቶቻችን ናቸው:: ስለዚህ ለእግዚአብሔር የባሕርዩን ምሥጋና በማቅረብ ለአባቶቻችንም የጸጋ ምስጋናን በመስጠት ንግግሬን እወስናለሁ::

ደግሞም ይህን ዕለት ምክንያት በማድረግ የዛሬ አምሳ ዓመት በመጀመሪያው ዕለት በተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት የነበሩትን የሰዋስው ተማሪዎች ሁሉ በናፍቆት አስታውሳቸዋለሁ:: በዛሬው ጊዜ በሕይወት ለሚገኙትም ያንኑ የሚያውቁትን የአማርኛ ሰዋስው ለያንዳንዳቸው ለመላክ እነሆ አዘጋጅቻለሁ:: ይህን ሰዋስው በዓል ለመሳተፍ ከዚህ የተገኛችሁት እናንተም ለመታሰቢያ ያቀረብሁላችሁን እንድትቀበሉልኝ እለምናለሁ::

በመጨረሻም ዶክተር ሥርግው ሀብለ ሥላሴ ይህን የሻይ ግብዣ በበጎ ፍቃድ አዘጋጅተው እንድንሰበሰብና እንድንገናኝ ዕድል ስለ ሰጡን ከልብ አመሰግናቸዋለሁ::

ጥቅምት 1969 ዓ.ም.

እግዚአብሔር ይስጥልኝ

ፍጻሜ

ጥቅምት 19 ቀን 1971 ዓ.ም. ብላታ መርስዔ ኀዘን የቀኑን ሥራቸውን ጨርሰው ወደ መኝታቸው ሄዱ:: ከዚያም በተኙበት በ79 ዓመታቸው ካለ ምንም ጻዕር ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተው ሥርዓተ ቀብራቸው ጥቅምት 21 ቀን 1971 ዓ.ም. በአዲስ አበባ አቦ መካነ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን ተፈጸመ::

ብላታ መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ ከባለቤታቸው ከወይዘሮ አታገኘሁ ባዩ የሚከተሉትን ልጆች አፍርተዋል፤ ገብረ ክርስቶስ፣ ውብሸት፣ ሮማን፣ ቅድስት፣ አልማዝና አምኃ:: እንዲሁም ብላታ መርስዔ ኀዘን አንዲት ሴት ልጅ መክሊትን ወልደዋል::

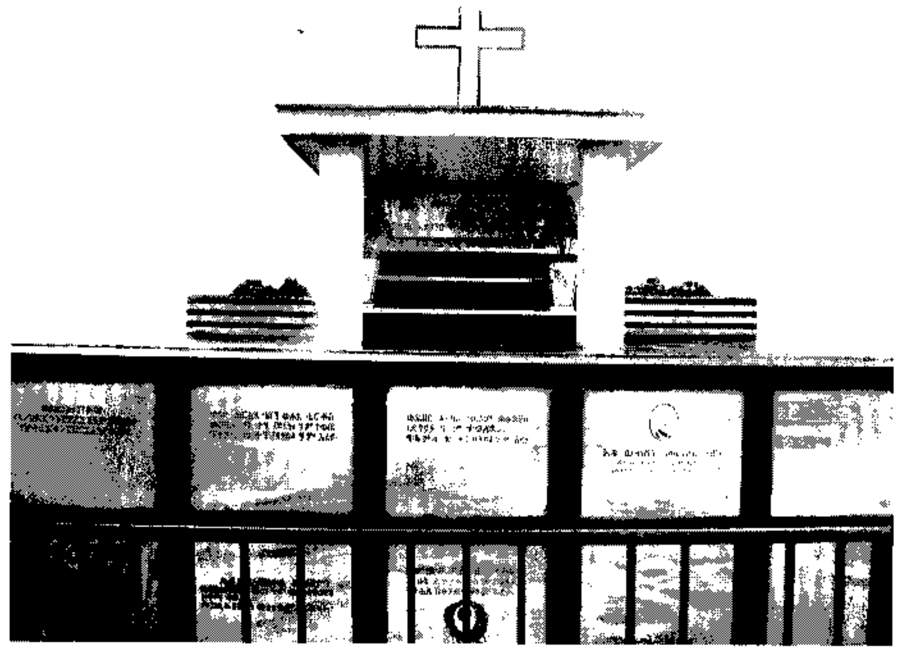

47 የወይዘሮ አታገኘሁና የብላታ መርስዔ ኀዘን የቤተሰብ መካነ መቃብር

ተፈጸመ::

ምስጋና ለእግዚአብሔር ይሁን::

አባሪ ሀ

የትውልድ ሐረግ

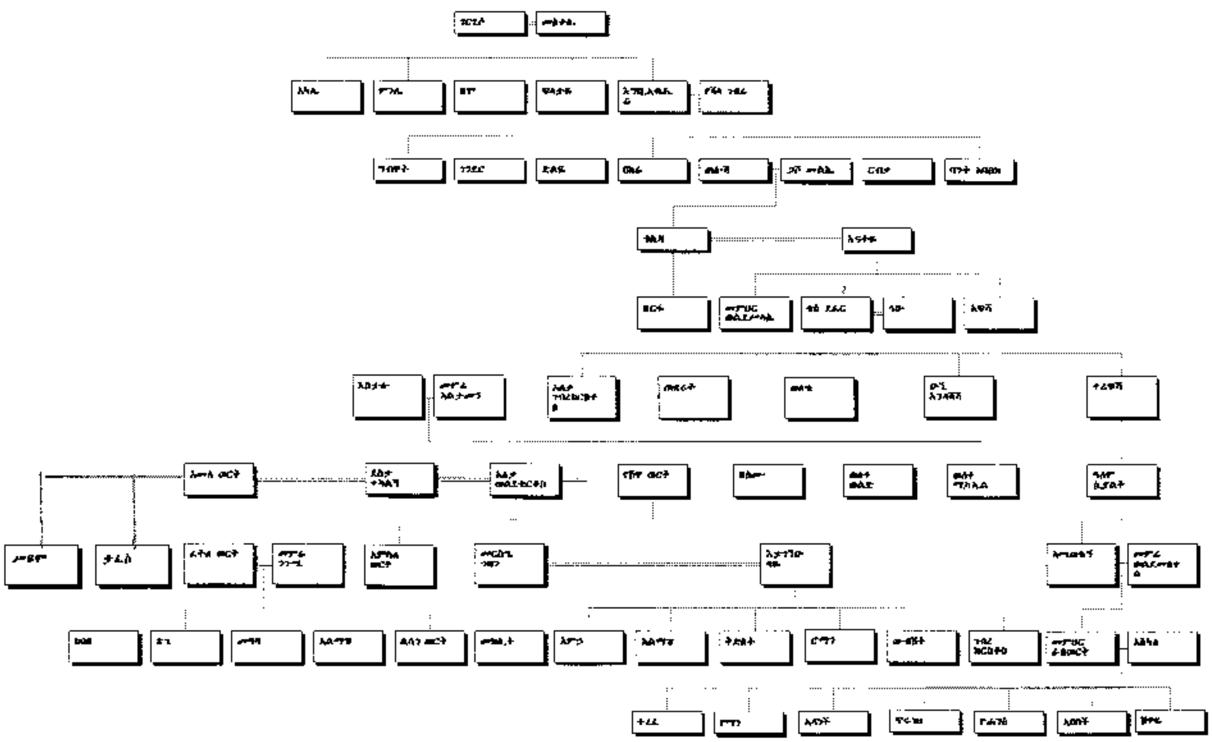

የደብርቼን የትውልድ ሐረግ በከፊል የሚያሳይ

ቄስ ደፈር ከሞረት ጥዱ የሚዛመድበት የትውልድ ዘርፍ

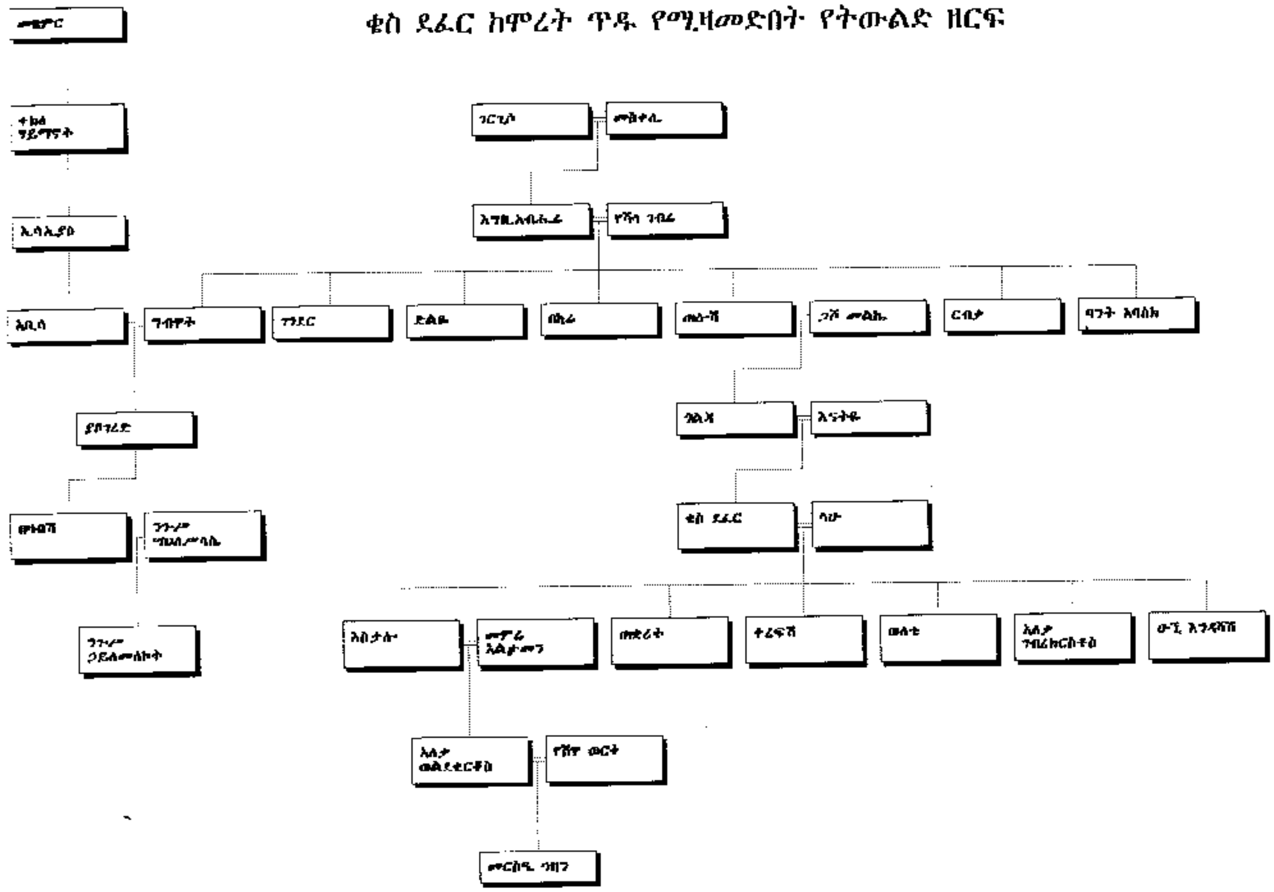

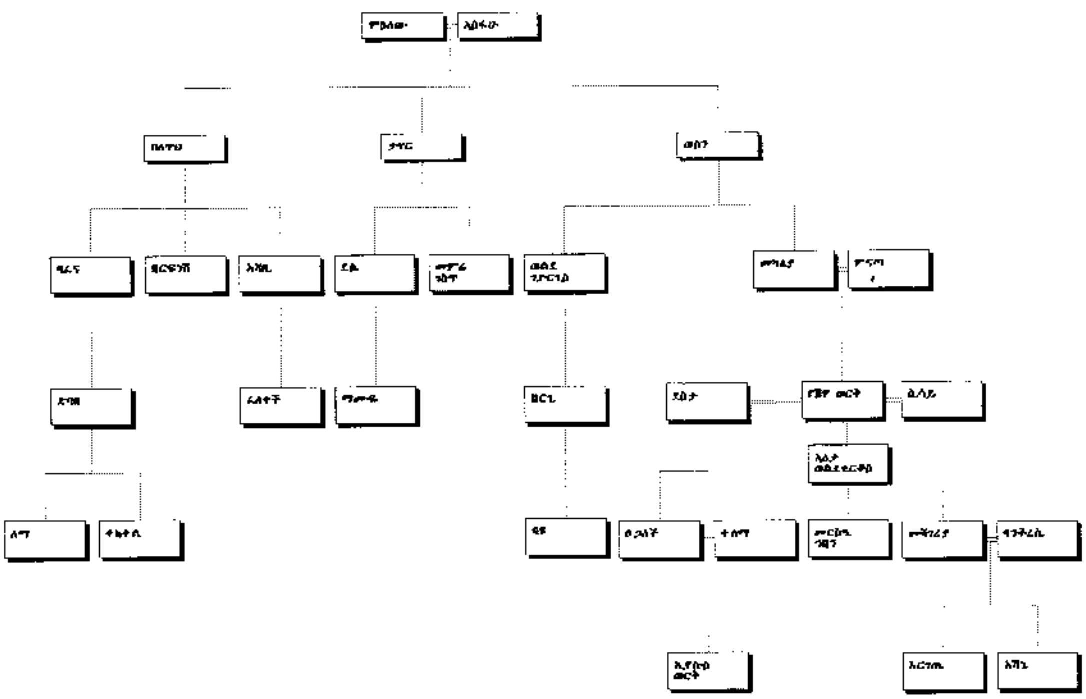

የመርስዔ ኀዘን የእናታቸው የትውልድ ሐረግ (የግንድ አባቱ አዲሱ)

የወይዘሮ እታገኘሁ የትውልድ ሐረግ በእናታቸው በኩል

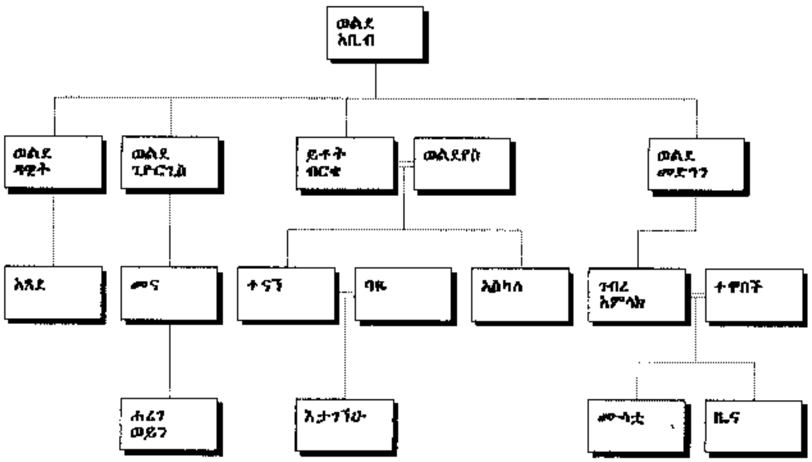

የወይዘሮ እታገኘሁ የትውልድ ሐረግ በአባታቸው በኩል

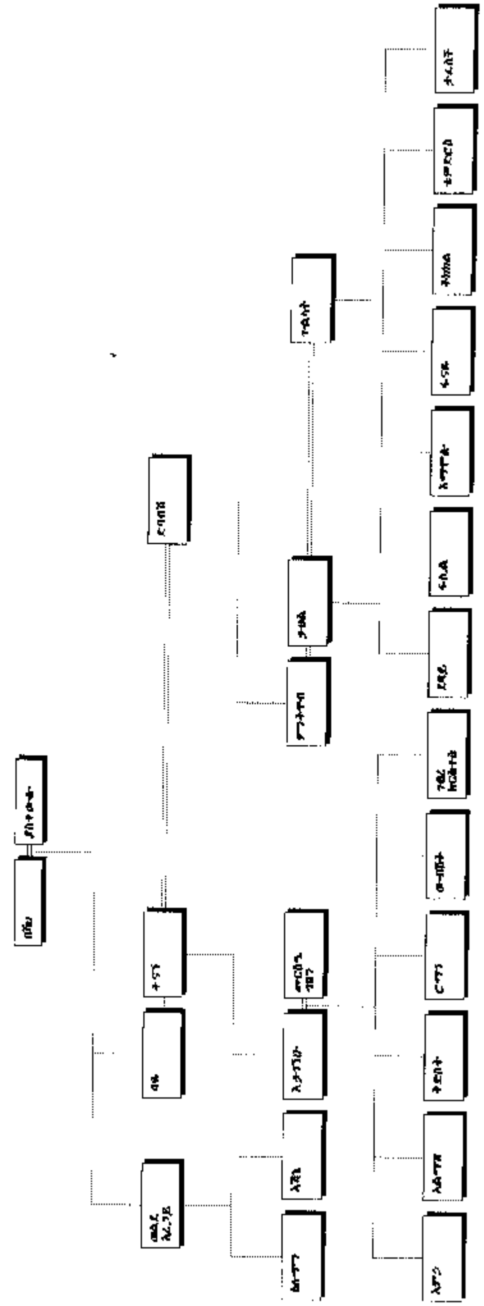

አባሪ ለ

የቤተ ክህነት ትምህርት መግለጫ

ለብሔራዊ ትምህርት ኮሚሺን የቀረበ

የቤተ ክህነት ትምህርት እንዴት እንደነበረ ወይም ምን ዓይነት እንደሆነ ከአባሎች መካከል ለማወቅ ስለፈለጉና ስለጠየቁ፤ ቀጥሎ ያለውን አጭር መግለጫ እናቀርባለን።

ስለ ትምህርቱ ዓይነት

የትምህርቱ ዓይነት በአራት ታላላቅ ክፍሎች ይከፈላል። ይኸውም፣ «የንባብ ትምህርት፤ የዜማ ትምህርት፤ የቅኔ ትምህርት፤ የትርጓሜ መጻሕፍት ትምህርት» ነው።

አንደኛ፣ የንባብ ትምህርት

የንባብ ትምህርት ከፊደል አንሥቶ ዳዊት እስከ መድገም ድረስ የሚሰጠው ትምህርት ነው። ተማሪው ፊደላትን ለይቶ ካወቀ በኋላ ወደ ፊደለ ሐዋርያ ይተላለፋል። በዚህ ጊዜ ፊደላት ተገጣጥመው እንዴት ቃላት እንደሚሆኑና እንዴትስ እንደሚነበቡ ይለማመዳል። ከዚያም ቀጥሎ ወደ ገበተ ሐዋርያ[201] ይተላለፋል። ገበተ ሐዋርያ የንባብን ስልት የሚለማመድበት የትምህርት ደረጃ ነው። በዚህ ጊዜ የሚጠብቀውንና የሚላላውን ተናባቢውንም ጭምር ጠንቅቆ ያጠናል። ይህን ሲጨርስ ዳዊት ይጀምራል። ዳዊት ተምሮ ከደገመ በኋላ የንባብ ክፍል የትምህርት ደረጃ ይፈጸማል።

የንባብ መማሪያዎች የግዕዝ መጻሕፍት ናቸው። ባሁኑ ጊዜ ግን በከተማ ከሚገኙት አስተማሪዎች አንዳንዶቹ በገበተ ሐዋርያ ስፍራ የአማርኛ መጻሕፍትን ሲቀላቅሉና ሲያስነብቡ ይታያሉ።

የንባብ ተማሪዎች አብዛኛውን ጊዜ ሕፃናት ናቸው። ይሁን እንጂ ሽማግሌዎችም ትምህርትን ከፈለጉ አይከለከሉም።

በንባብ ትምህርት ቤት አስተማሪው በልዩ ልዩ መንገድ የግብረ ገብነትን መንፈስ በሕፃናቱ ሕሊና ይቀርጻል። ይኸውም ቀጥሎ ያለው ነው።

እግዚአብሔርን መፍራት
አባትንና እናትን ማክበር፤ አስተማሪንም መውደድ።
ሽማግሌዎችን ማፈርና ማክበር

---

[201] ወይንም ገበተዋርያ። ከፊደል ቀጥሎ ንባብ የሚጠናበት ትምህርት።

በጠቅላላም በጎ ምግባርን ሁሉ ያስጠናቸዋል።

ሁለተኛ፤ የዜማ ትምህርት

የዜማ ትምህርት ሦስት ክፍል ሆኖ ይገኛል። ይኸውም

ሀ) ጾመ ድጓና ድጓ፤ ምዕራፍ
ለ) መዋሥዕትና ዝማሬ
ሐ) ቅዳሴ ማለት ነው።

እነዚህም በአንድነት ሲጠቃለሉ ፀዋትወ ዜማ የሚባል ስም ያገኛሉ። ዜማ ለቤተ እግዚአብሔር አገልግሎት የሚፈለግ የመዘምራን ሞያ ነው።

ተማሪው የዜማን ትምህርት በውዳሴ ማርያም ይጀምርና ቀስ በቀስ እየተለማመደ የቃል ትምህርት ወደሚባለው ክፍል ይደርሳል። ቀጥሎም ጾመ ድጓ የተባለውን የዜማ መጽሐፍ ይማራል። ጾመ ድጓን ሲጨርስ ምልጣን እንዲያመለጥን ይፈቀድለታል። ይህም ከአንድ የትምህርት ደረጃ ላይ መድረሱን የሚያስታውቅለት ምልክት ነው። ሆኖም ገና ዜማ አልጨረሰም፤ ወደ መዝገበ ድጓ ገብቶ ይማራል። መዝገበ ድጓ ሲጨርስ ከፀዋትወ ዜማ አንዱን ክፍል አጠናቀቀ ይባላል። በሙሉ ለመማር ሲፈልግም መዋሥዕትና ዝማሬ ቅዳሴ መጨመር አለበት። ከዚህ በላይ ደግሞ አቋቋም የሚባለውን ዜማ (ዝማሜ፣ መረግድ፣ ጽፋት) በየስልቱ ይማራል። ይህን ሁሉ ሙሉ በሙሉ የተማረ ከሆነ የፀዋትወ ዜማ ሊቅ ይሆናል። በከፊልም ቢማር ለዚያው ለተማረው ዐዋቂ ሆኖ ይጠራበታል። የዜማ ትምህርት እጅግ አድካሚና ጊዜ አባካኝ ነው።

የዜማ ትምህርት እስከዛሬ የሚሰጠው በግዕዝ ቋንቋና በግዕዝ መጻሕፍት ነው። በአማርኛ ቋንቋና በአማርኛ መጽሐፍ የዜማ ትምህርት አልነበረም። በአሁኑ ጊዜ ግን የአማርኛውን ግጥም በዜማ መልክ ማዜም ተጀምሯል። ስሙም መዝሙር ተብሏል።

የዜማ መምህር እሱ ራሱ ምሳሌነትን እያሳየ ለተማሪዎች ግብረ ገብነትን ያስተምራል። ይኸውም ቤተ እግዚአብሔርን ለማገልገል ቀዳሚ እየሆነ ያሳያቸዋል ማለት ነው። ከዚህም በላይ ፈሪሀ እግዚአብሔርንና ኀፈረ ገጽን፣ አትሕቶተ ርእስን፣ ገቢረ ሠናይን[202] በግብር ያስተምራቸዋል። እነዚህን ነገሮች የተከተሉት ተማሪዎች በሥጋዊም ሆነ በመንፈሳዊ መንገድ መልካም ጠባይንና መልካም የኑሮ እድልን ሲያገኙ፤ ያልተከተሉት ግን ወደ ጉዳት ይደርሱ ነበር።

[202] ፈሪሀ እግዚአብሔር፣ እግዚአብሔርን መፍራት፤ ኀፈረ ገጽ፣ አንገትን ሰበር አድርጎ መሄድ፤ አትሕቶተ ርእስ፣ ራስን ዝቅ አንገትን ደፋ ማድረግ፣ ገቢረ ሠናይ፣ በጎ አድራጎት።

ሦስተኛ፤ ስለ ቅኔ ትምህርት

የቅኔ ትምህርት የግዕዝን ቋንቋ ለማወቅና በቅኔ ስልት ለመራቀቅ የሚያገለግል ነው። አስተማሪው መጀመሪያ የግዕዙን ቃል በአማርኛ እየተረጐመ ለተማሪዎቹ ግሥ ይገሠሥላቸዋል። ቀጥሎም ቅኔውን በየክፍሉና በየቤቱ እያዘጋጀ ይዘርፍላቸዋል። ተማሪዎች ግሡንና ቅኔውን እየተቀባበሉ በአስተማሪያቸው ፊት ያጠናሉ። በማግሥቱም እነርሱ ራሳቸው በየትምህርት ደረጃቸው መጠን ቅኔ ቈጥረው ለአስተማሪያቸው ያቀርባሉ። አስተማሪውም የጐደለውን በመሙላት የጠመመውን በማቃናት እያረመ ያስረዳቸዋል።

ለቅኔ ትምህርት ሰባት ክፍሎች አሉት። እነርሱም፣ ጉባኤ ቃና፤ ዘአምላኪየ፤ ሚበዝኁ፤ ዋዜማ፤ ሥላሴ፤ ዘይእዜ፤ መወድስ የተባሉ ናቸው። ከእነዚህም በላይ ኀህልከ[203]፣ ሕንቄሄ፣ አጭር ዋዜማ፣ አጭር መወድስ የተባሉ ተደራቢዎች ይገኛሉ። እነዚህም የቅኔ ክፍሎች መዘምራን ቤተ እግዚአብሔርን በያሬድ ዜማ በሚያገለግሉበት ጊዜ በየዜማው ክፍል እየገቡ የሚነገሩ ናቸው። የቅኔ ሥርዓት ይህ ብቻ ሳይሆን ሌላም አለ።

የቅኔ ተማሪ ትምህርቱን በጉባኤ ቃና ይጀምራል። አስተማሪው የቅኔ ችሎታውን አይቶ ሲፈቅድለትም ወደ ዘአምላኪየ ይተላለፋል። በዚህም ዓይነት ከደረጃ ወደ ደረጃ እየተላለፈ ከመወድስ ይደርሳል። ይህ ሥርዓት ከዘመኑ ትምህርት ጋር ሲነፃፀር ከክፍል ወደ ክፍል መዘዋወርን የመሰለ ነው። ተማሪው ከመወድስ ደረጃ ከደረሰ በኋላ አስተማሪው ችሎታውን ሲረዳለት ቅኔ እንዲቀኝ ይፈቅድለታል። ተማሪውም በክብረ በዓል ቀን በቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ክብር ይእቲና እጣነ ሞገር ሰጥቶ ቅኔ ይቀኛል።

የቅኔ ትምህርት አእምሮን ለማነጽና በምሥጢር ለመራቀቅ የሚያገለግል ነው። ተማሪው በዚህ ጊዜ ግዕዙን ብቻ ሳይሆን አማርኛንም እግረ መንገዱን ለመማር ዕድል ያገኛል። ምክንያቱም ግሡን ወይም ቅኔውን የሚተረጕመውና የሚፈታው በአማርኛ ስለሆነ ነው። ቅኔ ከተቀኘ በኋላም ሰዋስው የተባለውን የቅኔ አገባብ ይማራል። ይህም ትምህርት በቋንቋ ጥበብ በጣም እንዲራቀቅ ያደርገዋል።

የቅኔ መምህር ለተማሪዎቹ የዘረፈላቸውን ቅኔ በሚፈቱበት ጊዜ አንዳንድ የታሪክ ቃል ጣልቃ እያስገባ ይተርክላቸዋል። ይህም ታሪክን እንደ ማስተማር የመሰለ ነው። ከዚህም በላይ ፈሪሀ እግዚአብሔርንና ገቢረ ሠናይን ሁልጊዜ ያስተምራቸዋል።

[203] በተለይ ለነገሥታት የሚሰጥ ሦስት ቤት ያለው ቅኔ።

አራተኛ፣ ስለ ትርጓሜ መጻሕፍት

ትርጓሜ መጻሕፍት የሚባለው የቅዱሳት መጻሕፍትን ቃል በሐተታ መግለጽና በምሥጢሩ መራቀቅ ነው። ቅዱሳት መጻሕፍትም አራት ጉባኤያት ተብለው ይጠራሉ። እነርሱም የሚከተሉት ናቸው።

ሀ) መጻሕፍተ ብሉያት። እነርሱም 46 መጻሕፍት ናቸው።

ለ) መጻሕፍተ ሐዲሳት። እነርሱም 35 መጻሕፍት ናቸው። ብሉያትና ሐዲሳት ከአንድ ላይ ሲደመሩ 81 ስለሚሆኑ ሰማንያ ወ አሀዱ የሚል ስያሜ አላቸው።

ሐ) መጻሕፍተ ሊቃውንት። እነርሱም ሃይማኖተ አበው፤ ፍትሐ ነገሥት፤ ዮሐንስ አፈ ወርቅ፤ ቄርሎስ፤ ቅዳሴያት፤ የቍጥር መጻሕፍት እና አቡሻክር ናቸው።

መ) መጻሕፍተ መነኮሳት። እነርሱም ማር ይስሐቅ፤ ፊልክስዩስ፤ አረጋዊ መንፈሳዊ ናቸው።

የመጻሕፍት መምህራን ለደቀ መዛሙርታቸው ነገረ እግዚአብሔርን በማስረዳትና የመጻሕፍትን ምሥጢር በመመርመር ጊዜአቸውን ሁሉ ያሳልፋሉ። እግዚአብሔርን በመፍራትና በጎ ሥራ በመሥራት ምሳሌነታቸውን ለተማሪዎቻቸው ያተርፋሉ።

ዋነኞቹ የትምህርት ዓይነቶችና ለነዚያው የሚያስፈልገው የዘመኖች ግምት እነሆ ከዚህ በታች ተመልክቷል[204]። የማጥናቱ ጊዜያት እንደ ሰውየው ትጋትና እንደ አእምሮው ስፋት፤ መቀልጠፍ ወይም መዘግየት አለበት።

አንደኛ የንባብ ትምህርት።

ሀ) የጀማሪዎች ትምህርት ከፊደል እስከ ገበተዋርያ ከ6 ወር እስከ 1 ዓመት ያህል።
ለ) የከፍተኞች ትምህርት ከገበተዋርያ እስከ ዳዊት መድገም (ከነቃል ትምህርቱ) ከ1 ዓመት እስከ 1 ዓመት ተኩል።

[204] ከዚህ በታች የቀረበው የትምህርት ዘመኖች ግምት የተወሰደው ብላታ መርስዔ ኀዘን ሐምሌ 26 ቀን 1937 ዓ.ም. ስለሚመጣው ዘመን ቤተ ትምህርት ለአማርኛና ለግዕዝ ትምህርት የሚያስፈልገውን አቅድ ለመመርመርና ለማስታወቅ ለተመረጠ ኮሚቴ ካቀረቡት ሪፖርት በከፊል የተወሰደ ነው።

ሁለተኛ የዜማ ትምህርት።

ሀ) የጀማሪዎች ትምህርት (ከውዳሴ ማርያም እስከ ሠለስት የቃል ትምህርት)፤ ከ1 ዓመት እስከ 1 ዓመት ተኩል።
ለ) ጾመ ድጓና ምዕራፍ፤ ከ1 ዓመት እስከ 2 ዓመት።
ሐ) ድጓ እስከ አንቀጹ፤ ከ2 ዓመት እስከ 3 ዓመት።
መ) ዝማሬና መዋሥዕት፤ ከ1 ዓመት እስከ 1 ዓመት ተኩል።
ሠ) 14 ቅዳሴ፤ ከ1 ዓመት እስከ 1 ዓመት ተኩል።
ረ) አቋቋም (ዝማሜ፣ መረግድ፣ ጽፋት፣ ዚቅ)፤ ከ2 ዓመት እስከ 4 ዓመት።

ሦስተኛ የቅኔ ትምህርት።

ሀ) የጀማሪዎች ትምህርት (እስከ መቀኘት)፤ 1 ዓመት።
ለ) የከፍተኞች ትምህርት (ቅኔን ማስፋፋት)፤ 1 ዓመት።
ሐ) የአስተማሪነት ትምህርት (አገባብ)፤ 1 ዓመት።

አራተኛ የትርጓሜ ትምህርት።

ሀ) የመጻሕፍተ ብሉያት ትርጓሜ፤ ከ4 እስከ 5 ዓመት።
ለ) የመጻሕፍተ ሐዲሳት ትርጓሜ፤ ከ3 እስከ 4 ዓመት።
ሐ) የመጻሕፍተ ሊቃውንት ትርጓሜ፤ ከ3 እስከ 4 ዓመት።
መ) የመጻሕፍተ መነኮሳት ትርጓሜ፤ ከ2 እስከ 3 ዓመት።
ሠ) የቍጥር መጻሕፍት፤ ከ1 ዓመት እስከ 1 ዓመት ተኩል።

ማጠቃለያ

ስለ ቤተ ክህነት ትምህርት እነሆ ይህ አጭር መግለጫ ቀርቧል። ኮሚሺኑ ከዚህ የበለጠ ዝርዝር መግለጫ ለማግኘት የሚፈልግ ቢሆን ግን በቤተ ክህነት ውስጥ ስለ ትምህርት የተቋቋመውን ክፍል እንዲጠይቅ እናሳስባለን። ምክንያቱም ዛሬ በአዲሱ ዘመን ምናልባት የተሻሻለ የትምህርት አቋም እንዳለ በጊዜው ያለውን ሊያስረዳ የሚችል እርሱ ስለሆነ ነው።

ብላታ መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ

26-8-63

አባሪ ሐ

የአለቃ ገብረ መድኅን አጭር ታሪክ

አለቃ ገብረ መድኅን በአሰቦት ገዳም በጾምና በጸሎት ተጸምደው 40 ቀን ከቈዩ በኋላ መስከረም 4 ቀን 1918 ዓ.ም. ሞተው እዚያው እገዳሙ ተቀበሩ። የነህ ታላቅ ሰው ታሪክ እንደሚከተለው ነው።

አገራቸው ትግሬ ውስጥ ሽሬ ሲሆን በትምህርት ምክንያት አብዛኛውን ዘመናቸውን በበጌምድርና በጐጃም በሸዋ ያሳለፉ፤ በሊቅነታቸው የታወቁ መምህር ናቸው። ትምህርት ለመማር ያልሄዱበት ደብርና ያልቀጸሏቸው መጻሕፍት አይገኙም። ሐዲሱን ከቡልጌው ከአለቃ ወልደ አማኑኤል፣ ሊቁን ከተጕለቴው ከአለቃ ወልደ ሥላሴ ማንመልሶህ ተምረው ማስተማር በጀመሩ ጊዜ ደቀ መዛሙርት በዙላቸው፤ ጉባኤ ሰፋላቸው፤ በዜማና በቅኔም እጅግ ምስጉን ነበሩ።

ከአድዋ ዘመቻ በኋላ መጀመሪያ ደብረ ብርሃን ሥላሴን ሦስት ዓመት፣ ሁለተኛ አራዳ (አዲስ አበባ) ጊዮርጊስን ሦስት ዓመት፣ ሦስተኛ እንከብር ሚካኤልን ሦስት ዓመት ተሾመውታል። ከዚያ በኋላም ሹመቱን በፈቃዳቸው ትተው በ1900 ዓ.ም. በነሐሴ ወር በሐረርና በጅቡቲ በኩል ወደ ኢየሩሳሌም ሄደው በ1901 ዓ.ም. በጥር ወር በጅቡቲ በኩል ተመለሱና ሐረር ላይ ከደጃዝማች ባልቻ ዘንድ ተቀመጡ።

ከዚህም በኋላ ደጃዝማች ተፈሪ መኰንን በ1902 ዓ.ም. የካቲት 24 ቀን ሐረርጌን ተሾመው ወደ ሐረር በወረዱ ጊዜ አለቃ ገብረ መድኅንን ሐረር ላይ ስላገኟቸው እዚያው ሆነው እንዲያስተምሩ ጠይቀው አስቀሯቸው። ቀጥሎም አደሬ ጢቆ ላይ የሥላሴን ቤተ ክርስቲያን ሚያዝያ 7 ቀን 1903 ዓ.ም. ቅዳሜ በተከሉ ጊዜ ለዚሁ ደብር አለቃ አድርገው ሹመው በክብር አስቀመጧቸው።

አለቃ ገብረ መድኅን የደብሩን ሥርዓት በሚገባ አቋቍመውና ምሁራን ደቀ መዛሙርት እነ አለቃ ዘውገን፣ እነ አለቃ ሠርዌን፣ እነ አለቃ ለማ ወልደ ታሪክን፣ እነ አለቃ አርአያ ሥላሴ ወሮታን ሰብስበው የደብሩን ስም አስመሰገኑት። ከሰባት ዓመት በኋላ በሰገሌ ዘመቻ ዘመን ሹመቱን በፈቃዳቸው ለቀው አለቃ ገብረ ክርስቶስ ወልደ ዮሐንስን አሾሙብትና እርሳቸው በልዑል አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኰንን አጠገብ ሆነው በምክርና በልዩ ልዩ ሌላ ሥራ እየረዱ፣ መጻሕፍትንም እያስተማሩ በአዲስ አበባ ተቀመጡ። ልዑል አልጋ ወራሽ የቅዱሳት መጻሕፍትን ትርጓሜ ለማጻፍ በ1910 ዓ.ም. በታኅሣሥ ወር አንድ ድርጅት ባቋቋሙ ጊዜ የዚህ ድርጅት መሪ አለቃ ገብረ መድኅን ነበሩ።

ከዚህም በኋላ ልዑል አልጋ ወራሽ በአዳል በረሃ ውስጥ በአሰቦት ያለውን ጥንታዊ ገዳም እንደገና ለመገደምና ታቦተ ሥላሴን ለመትከል ስለፈለጉ፣ ለዚሁ ሥራ አለቃ ገብረ መድኅንን አዘዟቸውና በ1911 ዓ.ም. የካቲት 7 ቀን አሰቦት ገቡ። በዚያም መቃኞ አሠርተውና በየካቲት 27 ቀን የሥላሴን ታቦት

አስገብተው፤ ከአባ ገብረ አብና ከሌሎች ሁለት መነኰሳት ጋር በመተባበር ገዳሙን አቋቋሙ። ይህ አሰቦት በቀድሞ ጊዜ «ደብረ ወገግ» የተባለ የአቡነ ሳሙኤል ገዳም የነበረበትና በግራኝ ወረራ ጠፍ ሆኖ የኖረ ነው።

አለቃ ገብረ መድኅን ካለፈው ዓመት ወዲህ መኖሪያቸውን በዚህ በአሰቦት ገዳም አድርገው የሃይማኖተ አበውን ትርጓሜ እያጻፉ ተቀምጠው ነበር። በግንቦት ወር 1917 ዓ.ም. የቤተ ክርስቲያኑን መሠረት አስጀምረው በማሠራት ሳሉ በነሐሴ መባቻ ለፍልሰታ ጾም ቤት ዘግተው ከሰው ተለይተው ሱባዔ ገቡ። ስለ ምግብ ነገር ለደቀ መዛሙርታቸው የሰጡት ትእዛዝ፣ የታጠበ ጥቂት ሽምብራና ትንሽ ውሐ ብቻ እንዲያቀርቡላቸው ስለ ሆነ ሽምብራውንና ውሐውን በቀን አንድ ጊዜ በግድግዳ ቀዳዳ እያሾለኩ ያስቀምጡላቸው ጀመር። እሳቸውም በፊተኞቹ ሁለት ሱባዔዎች ከሽምብራው በጥርኝ እየለኩ ከውሐው ጥቂት እየከፈሉ ይወስዱ ነበር። በኋላ ግን ምግብ እየቀነሱ ቈዩና በመጨረሻ ከእህልና ከውሐ በፈቃዳቸው በፍጹም ተከለከሉ።

ደቀ መዛሙርታቸውም ያቀረቡላቸውን እህልና ውሐ እንዳልቀመሱት በተረዱ ጊዜ እባክዎ ስለ እግዚአብሔር ብለው እህል ውሐ ይቅመሱ እያሉ ቢለምኗቸው እንቅፋት አትሁኑብኝ ብለው ገሥጸው መለሷቸው፤ በዚያን ሰሞን ጸሎት ሲያደርጉ ድምፃቸው ጥቂት ጥቂት ይሰማ ነበር። በኋላ ግን ድምፃቸው ስለ ጠፋባቸው ደቀ መዛሙርታቸው በሩን ሰብረው ቢገቡ በጾም ብዛት ደክመው ወድቀው አገኟቸው። ውሐ ለማቅመስ ቢፈትኑም የማይቀበሉ ሆኑና ሱባዔ በገቡ በ40ኛው ቀን መስከረም 4 ቀን 1918 ዓ.ም. ዐረፉ። ደቀ መዛሙርታቸውም እየተላቀሱ አንሥተው እዚያው እገዳሙ ቀበሩዋቸው። ዕድሜያቸው 73 ዓመት ያህል ነበር።

ከዚህ በኋላ የሞታቸው መርዶ በመስከረም 13 ቀን ለልዑል አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኰንን ተነገራቸውና በግቢያቸው ኀዘን አደረጉ። የአዲስ አበባ አድባራት ካህናትም የመታሰቢያ ጸሎት ሊያደርጉላቸው ስለ ወሰኑ፣ መስከረም 14 ቀን 1918 ዓ.ም. ኀሙስ በአራዳ ጊዮርጊስ ውሎ ሆነና የሬሣ ምሳሌ ቃሬዛ ተደርጎ፣ ልዑል አልጋ ወራሽና እጨጌ ገብረ መንፈስ ቅዱስ ባሉበት መኳንንቱና ሊቃውንቱ በተሰበሰቡበት እየተለቀሰና የጕዞ ፍትሐት እየተፈታ መታሰቢያቸው በሚገባ ተከበረ።

በፍትሐቱ ላይ የክስተት አርያም ድርሰት ተደርሶ ነበርና ክብራቸውን በመግለጽ ሊቃውንቱ ከተቀኙት ሥላሴ ቅኔ የማስታውሰውን ከዚህ በታች ጽፌዋለሁ፤

አንደኛ አለቃ መርሻ ዘገነት ኪዳነ ምሕረት የተቀኙት

ኃያላን ድኅረ ሞኡ እንዘ ኢይፈርሁ ብዙኃነ፣
ክልኤቱ አኃው ዘሰይፈ ሃይማኖት ቀነቱ፣
እምግብጽ ወኢትዮጵያ ዝንጉኃ ያእትቱ፣
አይቱ ኃለፉ ቅኑታነ ሰይፍ እሙንቱ፣
እንዘ ብዙኃን በበፍኖቱ፣

አኮኑ ሞቶሙ ለክልኤቱ፣
እመ በጽሐ ለዋሕድ ሞቱ።

የቅኔው ትርጓሜ

ኃያላኑ ሳይፈሩ ብዙዎችን ድል ካደረጉ በኋላ፣
የሃይማኖት ሰይፍን የታጠቁ ሁለቱ ወንድማማች፣
ከግብጽና ከኢትዮጵያ ሽሙጥን ያስወግዱ ዘንድ፣
እነዚያ ሰይፍን የታጠቁ ወዴት ሄዱ፣
ብዙዎች በየመንገዱ ሳሉ፣
የአንዱ ሞት ቢደርስ፣
የሁለቱ ሞት ነውና።

የቅኔው ምሥጢር

የጦር መሣሪያ የታጠቁ ጀግኖች የሀገር ጠላትን ድል አድርገው ከሀገር ላይ ስድብና ውርደትን ሊያስወግዱ እንደሚችሉ ሁሉ በጦር መሣሪያ የተመሰለ ቃል እግዚአብሔርን በጥልቀት የሚያውቁ ስመጥሮች ሊቃውንት አለቃ ገብረ መድኅንና አለቃ ወልደ ማርያም በኢትዮጵያና በግብጽ የሃይማኖት ክርክር ቢከሠት እንዳይከላከሉልን "ወዴት ሄዱ" በማለት ባለቅኔው የሁለቱን ሊቃውንት ሞት ያረዳሉ።

ሁለተኛ መምህር ወልደ ጊዮርጊስ ዘራጕኤል የተቀኙት

ለፍሡሕ ገብረ መድኅን፣ ሰቆቃወ ኤርምያስ ኢይደሉ፣
ሕንፃ ኑኃሚን ትንቢት፣ ደኅረ ተፈጸመ ሎቱ፣
መቃብረ አምጣነ ረሰያ ለገዳም ርስቱ፣
ባሕቱ ይደሉ ለወልደ ማርያም ባሕቲቱ፣
ሰቆቃወ ድንግል ለለዕለቱ፣
እምጣነ በአፍኣ ተቀብረ እምትእይንቱ፣
ወውእቱ እንግዳ በቤቱ።

የቅኔው ትርጓሜ

ለደስተኛው ገብረ መድኅን የኤርምያስ ልቅሶ አይገባውም፣
የኑኃሚን ሕንፃ/ ትንቢት ከተፈጸመለት በኋላ፣
ገዳም/ርስቱን መቃብር አድርጓታልና፣
ነገር ግን ለወልደ ማርያም ብቻ፣
የድንግል ልቅሶ በየቀኑ ይገባል፣
ከከተማው በውጭ ተቀብሯልና፣
በቤቱም እንግዳ ነበርና።

የቅኔው ምሥጢር

ቅኔው በአጭሩ የሚያስረዳው ነቢዩ ኤርምያስ ለንጉሥ ኢዮስያስ (2 ዜና መዋ 35:25) እንዳለቀሰው ያለ ልቅሶ ለአለቃ ገብረ መድኅን ሊለቀስላቸው እንደማይገባ ነው። ምክንያቱም ኑኃሚን የተባለችው እስራኤላዊት ከተሰደደችበት ሀገር ተመልሳ በሀገርዋ በርስቷ እንደተቀበረች (ሩት 1:16-17) እርሳቸው እንደ ርስት አድርገው በአቀኑት በአሰቦት ገዳም በክብር ተቀብረዋል።

አለቃ ወልደ ማርያም ግን ከኖሩበት ቦታ ውጭ ስለተቀበሩ ድንግል ማርያም በስደትዋ ጊዜ ያለቀሰችው ልቅሶ ሊለቀስላቸው እንደሚገባ በቅኔው ተመሥጥሯል።

ሦስተኛ አለቃ ወልደ ተክሌ ዘቦሩ ሜዳ የተቀኙት

ይቤለነ በመልእክቱ፣ መተርጉመ ጳውሎስ ገብረ መድኅን፣
ከመ ምስለ ክርስቶስ አሀሉ ይእዜ፣ በመዓዛ ገነት ጾም፣
እፈቱ ተፈልጦ እምዝንቱ ዓለም፣
ወምስለ ወልደ አብ ለወልድ አካሉ፣ ዘገብረ መድኅን ሕማም፣
ከመ ቃለ ቄርሎስ መተርጉም፣
በተዋሕዶ ሞት ከብረ ወልደ ማርያም፣
እስመ ዝንቱ ሃይማኖት ፍጹም።

የቅኔው ትርጓሜ

የጳውሎስ ተርጓሚ ገብረ መድኅን በመልእክቱ እንዲህ አለን፣
ዛሬ ከክርስቶስ ጋር እኖር ዘንድ፣
በገነት/ ጾም መዐዛ ከዚህ ዓለም መለየትን እወድዳለሁ፣
የገብረ መድኅን ማኅተም የሆነ የአካለ ወልድ/አብ ልጅ ሲሆንም፣
እንደ ተርጓሚው ቄርሎስ ቃል፣
ወልደ ማርያም በሞት/ተዋሕዶ ከበረ፣
ይህ ፍጹም ሃይማኖት ነውና።

የቅኔው ምሥጢር

ቅኔው በአጭሩ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ከዚህ ዓለም በሞት ተለይቶ ከክርስቶስ ጋር ለመኖር ይመኝ እንደነበረ (ፊል 1:23) ጾምን ያዘወትሩ፣ የቅዱስ ጳውሎስን የመልእክታት ትርጓሜ ያመሠጥሩ የነበሩ አለቃ ገብረ መድኅን ሞትን ያለመሳቀቅ በደስታ ለመቀበል ከሚያስችል የዕድሜ ደረጃ መድረሳቸውን ያስረዳል።

"ወልደ አብ ወልደ ማርያም ክርስቶስ በተዋሕዶ ከበረ" እንደሚባለው በትምህርት የመምህር አካለ ወልድ ልጅ በዕውቀት የአለቃ ገብረ መድኅን ማኅተም አምሳያ የነበሩት አለቃ ወልደ ማርያም በሞት ከበሩ ማለት ከአለቃ ገብረ መድኅን ጋር በማኅሌትና በቅኔ የክብር ፍትሐት ተደረገላቸው ማለት እንደሆነ ከቅኔው ምሥጢር ይስተዋላል።

አራተኛ አለቃ ወልደ ሚካኤል ዘአዲስ አበባ ቂርቆስ የተቀኙት

አርመመ ገብረ መድኅን፣ ማዕበለ ንባብ ወትርጓሜ፣
ወእምኔሁ ቀደመ ተንሥአ ወልደ ማርያም በከር፣
በሞት እስመ ተአተተ ሕይወቱ እምድር፣
በምንት ይበቍል ባሕቱ ዘምስለ ሐመልማል ሣዕር፣
እምከመ ተኃጥአ ማየ ባሕር፣
እስመ ጌሠ ሞት ሐንካሳ እእጋር፣
በክልኤቱ ሊቃውንት አብትር።

የቅኔው ትርጓሜ

የንባብና ትርጓሜ ማዕበል/ገብረ መድኅን ጸጥ አለ፣
ወልደ ማርያም በኩርሞ መነሣትን ከእርሱ ቀደመ፤
ሕይወቱ ከምድር በሞት ተወግዷልና፣
ነገር ግን የባሕር ውሐ ከታጣ፣
ሣር ከልምላሜ ጋር በምን ይበቅላል፣
እግረ አንካሳ/ሞት፣
ሁለቱን ሊቃውንት/በትሮች ተመርኩዟልና።

የቅኔው ምሥጢር

ነፋስ በሌለበት ጊዜ የባሕር ማዕበል ጸጥ እንደሚል ለመጻሕፍት ንባብና ትርጓሜ ትምህርት እንደ ማዕበል ኃይለኛ የነበሩት አለቃ ገብረ መድኅን ነፍሳቸው ከሥጋቸው በተለየች ጊዜ የዘለዓለም ጸጥታ ማድረጋቸውን ቅኔው ያስረዳል። በኩር ክርስቶስ ከሙታን አስቀድሞ እንደ ተነሣ ከአለቃ ገብረ መድኅን ቀድመው የሞቱት አለቃ ወልደ ማርያም ስማቸው እንደ ሞታቸው ቅደም ተከተል ከአለቃ ገብረ መድኅን ጋር መነሣቱ በቅኔው ተገልጿል። የውሐ ዕጥረት ሲኖር የዕፀዋት ልምላሜ ሊኖር አይችልም፤ በሊቃውንት መታጣት ምክንያትም ዕውቀት ይጠፋል። የአካል ጉዳት ያለበት ሰው ሁለት በትር ሊመረኰዝ ይችላል፤ እንዲሁም በአንካሳ የተመሰለው ሞት ሁለቱን ሊቃውንት በአንድ ወቅት መውሰዱ በቅኔው ተብራርቷል።

አባሪ መ

የሐኪም ወርቅነህ የሕይወት ታሪክ

ሐኪም ወርቅነህ እንደ ፈረንጅ አቈጣጠር በ1858 ዓ.ም. (1865 እ.ፈ.አ.) ጥቅምት 11 (22 ኦክቶበር) በጐንደር ከተማ ተወለዱ፤ አባታቸው ነጋድራስ እሸቴ ይባላሉ። እናታቸው ወይዘሮ ደስታ ወልደ ማርያም ይባላሉ። የክርስትና ስማቸው ኪዳነ ማርያም ነው። እናትና አባታቸው ወርቅነህ ብለው የዓለም ስም አወጡላቸው። የእኅታቸው ልጅ፣ ላቀች ኪዳነ ማርያም አሁን በቦታቸው አሉ። ዘለለው እሸቴ ታላቅ ወንድማቸው ነው።

አጼ ቴዎድሮስ በ1860 ዓ.ም. (1868 እ.ፈ.አ.) አእምሮዋቸው በቊጣ በተበላሸ ጊዜ የጐንደርን ካህናትና ታላላቅ ሰዎች እያሠሩ በግዞተኛነት ወደ መቅደላ መላክ ጀመሩ። በዚህ ጊዜ ነጋድራስ እሸቴም ታስረው ወደ መቅደላ ተወስደው ነበር፤ ሚስታቸውም ወይዘሮ ደስታ አንድ ልጃቸውን ወርቅነህን ይዘው ወደ ባላቸው መቅደላ ሄደው አብረው ተቀመጡ። 1860 (1868 እ.ፈ.አ.) ዓ.ም. በሚያዝያ ወር እንግሊዞች አጼ ቴዎድሮስን ወግተው መቅደላን ሲይዙ ወርቅነህ እሸቴ ዕድሜያቸው ሁለት ዓመት ከመንፈቅ ሆኖ የምትጠብቃቸው የእናታቸው ታናሽ እኅት ነበረች።

እንግሊዞች በመቅደላ ክረብታ ሲገቡ ሽብር ሆነና ሁሉም ራሱን ለማዳን ሽሽት ሆነ። በዚህ ጊዜ ወርቅነህ እሸቴ ብቻቸውን በአንድ ቤት ውስጥ ቀሩ። የእንግሊዝ ወታደሮች ባገኟቸው ጊዜ አዝነው ወደ ጦሩ አለቃ ወስደው አስረከቧቸው። የአጼ ቴዎድሮስንም ልጅ፣ ዓለማየሁን እንደዚሁ አግኝተውት በሕፃንነቱ አዝነው፤ ደግሞም የንጉሥ ልጅ መሆኑን ዐውቀው፤ ወደ ጦር አለቃው ወሰዱትና ከወርቅነህ ጋራ አብረው አስቀመጧቸው።

እንግሊዞች ከመቅደላ ወደ አገራቸው የሚመለሱበት ቀን በደረሰ ጊዜ እቴጌ ጥሩ ወርቅንና ልጃቸውን ዓለማየሁ ቴዎድሮስን እንዲሁም ወርቅነህ እሸቴን እነዚህን ሦስቱን ይዘዋቸው ተጓዙ። እቴጌይቱ ገና ከጠረፍ ሳይደርሱ ታመው ሞቱ። ዓለማየሁና ወርቅነህ ግን ከጠረፍ በደኅና ደረሱ። ጀኔራል ሮበርት ናፒየር ምጥዋ ሲደርስ ወደ እንግሊዝ አገር ስለ ተጠራ ዓለማየሁን ይዞ በመርከብ ሄደ። ዓለማየሁ ሎንዶን ደርሶ በመልካም ሁናቴ ተቀምጦ እየተማረ አደገ። በ19 ዓመት ዕድሜ በ1872 ዓ.ም. ሞቶ ዊንድሶር በተባለ ቤተ መንግሥት ግቢ በሚገኘው ቤተ ክርስቲያን ተቀበረ።

ወርቅነህ እሸቴን ግን ኮሎኔል ቻምበርሌን የተባለ ሰው ይዟቸው ወደ ህንድ አገር ሄደ። ወርቅነህ እሸቴ ፐንጃብ ላይ እየተማሩ ካደጉ በኋላ በመንግሥት ክፍል ሲቪል ዶክቶር ሆነው ይሠሩ ጀመሩ። በ1889 ዓ.ም. ወደ እንግሊዝ አገር ሄደው በዋናው ዩኒቨርሲቲ በኤደንብራና በግላስጎው ሕክምና ተምረው ዋናውን የምስክር ወረቀት ተቀብለው ዶክቶር ተብለው ወጡ። ከዚያም ወደ

ህንድ አገር ተመልሰው በሲቪል ሥራ በበርማ[205] አገር በክብር ይቀመጡ ጀመር።

በ1896 ዓ.ም. (እ.ፈ.አ.) ኢትዮጵያና ኢጣልያ በተዋጉበት ዘመን[206] አገራቸውን ለማየት ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት አስበው እስከ ዘይላ ድረስ መጥተው ነበር። ነገር ግን በዘይላ የነበሩት አገረ ገዥ ሚስተር ሀሪንግቶን አሁን በኢትዮጵያ የጦርነት ሰዓት ስለሆነ ከዚህ ማለፍ አይቻልም ብለዋቸው ወደ ህንድ ተመለሱ። ከአድዋ ድል በኋላ የኢትዮጵያ ነፃነት በአውሮጳ ነገሥታት ሁሉ ተረጋግጦ ከታወቀ በኋላ ሚስተር ሀሪንግቶን በአዲስ አበባ የእንግሊዝ መንግሥት ሚኒስትር ሆነው ተሾሙ፤ በዚህ ጊዜም የሐኪም ወርቅነህን ነገር ለዳግማዊ ምኒልክ አንሥተው አጫውተዋቸው ነበርና በቶሎ ይምጣልኝ ሲሉ ለመኗቸው። ሚስተር ሀሪንግቶንም በጃንሆይ ቃል መጠሩታቸውን ስለጻፉላቸው በ1891 ዓ.ም. (1899 እ.ፈ.አ.) በመስከረም ወር አዲስ አበባ መጡ። በዚህ ጊዜ ከዘመዶቻቸው ጥቂቶቹን አግኝተው ተዋወቁ። በልቅሶ በዕንባ ተቀበሏቸው።

እናታቸው ከመቅደላ ጦርነት በኋላ ምንም ያህል ሳይቆዩ ሞቱ። አባታቸው ነጋድራስ እሸቴ ግን ሌላ ሚስት አግብተው ልጅ ወልደው ሲኖሩ በኋላ ሞቱ። ሐኪም ወርቅነህ በዚህ ጊዜ ያገኟቸው፤ የእናታቸውን እናት ይቶት አለምነሽ ወልደ ተክሌን፣ በመቅደላ ስትጠብቃቸው የነበረችውን አክስታቸውን፣ የእናታቸውን ታናሽ እኅት፣ ተዋበችን ነው።

ከዚህ በኋላ በኢትዮጵያ እስከ 1894 (1902 እ.ፈ.አ.) ዓ.ም. ሚያዝያ ወር ድረስ ቆይተው ወደ በርማ አገር ተመለሱ። በዚያም ቆይተው በኅዳር 1901 ዓ.ም. (1908 ኖቬምበር እ.ፈ.አ.) ወደ ኢትዮጵያ ተመለሱና በእንግሊዝ ሌጋሲዮን ሐኪም ሆነው ዘጠኝ ወር ተቀመጡ። በዚያን ጊዜም ዳግማዊ ምኒልክ ታመው ነበርና ግርማዊነታቸውን እንዲያክሙ ስለተለመኑ የኢትዮጵያ መንግሥት ሐኪም ሆነው ጃንሆይን ለማስታመም ነሐሴ 1901 ዓ.ም. (ኦገስት 1909 እ.ፈ.አ.) ወደ ቤተ መንግሥት ገቡ። በዚህ ክፍል ሥራ እስከ 1905 ዓ.ም. (1913 እ.ፈ.አ.) ቆይተው በሰኔ ወር ወደ በርማ ተመለሱ። ወዲያው ትልቁ የዓለም ጦርነት ስለተነሣ እስከ 1919 ዓ.ም. (እ.ፈ.አ.) ቆይተው ሦስተኛ ጊዜ ወደ ኢትዮጵያ በ1920[207] (እ.ፈ.አ.) ተመለሱ። በዚህ ጊዜ የ55 ዓመት ዕድሜ ሆነው ነበር። ከእንግሊዝ መንግሥት የሚገባቸውን ጡረታ ተቀብለው ለኢትዮጵያ መንግሥት ማገልገል ጀመሩ። እስከ 1923 ዓ.ም. (እ.ፈ.አ.) የተወሰነ ሥራ ሳይዙ በልዩ ልዩ አገልግሎት ለመንግሥት እያገለገሉ ከቆዩ በኋላ በ1923

[205] አሁን ሚያንማር የሚባለው።

[206] የአድዋ ጦርነት።

[207] ዶክተር ፒተር ጋሬትሰን ዘንድ በሚገኙት የሐኪም ወርቅነህ የግል ማስታወሻዎች መሠረት ለሦስተኛ ጊዜ ሐኪም ወርቅነህ ወደ ኢትዮጵያ የተመለሱት እ.ፈ.አ. ኦክቶበር 1919 ዓ.ም. ነው።

ዓ.ም. (እ.ፈ.አ.) [1916 ዓ.ም.] የአዲስ አበባን ፍልውሐ መልካም አድርገው እንዲያቋቁሙ ተሾሙ። ሥራውንም በሚገባ አቋቋሙት።

48 አዛዥ ወርቅነህ በርማ በነበሩ ጊዜ

በ1917 ዓ.ም. (1925 እ.ፈ.አ.) በሚያዝያ ወር የተፈሪ መኰንን ተማሪ ቤት ሹም ሆነው ተሾሙ። ከዚህም ጋር የቤተ ሳይዳን ሆስፒታልና[208] የጅማን መንገድ ሥራ፣ የብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤትን ሥራ ለመምራት የበላይነትና ዋናው ኃላፊነት ተሰጥቷቸው ነበር።

[208] በኋላ የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሆስፒታል፣ አሁን የካቲት 12 የተባለው ሆስፒታል።

በ1927 (እ.ፈ.አ.) [1919 ዓ.ም.] ስለጣና ባሕር ጉዳይ ወደ አሜሪካ መንግሥት ተልከው ሄደው መልእክታቸውን በመልካም ሁናቴ ፈጽመው ተመለሱ።

በ1920 ዓ.ም. (1928 እ.ፈ.አ.) በጥር ወር አዛዥ ተብለው በልዩ በቈመው ፍርድ ቤት ተሾሙ። በ1929 ዓ.ም. (እ.ፈ.አ.) [1922ዓ.ም.] ወደ ህንድ ሄደው ከቦምቤይ በአስተማሪነትና በልዩ ልዩ ሙያ የሚያገለግሉ 21 ህንዳውያን አመጡ። በ1931 ዓ.ም. (እ.ፈ.አ.) የጨርጨርን አውራጃ ግዛት ተሾሙ።

በ1927 ዓ.ም. (1935 እ.ፈ.አ.) በሎንዶን የኢትዮጵያ መንግሥት ልዩ መልእክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ሆነው ተላኩ፤ በዚያም ስለ ኢትዮጵያ ጉዳይ ሲከራከሩ ቈይተው በ1928 ዓ.ም. (1936 እ.ፈ.አ.) ኢትዮጵያ በጠላት እጅ ወድቃ ንጉሠ ነገሥቷ ወደ ሎንዶን በተሸገሩ ጊዜ ተቀባይ ሆነው አብረው ሲሠሩ ቈዩ።

በ1933 ዓ.ም. በመስከረም ወደ ህንድ አገር፣ ዩናይትድ ፕሮቪንስስ[209]፣ ዴራዱን ወደሚባለው ከተማ ሄደው ተቀመጡ፤ በዚያም ልጆቻቸውን እያስተማሩ ቈይተው፤ ኢጣልያ ከኢትዮጵያ ከወጣች በኋላ በ1934 ዓ.ም. (1942 እ.ፈ.አ.) በሚያዝያ ወር ወደ ኢትዮጵያ ተመለሱ[210]።

መስከረም 1938 ዓ.ም.
ከሐኪም ወርቅነህ ከቃላቸው ሰምቼ የጻፍሁት።

መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ

[209] በኋላ አተርፕራዴሽ፣ አሁን አተርካንድ የሚባለው።

[210] አዛዥ ወርቅነህ እ.ፈ.አ. 1907 ዓ.ም. ኤለን ፋብረከስ የሚባሉትን እንግሊዛዊት ሎንዶን አግብተው ቴዎድሮስ የተባለውን ልጃቸውን እ.ፈ.አ. ሴፕቴምበር 22 ቀን 1908 (መስከረም 12 ቀን 1901 ዓ.ም) ወለዱ። በ1903 ዓ.ም. ከወይዘሮ ሰብይፋት ወንዳፍራሽና ከፊታውራሪ ቱሉ ጅማ የሚወለዱትን ወይዘሮ ቀጸላን አግብተው ስድስት ወንድ ልጆችና ሰባት ሴት ልጆችን ወልደዋል። ሁለቱ ልጆቻቸው ብንያምና ዮሴፍ በ1929 ዓ.ም. ግራዚያኒ ላይ በምብ በተጣለ ጊዜ በኢጣልያኖች ተገድለዋል። አዛዥ ወርቅነህ ጥቅምት 11 ቀን 1945 ዓ.ም. ዐርፈው ሥርዓተ ቀብራቸው በየካ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን ተፈጽሟል። ምንጭ ወይዘሮ ዕሴኒ መኮሪያ፣ ደጃዝማች ዘውዴ ገብረ ሥላሴ።

አባሪ ሠ

መተርጒመ ቃል

ሃይማኖተ አበው	ከዐረቢኛ የተተረጐመ፣ ከሐዋርያት ጀምሮ በየጊዜው የተነሡት ታላላቅ አበው ያዘጋጇቸውን ትምህርት ጠቀስ ጽሑፎችን የያዘ መጽሐፍ።
ለምድ	ከግምጃ ከሐር ከተለፋ የአንበሳ፣ የነብር፣ የግስላ፣ ከበግ ቆዳ በደበሎ ዓይነት ተበጅቶ የተሰፋ የጦር ሠራዊት መደረቢያ ልብስ፣ ከጥንት ጀምሮ የተለመደ።
ለዘብ	በበዓል ቀን በቅኔ ማኅሌትና በዑደት ጊዜ ታቦት ሲነግሥ በጸናጽልና በከበሮ እየተመላለሰ የሚዜም ረዥም ዜማ።
ልብሰ ተክህኖ	ለጸሎትና ለቅዳሴ ካህናት በቤተ መቅደስ የሚለብሱት ግምጃ።
መርሐ ዕውር	የመርሐ ዕውር ትምህርት በኢትዮጵያ ሊቃውንት ዘንድ እራሱን የቻለ የቍጥር ትምህርት (የዘመን አቈጣጠር ስልት) ነው። በ17ኛው ምዕት አጼ ሱስንዮስ የካቶሊክን ትምህርት ከተቀበለ በኋላ መርሐ ዕውር መጽሐፍ እንዲጠፋ አዝዞ ነበር። ዓቃቤ ሰዓት አቦሞ የሚባል ሊቅ መጽሐፉን ይዞ በረሃ በመሄድ እዚያ ትምህርቱን እያሰላሰለ ጊዜው እስኪያልፍ ድረስ ቈይቷል። አጼ ፋሲለደስ ከነገሠ በኋላ የእስክንድርያ ሃይማኖት ሲመለስ ከበረሃ ወጥቶ የመርሐ ዕውርን ትምህርት አስፋፍቶታል።
መስተጋብእ	ከያሬድ የተደረሰ የዜማ ትምህርት።
መቀጸል	ማጥናት።
መቃኞ	ትልቅ ቤት ከመሠራቱ አስቀድሞ ለጊዜው ማገልገያ እንዲሆን የሚሠራ ትንሽ ቤት።
መባቻ	የወር መግቢያ፣ የወር የመጀመሪያው ቀን።
መወድስ	ምስጋና ወይም ማመስገኛ ማለት ነው። መወድስ የሚባለው ወይም የሚደረሰው በዕለተ ሰንበት ነው። በመወድስ ጊዜ ቅኔ በብዛት ይደረሳል፣ የዳዊት መዝሙር በልዩ ልዩ ዜማ ይደረሳል።
መጋዣ	እራሹ ለባለርስት የሚያካፍለው ድርሻ።
መፀው	ዘመነ መኸር፣ መስከረም 26 ቀን ዠምሮ እስከ ታኅሣሥ 25 ቀን ድረስ ያሉ ዘጠና አንድ ቀኖች።
ሚበዝኁ	ሦስት ቤት ያለው ቅኔ።
ማኅሌተ ጽጌ	ለእመቤታችን ለቅድስት ድንግል ማርያም ምስጋና አባ ጽጌ ብርሃን የሚባለው ከአይሁድ ሃይማኖት ወደ ክርስትና በአባ ዜና ማርቆስ የተመለሰውና አባ ገብረ ማርያም ዘደብረ ሐንታ አብረው የደረሱት መዝሙር።
ማኅሌት	ከበሮ የሚመታበት የወር በዓል፣ የዓመት በዓል ዜማ።
ማደሪያ መሬት	ጉልት፣ ርስት።
ማፈጣጠም	ማዋዋል፣ ማፈራረም።

ምልጣን	1ኛ በመሪውና በተመሪው፣ 2ኛ ግራና ቀኝ በሁለት አንሺዎች (ተቀባባዮች) የሚዜም መዝሙር::
ምስባክ	በፍታት፣ በቅዳሴ ወይም በጸሎት ጊዜ ወንጌል ከመነበቡ በፊት፣ ዲያቆን ከዳዊት መዝሙር ውስጥ መርጦ የሚያዜመው ሦስት ስንኝ ያለው ጥቅስ::
ምስንጅር	ምስንጅር የሚለው ቃል በእንግሊዝኛ ሜሴንጀር ከሚለው ቃል የመጣ ነው:: ሜሴንጀር ማለትም መልእክተኛ ማለት ነው:: ይህ የበቅሎ ዘር ፖስታና የጦር ዕቃ ለማመላለስ የተመረጠ ነው::
ምዕራፍ	በእሑድና በዓበይት በዓላት፣ በዓቢይ ጾም ዘወትርም ከቃል ትምህርት፣ ከእንቀጸ ብርሃን ጋር የሚነገር ጸሎት::
ሥላሴ	ስድስት ቤት ቅኔ::
ሥዕል ቤት	ጸሎት ቤት::
ረሞጫ	በፀሐይ ነበልባል የተቃጠለ አሸዋ::
ረጋ ሠራሽ	መናኛ፣ ብዙ ጥበብ የማይታይበት ተራ ሥራ::
ሩብ	አጼ ምኒልክ በ1901 ዓ.ም. ከብር አሠርተው ያወጡት ገንዘብ:: አንድ ብር በ2 አላድ፣ በ4 ሩብ፣ በ8 ተሙን፣ በ16 መሐለቅ ይመነዘር ነበር::
ርስት	ሪም፣ ማደሪያ ሆኖ የሚሰጥ፣ በውርስ የሚተላለፍ፣ የተወሰነ ቀላድ መሬት::
ሰዓተ ሌሊት	የጨለማው ክፍል፣ ከምሽቱ ዓሥራ ሁለት እስከ ንጋቱ ዓሥራ ሁለት ሰዓት ድረስ ባለው ጊዜ የሚደረግ ጸሎት::
ሱባዔ	ለጸሎት ከሰው መለየት ነው:: ሱባዔ ሰባት ቀን ነው፣ ሊበዛም ይችላል:: (አመን)
ሰዓታት	ካህናት በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሌሊት በየሰዓቱ በዜማ የሚያደርሱት ጸሎት:: ጸሎቱ የተደረሰው በጋስጫው አባ ጊዮርጊስ ነው::
ስርጥ	በገደልና ገደል መሃል ያለ ጠባብ መተላለፊያ::
ስብሐተ ነግህ	የንጋት ምስጋና ማለት ነው:: ካህናት በቤተ ክርስቲያን ውስጥ አነጋግ ላይ በዜማ የሚያደርሱት ጸሎት::
ስንክሳር	ቃሉ ግሪክ ሲሆን ትርጓሜው አስተጋቡዕ (ስብስብ) ማለት ነው:: በዓመት ውስጥ በሚገኙት ቀናት የተደረጉ የቅዱሳንን ታሪክ (ገድል) በመተረክ የቤተ ክርስቲያንን በዓላት ያሳውቃል:: የተተረጎመው በ14ኛው ምዕት አባ ሰላማ (1340-1380) በጵጵስና ማዕርግ ላይ በነበሩበት ዘመን ነው::
ቀለምሲስ	ራዕየ ዮሐንስ፣ ከምዕራፍ 1 እስከ 21 ድረስ ያለው::
ቀላድ	150 ክንድ በሆነ ገመድ ተሰፍሮ ተለክቶ ርዝመቱ ዓሥራ ሁለት ቁመቱ ዘጠኝ ገመድ የሆነ መሬት::
ቀላጤ ማዘዣ	የማስገደጃና የማዘዣ ደብዳቤ::
ቀጣና	ሸንጡ ቀጠን ብሎ የረዘመ መሬት::
ቍራኛ	ከዳኛ ዘንድ እስኪደርስ ወይም እስኪፈረድ ድረስ እግሩ ወይም እጁ ከጠላቱ እግር ወይም እጅ ጋር እንዲጣመር ተደርጎ ከጠላቱ ጋር በአንድነት ይታሰር የነበረ ሰው::
ቍልልታ	ጉብታ፣ ከአካባቢው ተለይቶ እንደ ኮረብታ ከፍ ያለ መሬት::

ባሕረ ሐሳብ	ባሕር ማለት ዘመን፣ ሐሳብ ደግሞ ቍጥር ማለት ነው:: ባሕረ ሐሳብ ማለት እንግዲህ የዘመን ቍጥር ማለት ነው:: ባሕረ ሐሳብ የተቀመረው በአጼ ሱስንዮስ ሦስተኛ ዓመት ማለት በ1600 ዓ.ም. ላይ ነው:: ባሕረ ሐሳብ የዓመቱን፣ የዕለቱን፣ የአጽዋማቱንና የበዓላቱን ቀመር (ቍጥር) የሚያወጡበት ነው::
ባዘቶ ጥጥ	ፍሬው የወጣለት፣ ለንድፍ የተዘጋጀ ጥጥ::
ተወራጅ	ፊደል እንዲያስቈጥሩ (እንዲያስተምሩ) ከተመደቡት መካከል አንዱ ተረኛ::
ተጋኘነት	ተከራይ::
ትክለኛ	ለሚሰጠው የቤተ ክርስቲያን ቋሚ አገልግሎት ከመንግሥት የቋሚ ርስት ባለቤትነት መብት የተሰጠው::
ቶፋ	ለባለ ርስት የመሬት ግብርን እየተቀበለ የሚገብር::
ነፍጠኛ	ባለ ነፍጥ (ጠመንጃ) ወታደር፣ ነፍጥ ያለው የንጉሥ፣ የሻለቃ አሽከር::
ናዝራዊ	ሰውነቱን ለእግዚአብሔር ስለት የሰጠ፣ ጠጕርን እያጐፈረ፣ ስንሰለትን በአንገቱ አጥልቆ በደረቱ እንደ አስኬማ የሚጠመጥም::
ኖራ ግንብ	ኖራ ከኖራ ድንጋይ (limestone) ወይንም ከኖራ አፈር በእሳት ኃይል ይመረታል:: ኖራው ከተቦካ በኋላ ከአሸዋ ጋር ተለውሶ ግንብ ይገነባል:: በኋላ ዘመን ከሲሚንቶና ከአሸዋ ጋር ይደባለቅም ነበር:: በአሁኑ ዘመን ኖራን መጠቀም ቀርቶ ሲሚንቶ ከአሸዋ ጋር ብቻ እየተለወሰ ይገነባል::
አረር	ጥይት
አራቱ ጉባኤያት	መጻሕፍተ ብሉያት፣ ሐዲሳት፣ ሊቃውንትና መነኮሳት::
አርዌ ብርት (በትረ አርዌ)	በእባብ አምሳል የምትሠራ ጳጳሳት የሚይዟት በትር፣ አመጣጧ ከሙሴ ጋር የተያያዘ ነው፤ ዘጸአት ምዕ. 4 እና 7 እይ::
አቀባይ ጥሪ	አፋፍ ላይ ተቁሞ በጩኸት የሚተላለፍ መልእክት::
አቋቋም	መቋሚያ ጸናጽል የሚያዝበት የማኅሌት ዜማ::
አበ ነፍስ	የነፍስ አባት::
አቡሻክር	የቍጥር መጽሐፍ፤ የመዓልቱን፣ የሌሊቱን፣ የክረምቱን፣ የጾሙን፣ የዘመኑን፣ የበዓሉን አዋዋል የሚወስን::
አቡቀዳዲ	ከመንግሥት ለሽልማት ይሰጥ የነበረ፣ ቀጭን ግንባር ላይ የሚታሰር መብሩቅ::
አብደላከኒ ቀሚስ	የመንግሥት ባለሥልጣኖች የሚለብሱት ዥንጉርጉር የሹመት ቀሚስ::
አነባበሮ	ሦስት እንጀራ ተነባብሮ ተጋግሮ በሁለቱም በኩል ዓይን ያለው:: ቅብዓ ኑግ፣ ቅቤ ወይም ዘይት በድልህ ይመታና አነባበሮው ላይ ይለቀለቃል እምጣዱ ላይ እንዳለ::
አንካሴ	ጫፉ ላይ ሹል ብረት የተሰካበት ዘንግ::
አንገርጋሪ	መሪው ከቃኘው በኋላ በቅብብሎሽ የሚዘመር ዜማ::
አጋፋሪ/አጋፈሪ	የቃሉ ፍች አስተናባሪ፣ አስተናጋጅ ማለት ነው:: በቤተ መንግሥት ወይም በእልፍኝ ውስጥ እልፍኝ አስከልካይ

	የሚሠራውን ሥራ ከቤተ መንግሥት ወይም ከእልፍኝ ውጭ የሚሠራ አጋፋሪ ነው። ማን ከማን በላይ፣ በታች፣በቀኝ፣ በግራ እንደሚቆምና እንደሚቀመጥ የሚወስን ነው።
ኢላሎ	ኢላሎ ደንበኛ ወታደር ሳይሆን የአገርን ጸጥታ የሚጠብቅ ዘበኛ ማለት ነው።
ኢይወርድ	የማይወርድ
እልፍኝ	ነገሥታት ለታላላቅ ሰዎች መቀበያ ይገለገሉበት የነበረ ከዋናው ቤት በስተኋላ የሚገኝ ትንሽ ቤት።
እልፍኝ አስከልካይ	በቤተ መንግሥት ውስጥ የእልፍኝ አሽከሮች አለቃ። የእልፍኝ ሥርዓትና ክብር እንዲጠበቅ የሚያደርግ ሹም ነው። እስከ አምስት ሺህ የሚደርስ ጭፍራ ይኖረዋል።
እልፍኝ አሽከር	በእልፍኝ አስከልካይ የሚታዘዝና በቤተ መንግሥት ውስጥ ያልተፈቀደለት ሰው ወደ እልፍኝ እንዳይገባ የሚጠብቅ፣ በማስተናገድ፣ በማጽዳት፣ ወዘተ የሚያገለግል።
እምቢልታ	በአፍ የሚነፋ፣ ወፍራምና ቀጭን ድምጽ ማውጣት የሚችል፣ ከቀርከሀ እና ከብረት የሚሠራ እንደ ዋሽንት ያለ የሙዚቃ መሣሪያ።
እርታታ	የሙግት ፍጻሜ፣ ድል።
እስመ ለዓለም	ከምልጣኑ በፊት በተረኛ መዘምራን የሚቃኝና መላው ካህናት እየተቀባበሉ የሚያዜሙት ዜማ።
እጣነ ሞገር	ከቅዳሴ በኋላ የሚነገር ቅኔ።
ካባ ላንቃ	ባለወርቅ ጌጥ ካባ፤ ከግራና ከቀኙ ዘርፍ (ክንፍ) ያለበት ካባ።
ክስተት አርያም	የሰማይ መከፈት፣ የዜማ ስም። በታላቅ በዓል ቀን እንዲሁም ታላላቅ ሰዎች ሲሞቱ የሚዘመር ነው።
ክብር ይእቲ	ክብር ይእቲ በዕለቱ ቅኔ እንዲሰጥ የተፈቀደለት ሰው ካህናቱ ድርገት ከመውረዳቸው በፊት ብቻውን እያዜመ የሚያቀርበው የዜማ ክፍል ነው።
ወምበር	ዳኛ።
ወረንጦ	እሾህ ሲወጋ ለመንቀያ የሚያገለግል መቆንጠጫ።
ወር ተራ	በየወሩ በመተካከት ሥራ የሚሠራበት ወይም ጥበቃ የሚደረግበት ወረፋ።
ወፍ አራሽ	ወፍ ፍሬውን አርቶት ወይም በውሐም በንፋስም ኃይል ሄዶ በዱር የበቀለ።
ዋዜማ	አምስት ቤት ቅኔ። አጭር ዋዜማ ሁለት ቤት አለው።
ውሎ	ሰው ሞቶ ዘመድ፣ ወዳጅ ተሰብስቦ የሥራውን ውለታና ከዚህ ዓለም በሞት በመለየቱ አስለቃሽ በኀዘንተኞቹ መሃል ቆሞ እያሟሸ ማስለቀስ።
ውዳሴ ማርያም	የሦርያዊው ቅዱስ ኤፍሬም ድርሰት። ዜማው በቅዱስ ያሬድ የተደረሰ ነው።
ዐውደ ምሕረት	በቤተ መቅደስ ፊት ለፊት ስብከት የሚሰጥበት ቦታ።
ዑደት	በክብረ በዓላት ቀን ታቦት አጅቦ ቤተ ክርስቲያንን የመዞር ሥነ ሥርዓት።

ዓምደ ወርቅ	በስተቅድስት በኩል በሁለት በሮች መካከል የቆመ ዓምድ (ምሰሶ)።
ዕድሞ	በኖራ ወይንም በጭቃ የተገነባ የቤተ ክርስቲያን አጥር።
ዘረፋ (ቅኔ	ዘረፋ ማለት ስለ አንድ ድርጊት ወይም ታሪክ ለብዙ ጊዜ ባለማሰብ ወይም ባለማሰላሰል በፍጥነት የግዕዝ ቅኔ መቀኘት ማለት ነው። የሌላውን ንብረት የሚዘርፍ ኃይለኛ ሳያስጠነቅቅ በፍጥነት ዘርፎ እንደሚወስድ ሁሉ ቅኔ ዐዋቂ ለተባለው ሰው ያለማስጠንቀቅ ቅኔ የመቀኛው ሰዓት ሲደርስ «ቅረብና ዘርፈህ ተቀኝ» ይባላል። አንድ ደቀ መዝሙር የቅኔ መምህር ሆነ የሚባለው በዚህ ዓይነት መንገድ በፍጥነት መቀኘት ሲችል ነው። - መጋቤ ብሉይ ሠይፈ ሥላሴ ዮሐንስ።
ዘብጥ	ጉድጓዳ፣ ረባዳ መሬት።
ዘብጥያ	ወህኒ ቤት
ዘአምላኪየ	ሦስት ቤት ቅኔ።
ዘይእዜ	አምስት ቤት ቅኔ።
ዝማሜ	ዝማሜ ከሰውነትና ከመቋሚያ ውዝዋዜ ጋር እየተቀናጀ የሚዜም የአቋቋም የዜማ ስልት።
ደጀ ሰላም	በቤተ ክርስቲያን በስተምዕራብ የሚገኝ መዳረሻ፣ መሳለሚያ።
ደጅ ጥናት	ጉዳይን ለማስፈጸም ወደሚመለከተው ባለሥልጣን ለልመና መመላለስ።
ዳረጎት	ለተሰጠው አገልግሎት የሚሰጥ አበል።
ዳባ	ከከብት ቆዳ የሚሠራ የመናንያን ካባ።
ዳቦት	ችቦ መብራት።
ዳውላ	ትልቅ ስልቻ።
ድርብ ቀሚስ	ጨርቁ በእጥፉ ሆኖ የተሰፋ ቀሚስ፣ የሹመት ልብስ።
ድርገት መውረጃ	የቤተ መቅደሱ ዋና መውጫ በር።
ድርገት ወረደ	በቅዳሴ ሥነ ሥርዓት ማብቂያ ላይ ቀዳሾች ምዕመናኑን ለማቊረብ በአንድነት መሥዋዕቱን ይዘው የሚቀርቡበት ጊዜ።
ድባብ	ለታቦት ወይንም ለንጉሥ የሚያዝ የተለየ ትልቅ ጃንጥላ።
ድጓ	የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ዜማ መሠረት የሆነ መጽሐፍ። መሠረቱ የያሬድ ሲሆን ሊቃውንት ሲቀዱት ሥርዋጽ (እንደ ማስረጃ ሆኖ በነገር መካከል የሚገባ) አስገብተውበታል። ድጓ በ4ቱ የዓመት ክፍሎች በሐጋይ (በጋ)፣ በፀደይ (በልግ)፣ በክረምት፣ በመፀው (የመኸር ወራት) ይከፈላል።
ገረገራ	የገጠር ቤተ ክርስቲያን አጥር።
ገቦተ ሐዋርያ	ወይንም ገቦተዋርያ። ከፊደል ቀጥሎ ንባብ የሚጠናበት ትምህርት።
ጉባኤ	ደቀ መዛሙርት ተሰብስበው የሚማሩት የብሉይ፣ የሐዲስ፣ የሊቃውንት፣ የመጽሐፈ መነኮሳት ትርጓሜ።
ጉባኤ ቃና	ቅኔ ጀማሪ የቅኔ ትምህርት የሚጀምርበት፤ ሁለት ግጥሞች ሆነው አራት ስንኞች ያሉት።

ጕዞ ፍትሐት	አስከሬኑ ከቤት ወደ ቤተክርስቲያን በሚሄድበት ወቅት በመንገድ ላይ እያረፈ ለሟቹ የሚጸለይ ጸሎት። ይህ ጸሎት በአንድ ቦታ ከሚደረግ ፍታት የላቀና የሚደረገውም ለተከበሩ ሰዎች ነው።
ግሥ	የአንዱን ባሕርይ ወይም ግብር ለሌላው በማወራረስ የሚባል የቅኔ ጥቅስ።
ግንድ አለቃ	ዋና አለቃ።
ንሳ	በደጋማ አካባቢ ችምችም ብሎ የሚበቅል የሣር ዘር።
ጦም ቆሎ	በጾም ጊዜ ምዕመናን ለካህናት የሚሰጡት ቆሎ።
ጭሰኛ	ከዋናው ባለ ርስት ተዋውሎ የሚቀመጥ። የርስትነት መብት የሌለው ስለሆነ ቤት ሠርቶ በሚያጨሰው ይጠራል። ከሰብሉ አንድ እጅ ለባለርስቱ ሰጥቶ ሁለት እጅ ለራሱ ያስቀራል። ባለ ርስቱ ተነሣ ባለው ጊዜ ይነሣል፣ እስኪሄድ ድረስ ግን በግዴታ ቀን ይሰጠዋል።
ጭቃ ግንብ	ግንብ ሲገነባ እንደ ሲሚንቶ አድርገው የሚጠቀሙበት ጭቃን ነበር። ቀይ ወይንም ጥቁር አፈር ከጭድ፣ ጭድ ከሌለም ከስንዴና ከገብስ ገለባ ጋር ተደባልቆ ከአራት እስከ ስምንት ሳምንታት በተወሰነ ቀን እየተገላበጠ፣ እየተረገጠ ይቦካል። ከዚያም ግንቡ በድንጋይና በተቦካው ጭቃ ይገነባል፣ የእንጨት ቤት ከሆነም በግድግዳው ላይ ይለጠፋል፣ ሲደርቅም ይለሰናል።
ጽና	ከሸክላ ወይም ከብረት የሚሠራ የዕጣን ማጠኛ። በቅዳሴ ጊዜ ወይም ጸሎት ሲደረስ ቄሱ መንበሩንና ሕዝቡን ያጥናል።
ጾመ ድጓ	በዓቢይ ጾምና በሕማማት የሚደረስ የዜማ ጸሎት።
ፍታት (ፍትሐት)	ለሞተ ሰው የሚደረግ ጸሎት።

ምንጭ

1. ባሕሩ ዘርጋው፣ *ዘርጋው የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ ንግድ ማተሚያ ቤት፣ 1994 ዓ.ም.
2. ብላቴን ጌታ ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል፣ *ዝክረ ነገር*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1962 ዓ.ም.
3. ተሰማ ሀብተ ሚካኤል፣ *የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1993 ዓ.ም.
5. ተፈሪ ወርቅ አርምዴ፣ *የአማርኛ ሥነ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1947 ዓ.ም.
6. የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል፣ *አማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1993 ዓ.ም.
7. ይላቅ ኃይለ ማርያም፣ *ሐበሻ የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፣ 1995 ዓ.ም.
8. ደስታ ተክለ ወልድ፣ *አዲስ የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1962 ዓ.ም.
9. ዳንኤል ክብረት፣ «የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች»፣ አዲስ አበባ፤ ማኅበረ ቅዱሳን (1999) ዓ.ም.
10. ኪዳነ ወልድ ክፍሌ፣ *መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ*፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1948 ዓ.ም.
11. አቶ ዘውገ ገድሉ።
12. አቶ ቀለመ ወርቅ ጀምበር።

አባሪ ረ

የገዳምና የደብር አስተዳዳሪዎች የክብር ስም

ሊቀ ካህናት	ዲያቆናትና ቀሳውስትን ማለት በቤተ መቅደስ ውስጥ የሚያገለግሉትን ካህናት የሚያዝ። ሹመቱ የተጀመረው በ11ኛው ምዕት መጨረሻ በአጼ ላሊበላ ዘመነ መንግሥት እንደሆነ ይነገራል። ዛሬም በየአድባራቱ ይህ ሹመት ይሰጣል።
ሊቀ ዲያቆን	የዲያቆናት አለቃ።
ሊቀ ጠበብት	በቤተ ክርስቲያን ከአለቃ በታች ያለ ማዕርግ።
ሊቀ ጳጳስ	የጳጳሳት አለቃ።
መልአከ ሰላም	ለአዲስ አበባ እስጢፋኖስ ደብር አለቃ የሚሰጥ የማዕርግ ስም።
መልአከ ብርሃን	ለአዲስ አበባ ሥላሴ ደብር አለቃ የሚሰጥ የማዕርግ ስም።
መልአከ ገነት	ለአራዳ ጊዮርጊስ ደብር አለቃ የሚሰጥ የማዕርግ ስም።
መልአከ ፀሐይ	ለእንጦጦ ማርያም ደብር አለቃ የሚሰጥ የማዕርግ ስም።
መምህር	በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታላላቅ ገዳማት ለሚያስተዳድሩ የሚሰጥ ሹመት። እንዲሁም ለታወቁ መምህራን የክብር ስም ይሆናል።
መምሬ	የካህን የክብር ስም።
መሪጌታ	የዜማ፣ የቅኔ፣ የአቋቋም መምህር።
ርእሰ ደብር	የቤተ ክህነት የክብር ስም በተለይ ዜማ ለሚያስተምር ሰው የሚሰጥ። ሁለተኛ ደረጃ ደግሞ የገጠር ቤተ ክርስቲያን የሚያስተዳድር መሪጌታ ይባላል።
ቀኝ ጌታ	የቤተ ክህነት ሹመት፣ ከደብሩ አስተዳዳሪ ለጥቆ ያለ፣ የደብሩ ሁለተኛ ሰው። በአንዳንድ ጽሑፎች እንደሚነበበው ይህና ሌሎችም ብዙ የቤተ ክህነት የማዕርግ ስሞች የተሰጡት በአጼ ላሊበላ ዘመነ መንግሥት ሳይሆን አልቀረም።
ቄሰ ገበዝ	የቤተ ክርስቲያን ሀብት፣ ንብረት ጠባቂ።
ቆሞስ	በኤጲስ ቆጶስና በቄስ ወይም በመነኩሴ መካከል ያለውን ማዕርግ የተቀበለ ነው፣ የቆሞሱም ሥራ አዲስ ታቦት፣ ሜሮን፣ የቤተ ክርስቲያን አልባሳትና ንዋየ ቅድሳትን መባረክ ነው። የረከሰ ታቦትን ቤተ ክርስቲያንና አልባሳትን ሁሉ ይባርካል፤ ምንኩስናም ይሰጣል።
ንቡረ እድ	ንቡረ እድ ለአክሱም ጽዮን አለቃና (አስተዳዳሪ) ለአክሱም አውራጃ (አካባቢ) ገዢ የሚሰጥ ሹመት ነው። በአጼ ምንሊክ ዘመን የአዲስ ዓለም ማርያም አለቃም የንቡረ እድነት ሹመት ተሰጥቶታል።
አለቃ	የደብር አስተዳዳሪ።
አበ ምኔት	የገዳም አስተዳዳሪ።
አጋፋሪ	የካህናት አስተናባሪ።

እጨጌ — የደብረ ሊባኖስ አበ ምኔት፣ የመነኲሳቱ ሁሉ አለቃ:: የመጀመሪያው እጨጌ አቡነ ተክለ ሃይማኖት ነበሩ::

ዓቃቤ ሰዓት — በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የቈየ ሹመት እንደ ንቡረ እድም የአንዳንድ የቤተ ክህነት ሹመት ነበር:: የዚህ ሹመት ተግባር ንጉሡንና ሕዝቡን ማገናኘት ነበር:: ማንም ሰው ጉዳዩን ለንጉሡ የሚያቀርበው በዓቃቤ ሰዓቱ ሲሆን መልሱንም የሚያገኘው በዚሁ ሰው አማካይነት ነበር::

ደብተራ — የቃሉ ቀጥተኛ ትርጉም ድንኳን ነው:: ግን በቤተ ክርስቲያን ውስጥ በቅኔ ማኅሌት የያሬድን ዜማ የሚዘምር፣ የሚረግድ እንዲሁም ቅኔን የሚቀኝ ደብተራ ይባላል:: ደብተራ ሕዝባዊ ቀመስ የቤተ ክርስቲያን አገልጋይ ነው:: ለአገልግሎቱ ርስት ወይም ጉልት ይሰጠው ነበር:: ዛሬ እንደሌሎች የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች የወር ደሞዝ አለው::

ግራ ጌታ — በግራ የሚቆምና በግራ በኩል የሚደረገውን ስልትና የማኅሌቱን ሥርዓት የሚጠብቅ::

ጸባቴ — የደብረ ሊባኖስ ምክትል አስተዳዳሪ::

ምንጭ

1. ሊቀ ሥልጣናት ሀብተ ማርያም ወርቅነህ፣ *ጥንታዊ የኢትዮጵያ ትምህርት*፣ አዲስ አበባ፣ 1971 ዓ.ም.
2. ብላቴን ጌታ ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል፣ *ዝክረ ነገር*፣ አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1962 ዓ.ም.
3. ዶክቶር ሥርግው ሀብለ ሥላሴ፣ *የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፣ 1971 ዓ.ም.
4. ደስታ ተክለ ወልድ፣ *አዲስ የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1962 ዓ.ም.

አባሪ ሰ

የማዕርግ ስሞች

ሊቀ መኳስ — ይህ ሹመት ከንጉሠ ነገሥት ለሁለት ሰዎች፣ ከንጉሥ ለአንድ ሰው ብቻ ይሰጣል:: ሥራው ንጉሥ በነጋሡና ጉባኤ ባደረገ ጊዜ ታላቅ ማዕርግና ግርማ ያለው ልብስ ለብሶ ግራና ቀኝ መቆም ነው::

ሊጋባ — ከእልፍኝ አስከልካይ በላይ የሆነ የቤተ መንግሥት ሹም (ማዕርግ) ነው:: ሥራው ከጦር ሚኒስትሩ በታች ሆኖ ሰው ማስገባትና ማስወጣት፤ ማናቸውንም የጦር አለቃ እያዘዘ የመንግሥቱን ሥራ ማሠራት ነው:: ወታደር ተበደልኩ ብሎ አቤቱታ ሲያቀርብም ማንኛውንም የጦር አለቃ ይዳኛል:: በጦርነት ወቅት ደግሞ የመሃል ሰፋሪን ጦር የበላይ ሆኖ ያዘምታል::

ልጅ — ይህ ስም የመኳንንት ልጆች የሚጠሩበት ነው፤ ቀድሞ ግን የሚሰጠው ለመሳፍንት ልጆች ብቻ ነበር::

ራስ — ከልዑል በታች ከቢትወደድ በላይ የሆነ ታላቅ የማዕርግ ስም::

ራስ ቢትወደድ — የራስ አገር የሚገዛ፣ በባለሟልነቱና በአማካሪነቱ በተለይ ንጉሠ ነገሥቱ ራስ ቢትወደድ ብሎ ከራሶች ከፍ ያለ ማዕርግ የሚሰጠው የክብር ስም ነው::

ቀኛዝማች* — በንጉሡ ቀኝ ጭፍራውን የሚያዘምት የጦር አለቃ::

ቢትወደድ — እንደ ጠቅላይ ሚኒስትር ያለ ባለሙሉ ሥልጣን ጉዳይ ፈጻሚና ባለሟል ነው፣ ማዕርጉ ከደጃዝማች በላይ ሆኖ ልብሱና ክብሩ ከራስ ወርቅ በቀር እንደ ራሶች ነው::

ባላምባራስ* — የሹመት ስም፣ ከቀኛዝማችና ከግራዝማች በታች::

ሞሻ — በቱርክ ቋንቋ ባሽነት የጦር አለቃ፣ የሺ አንበልነት፣ የመቶ አለቃ፣ የሃምሳ አለቃ ማለት ነው::

ብላታ — በቤተ መንግሥት ውስጥ ለሚያገለግልና ለንጉሡ ዋና ጉዳይ ፈጻሚ ለሆነ ሰው ይሰጥ የነበረ፣ ከብላቴን ጌታ ዝቅ የሚል የማዕርግ ስም::

ብላቴን ጌታ — ለቤተ መንግሥት አገልጋዮች ወገን የሚሰጥ ስም ወይም የንጉሥ ዋና ጉዳይ ፈጻሚ::

ነጋድራስ — የነጋዴዎች ሹም፣ የንግድ ግብርን ሰብሳቢ፣ የነጋዴ አለቃ::

አቤቶ — አልጋ ወራሽ ለሆኑ ወይንም መዕርግ ሳይሰጣቸው የንጉሥ አገር ለሚገዙ የነገሥታት ልጆች የሚሰጥ ስም ነው::

አዛዥ — ገዥ፣ አስተዳዳሪ:: የእንኮበር ገዥ፣ የወህኒ ቤት አዛዥ ይባላል::

አጋፋሪ — ለሊጋባው ምክትል ሆኖ የመንግሥትን ገንዘብና ዕቃ የሚያስቀምጥና የሚይዝ ነው::

አፈ ንጉሥ — በንጉሠ ነገሥቱ ስም በፍርድ ሥራ ላይ ተቀምጦ ከንጉሦች ጀምሮ የፍርድ ይግባኝ የሚያይ የፍርድ ሚኒስትር ነው::

የሻላ — የቀድሞ ማዕርግ ስም፣ የሻለቃ ክፊል፤ ባለ ግምጃ ሱሪ።

ደጃዝማች* — በቀድሞ ጊዜ የጦር የበላይ ሹም የማዕርግ ስም፤ ከራስና ከቢትወደድ በታች ያለ።

ግራዝማች* — በንጉሡ ግራ ጭፍራውን የሚያዘምት የጦር አለቃ።

ጸሐፌ ትእዛዝ — ጸሐፌ ትእዛዝ ማለት ቀጥታ ትርጓሜው «ትእዛዝን የሚጽፍ» ማለት ሲሆን ደንበኛ ሥራው የንጉሡን ማኅተም መያዝና መጠበቅ፣ ማተም፤ ትእዛዙን ማስተላለፍ ነው።

ፊታውራሪ* — የጦር አበጋዝ፣ ማዕርጉ ከራስ እኩል ነው።

* እነኚህ የማዕርግ ስሞች ለጦር አለቆች የሚሰጡ ነበሩ። በኋላ ዘመን ግን የጦር አለቆች ላልሆኑ ሰዎችም ይሰጡ ነበር።

ምንጭ

1. ብላቴን ጌታ ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል፣ *ዝክረ ነገር*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1962 ዓ.ም.
2. ከሣቴ ብርሃን ተሰማ፣ *የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1951 ዓ.ም.
3. ደስታ ተክለ ወልድ፣ *አዲስ የአማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1962 ዓ.ም.
4. የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል፣ *አማርኛ መዝገበ ቃላት*፣ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1993 ዓ.ም.
5. ብላታ መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ፣ ስለ ጸሐፌ ትእዛዝ ሹመት አመጣጥ፣ ያልታተመ ጽሑፍ።

የስሞች ፊደላዊ ማውጫ

ሀ

ሀሪንግቶን 254
ሀብተ ሚካኤል ይናዱ (ደጃዝማች) 110
ሀብተ ማርያም ሽገን (አቶ) 31
ሀብተ ማርያም ዘጅሑር 71 72
ሀብተ ማርያም ዘግሬት (አባ) 50
ሀብተ ማርያም ገብረ መድኅን 49 101 103 105 114 148
ሀብተ ማርያም (ቀኜ በጉንጬ) 92
ሀብተ ወልድ ዘእንጀራ 125
ሀብተ ገብርኤል (መምህር) 106
ሀብተ ጊዮርጊስ ዘሥዕል ቤት 156
ሀብተ ጊዮርጊስ ዘጅሑር 71 72
ሀብተ ጊዮርጊስ (ፊታውራሪ) 61 87 88 96 98 126 127
ሀብቱ (መምህር) 10 137
ሁለት ልደት 39 98 111 112
ሁኚ እንዳሻሽ (ወይዘሮ) 39 40 235 236
ሁዳዴ 56 74 92 94 119 133 151
ሁዳዴ ጾም 56 69 96
ሃርዲንግ (ፕሬዜዳንት) 144
ሃዋርድ ዩኒቨርሲቲ 144
ሃይማኖተ አበው 133 134 143 244 248 257
ሄሮድያዳ 155
ሄይስ (ጆ) 4
ህንድ 122 144 253 254 256
ህንድ ውቅያኖስ 207
ሆለታ 94
ሆለታ ቤተ መንግሥት 94
ሆለታ ጦር ትምህርት ቤት 40
ሆላንድ 215
ሆሳዕና በዓል 56 60 61 114

ለ

ለማ ኃይሉ (አለቃ) 39 92 121 140 142
ለማ ወልደ ታሪክ (አለቃ) 247
ለማ ፈለቀ (አቶ) 51 237
ለየሀ (ደጃዝማች) 43 63
ለጥ ይበሉ ገብሬ (ግራዝማች) 187
ሉሉ መርሻ (አቶ) 4
ሉል ሰገድ ተ/ ሃይማኖት (አጼ) 113
ሊቃውንት 41 129
ሊቅ (መጽሐፍ) 247
ሊጦን 225
ላሊበላ 39
ላሐ (ወይዘሮ) 39 236
ላምቤ (ዶክቶር) 182
ላምዋሻ 15 38 39 40 68 69 73 125 151
ላምዋሻ አቦ 23 38 41 151
ላስታ 17
ላቀች ኪዳነ ማርያም 253
ላቀው (አቶ) 26
ላቡርዳሪ (ፖል) 171
ላይብረሪ ኦፍ ኮንግሬስ 4
ሊጋር 120 144 187
ሌቃ ወረዳ 199
ልሳነ ወርቅ (አቶ) 104 106
ልሳነ ወርቅ ንጉሤ 3 235
ልሳነ ዕፍረት 42
ልቤ ይርጋ (አቶ) 31
ልብሰ ወርቅ ሽፈራው 228
ልብነ ድንግል (አጼ) 39 136
ልዑል አልጋ ወራሽ (ራስ ተፈሪ) 10 81 122 127 129-132 134 137-142 144 145 151 157 158 162 164 165 167-169 171 172 174 175 177 178 185-188 190 247 248
ልዑል አልጋ ወራሽ ማተሚያ ቤት 12 162
ልዑል ራስ መኰንን ትምህርት ቤት 182 218
ሎሬንስ (ሜጀር) 206 207
ሎንዶን 182 253 256
ሎንግ የጅጅጋ ቆንስል (ካፕቴን) 198 199 214

ሐ

ሐሲብ (መምህር) 10 137
ሐማሴን 44 137 146
ሐረማያ 120 125

ሐረር 117 120-125 131 139 140 142 151 157 196 197 201-204 209 215 219-221 229 247
ሐረርጌ 35 56 148 151 209 247
ሐረገ ወይን (ወይዘሮ) 238
ሐረግ ግርማ (ወይዘሮ) 3
ሐረራድ 207
ሐርጌሣ 206 222
ሐሳበ ኮከብ 153
ሐሳበ ጋብቻ 153
ሐበር አወል 203
ሐና ሰሊብ (መምህር) 145
ሐናዬ ወልደ ማርያም 41
ሐዋርያ 143
ሐዋርያ መልእክት 118
ሐዋርያ ትርጓሜ 148
ሐዋርያነ ክርስቶስ (መምህር) 10 137
ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ 250
ሐዋዝ ዘሐረር (አለቃ) 122
ሐዋዝ ዘአዲስ ዓለም (ደብተራ) 82
ሐያኛው ክፍለ ዘመን መባቻ 1 7 38 47 60 109 125 147 168 204
ሐዲሳት (መጽሐፈ) 109-111 119 129 133 138 139 144 244 245 259
ሐዲስ 39 41 110 115 124-127 131 133 136 137 143 145 261
ሐዲስ መምህር 110
ሐዲስ ትምህርት ቤት 109 110
ሐዲስ ትርጉም 94 111
ሐዲስ ኪዳን 145 155 225
ሐዲስጌ 18
ሐሊ (ኮሜት) 77
ሕሰተ ወርቅ አሸቴ 98 99
ሕማማት 262
ሕንጺሃ 243
ሕዝቅኤል 124
ሕዝብ ጤና ሚኒስቴር 224
ሕገ መንግሥት 218 219
ሕገ መንግሥት በዓል 211 218 219
ሕግ መወሰኛ ምክር ቤት 117 176 224

መ

መሃል ሰፋሪ 47 265
መሃል ሰፋሪ አድማ 47
መላክ ሰገድ (አጼ) 17
መልእኩ በያን (ልጅ) 144 181
መልእኩ ወንድም (አቶ) 127
መልእክተ አረጋዊ 136
መልከ ጼዴቅ (አቡነ) 2 6 226
መልዛ 17
መሐለቅ 35 125 258
መሐመድ ዓሊ ኩባንያ 201
መረግድ 84 242 245
መራቤቴ 17 18 39 41 50 51 161
መሬት መንቀጥቀጥ 56 57
መርሐ ዕውር ትምህርት 126 257
መርሐ ጽድቅ ፈለቀ (ደብተራ) 93
መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ (አቶ፣ ብላታ) 1 5-12 15 38 40 41 47 50 60 85 90 103 109 112 114 125 131 132 138 142 143 145-147 150 152 153 168 171 173 174 176 180 182 183 199 202 206 209 212 222 223-231 236-238 244 245 256
መርስዔ ኀዘን ወርቄ 142
መርሻ ወልዴ (አቶ) 149
መርሻ ዘቤተልሔም 42 117 148
መርሻ ዘጎንት 248
መርሻ ድጓ ፈረሱ (አለቃ) 106 107 114
መርዓዊ (አለቃ) 118
መርድ (ኢጋፋሪ) 65
መርጦ 131
መስቀለ ክርስቶስ 26
መስቀሰሰስ 16 25 26 27 28 31 32 33 69
መስቀሌ (ወይዘሮ) 39 236 237
መስተብቍዕ 225
መስተጋብእ 56 257
መስፍን ሸንቁጥ (አቶ) 3
መስፍን ቀለመ ወርቅ (ልጅ፣ ግራዝማች) 181 187 196 200 221
መሸሻ ተወንድ በላይ (አዛዥ) 93
መሸሻ ገብረ ማርያም (ደብተራ) 77
መሻገሪያ ሲሳይ 32 51 69 149 157 238
መቀሌ 23
መቃርስ 136
መቃኞ 40 88 92 93 103 105 247 257
መቂት 42
መቅደላ 253
መቅደላ ጦርነት 254
መቅድመ ወንጌል 119 124 125 142
መብራቱ (ግራዝማች) 103
መተማ 41
መታፈሪያ ፍሬው (አቶ) 125
መትረየስ በር (ጀድሌ) 219 220
መነን (እቴጌ) 226
መና ወልደ ጊዮርጊስ 238
መናገሻ 89 90
መናገሻ ማርቆስ 79

መናገሻ ተራራ 89
መንበረ ያየህ ይራድ 201
መንበረ ጸባኦት ቅድስት ሥላሴ 90 117 123
መንክር ወሰፁብ 156
መንዝ 17 18 46 47 74 140 152 161
መንገሻ ኃይሌ (አቶ) 199 210 216
መንገሻ ከፈላ 171
መንገሻ ውቤ (ሊቀ መቋስ) 191
መንግሥቱ (አቶ) 142
መንግሥቱ ንዋይ (ጀኔራል) 123
መንግሥቱ ወልደ ማርያም (አቶ) 100
መንፈሳዊ ጉባኤ ምክር ቤት 40
መንፌቆ ወልደ ሃይማኖት 10 137
መከኒሳ 203
መኩሪያ (መምሬ ዘሐረር) 221
መኩሪያ (ሻቃ) 104
መኩሪያ ዘጅሩ (መምሬ) 103 107 149 150
መካለያ ወሰን (ወይዘሮ) 50 51 238
መካነ ሥላሴ (አዲስ አበባ) 40 90 94
መክሊት መርስዔ ኀዘን 231 235
መክብብ አጥናው (መጋቤ አእላፍ) 4
መኰንን ተወንድ በላይ 33
መኰንን ኃይለ ሥላሴ (ልዑል) 212
መኰንን ወልደ ሚካኤል (ልዑል ራስ) 56 93 195 198 199 203 221
መወድስ 39 57 69 70 71 75 83 243 257
መዋሥዕት 98 242 245
መዓዛ 235
መዓዛ ወልደ ሕይወት (አቶ) 198 201 212 216 221
መድኃኔ ዓለም (ቀጨኔ) 78 87 88 93 116
መድኃኔ ዓለም (እንኮበር) 199
መድኃኔ ዓለም (ደብረ ሰላም) 144
መድኃኔ ዓለም (ድሬ) 174 180
መድኃኔ ዓለም (ጅሩ) 70 72 73 149 151
መድፈሪያሽ ወርቅ አበበ (ልዕልት) 3 227 228
መዘምር ዘመርሐቤቴ 41 237
መዝለቂያ (ወይዘሮ) 122
መዝለቂያ ዘጅሩ (አለቃ) 73
መዝለቂያ ገብሬ (ፊታውራሪ) 200 203 216
መዝገበ ድጓ 15 43 58 117 242
መዝገበ ድጓ ምስክር 42
መግደላዊት 20 21 28 49 151 209
መግደላዊት ቤተ መቅደስ 22
መግደላዊት ቤተ ክርስቲያን 11 15 20 28
መግደላዊት ጠበል 15 22
መግደላዊት (የዋሻው ውስጥ መቅደስ) 16
መጥምቀ ዮሐንስ 155
መጽሐፈ ሕግጋት 174
መጽሐፈ መነኮሳት 130 132 133 134 261
መጽሐፈ ሲራክ 158 162
መጽሐፈ ሲራክ ትርጓሜ 158 162
መጽሐፈ ቅዳሴ 143 225
መጽሐፈ ትዝታ 39
መጽሐፍ ትምህርት 139
መጽሐፍ ትርጓሜ ትምህርት ቤት 109
መጻሕፍተ ሊቃውንት 139 244
መጻሕፍተ ሊቃውንት ትርጓሜ 245
መጻሕፍተ ሐዲሳት 109-111 119 129 133 138 139 144 244 245 259
መጻሕፍተ ሐዲሳት ትርጓሜ 109 245
መጻሕፍተ መነኮሳት 244
መጻሕፍተ መነኮሳት ትርጓሜ 245
መጻሕፍተ ብሉያት 143 153 258
መጻሕፍተ ብሉያት ትርጓሜ 259
መጻሕፍት ትርጓሜ 143 144 153
መጻሕፍት ትርጓሜ ድርጅት 143 144
መፈንቅለ መንግሥት ሙከራ (የጄኔራል መንግሥቱ) 123
ሙሉጌታ ይገዙ (ደጃዝማች) 200
ሙጽሐፍ አስተማሪ 42
ሙሉ ቤት ቅኔ 78
ሙሉጌታ ሉሌ (አቶ) 3
ሙላቷ ገብረ እምላክ 238
ሙሴ (መምህር) 10 137
ሙሴ (ነቢዩ) 63 259
ሙገር 81 82
ሙገር ቁላ 81 82
ሙገር ወንዝ 82
ሚሊቲዮስ (ሞንሲኞር) 191
ሚልኮ (አቶ) 172
ሚሽካ ባቢቼፍ 204 211 212
ሚበዝጉ 70 74 243 257
ሚናሔም አህሮኒ (ሙሴ) 199
ሚካኤል ዓሊ (ራስ፣ ንጉሥ) 38 49 63 109 166
ሚካኤል (ማህፉድ) 53
ሚካኤል (ሸንኩርት) 83 85 101
ሚካኤል (አቡነ፣ መምህር ኃይለ ሚካኤል) 110

ሚካኤል (አባሌ) 43 49 70
ሚካኤል (አንኮበር) 39 41 43 139 247
ሚካኤል (አዲስ ዓለም) 79
ሚካኤል (ድሬዳዋ) 120
ሚካኤል (ጅጅጋ) 203 204 208
ሚካኤል (ግብጻዊ) 136
ሚያንማር 254
ሚጣቅ 109 111
ማህፉድ ሚካኤል 53
ማሙዬ ደሴ (አቶ) 50 238
ማረፊያ (ቀጣና) 26
ማር ይስሐቅ (መጽሐፍ) 130 172 244
ማርሽ ተፈሪ 169
ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን (ግቢ) 160
ማርቆስ ታደሰ 4
ማርቆስ (መናገሻ) 79
ማርታ ነሲቡ 211
ማርያም መግደላዊት 18 20-23
ማርያም (ምሥሐለ) 136
ማርያም (ሠርግና) 50
ማርያም (ሠርፀ ክርስቶስ) 43 73 101 149 151
ማርያም (በጣሶ) 151
ማርያም (ተድባበ) 80
ማርያም (አስተርእዮ) 81
ማርያም (አንኮበር) 110
ማርያም (አዲስ ዓለም) 79 80 94 98 110
ማርያም (አስተ) 83
ማርያም (እንጀራ) 38 40
ማርያም (እንጦጦ) 38 43 45 46 56 58 61 63 67 88 89 91 92 98 99 130 148 176
ማርያም (ድንባሮ) 43
ማርያም (ጋልይ) 43
ማርያም (ጎሐ ጽዮን) 43
ማርቆስ (ሰላ ድንጋይ) 43
ማቴው (አስተን ፍሬድሪክ፣ ቄስ) 145 225
ማታሪ (የሻላ) 38
ማቴዎስ ወንጌል 114 138 155
ማቴዎስ (አቡነ) 43 58 59 63 81 82 88 110 122 129 157
ማቴ. (ማቴዎስ ወንጌል) 21
ማኅሌተ ጽጌ 61 156 257
ማኅሌት 20 41 61 73 80 81 106 155 156 250 257 259
ማኅበረ ሥላሴ 134
ማኅተመ ወርቅ እሸቱ 172 175 194
ማይጨው ዘመቻ 201
ማድ ሙሳህ (ሰይድ መሐመድ ኢብን አብደላ ሐሰን) 204
ሜፊኛ መምሬ ዘአስበ ተፈሪ 138
ሜራሴ 206 207
ሜጀር ሎሬንስ 206 207
ምህርካ (ደብተራ) 46
ምሳት (አለቃ) 90
ምልጣን 64 242 258
ምሑይ 18 96
ምሥሐለ ማርያም 136
ምሥራቅ አፍሪካ 205 216
ምሥጢር 59 67 72 73
ምሥጢር መጻሕፍት 134
ምስሰው (አቶ) 50 238
ምስባክ 143 258
ምስንጅር 67 258
ምትኬ (አባ፣ ቄስ ገበዝ) 89 91
ምኒልክ (ዳግማዊ) 33-35 39 40 44 45 47 48 51 61 64 66 68 81 83 90 94-98 133 140 146 169 258
ምኒልክ (እልፍኝ) 95
ምናየ (አቶ) 150
ምናጣ (አቶ) 10 15 50-52 238
ምንሴ 235
ምንተስኖት (አለቃ፣ ቀኛዝማች) 47 104
ምንኩሱ 146
ምንደሲል (አለቃ) 79
ምንዳ (አቶ) 149
ምንጉዳው ወልደ ሐና 27
ምክሩ ወልደ ሥላሴ (ርእሰ ደብር) 43 77 92
ምዕራፍ 57 242 258
ምድቅ 49 51 101
ምጥዋ 253
ሞላ (አቶ፣ ግራዝማች) 99
ሞረት 41
ሞሲሳ ራባ (አቶ) 199 210 218
ሞያሌ 102
ሞገስ ዓምደ ሚካኤል (ደብተራ) 80
ሞገድ ዘጀሩ (አቶ) 149
ሞጣ 41

ሠ

ሠለስት 56 245
ሠረቀ ብርሃን ፀዳሉ (አለቃ) 43
ሠረር ገራድ 203
ሠርዌ (አለቃ) 247
ሠርግና 50 51 102
ሠርፀ መድኅን (አቶ) 120
ሠርፀ ክርስቶስ 43 101

ሠርፀ ክርስቶስ ማርያም 43 73 101 149 151
ሠርፀ ክርስቶስ (ደጃዝማች) 18
ሠርፀ ድንግል 42
ሠይፈ ሥላሴ ዮሐንስ (መጋቤ ብሉይ) 2
ሠይፉ ሽንቁጤ (ሽምበል) 4
ሢመተ ሊቀ ጳጳሳት ኢትዮጵያዊ 225
ሣህለ ማርያም (የአጼ ምኒልክ ክርስትና ስም) 98
ሣህለ ሥላሴ (ንጉሥ) 39 112 237
ሣህለ ሥላሴ (ንጉሥ) ዘመነ መንግሥት 23
ሣህሉ ዘገነተ ጽጌ (አለቃ) 42 109
ሣህሌ እንደብልሃቱ 25 27 69
ሣህሌ ወልደ ተክሌ (አለቃ) 121
ሣህሌ ፀዳሉ (አቶ፣ ብላቴን ጌታ) 43 169
ሣህሌ (ደብተራ) 44
ሣህልክ 243
ሥላሴ ቅኔ 70 74 75 243 243 258
ሥላሴ (አሰቦት) 162
ሥላሴ (አደሬ ጢቆ) 120-122 124 139
ሥላሴ (አዲስ አበባ) 89 92 94 95 96 98 107 110 116 117 129
ሥላሴ (ዋቢ) 43
ሥላሴ (ደብረ ብርሃን) 139
ሥላሴ (ጉለሌ) 83
ሥራ ሚኒስቴር 33 216
ሥርጉተ መድኅን (የሮማን ወርቅ መርስዔ ኀዘን የክርስትና ስም) 208
ሥነ ዘሠርፀ ክርስቶስ 101
ሥነ ጊዮርጊስ (አለቃ) 139
ሥነ (አቶ) 200
ሥዕል ቤት 66 104 131 140 258
ሥዕል ቤት ኪዳነ ምሕረት 66 97 133 140 143
ሥዩም ዘነበ 4 102 235
ሥዩም ወልደ አማኑኤል (ልጅ፣ ግራዝማች) 79 145
ሥዩም ወልደ ያሬድ 47 92 148
ሥዩም (ራስ) 166 169
ሥዩም (ደብተራ) 126
ሦስት ልደት 98 111 112

ረ

ሩሲያዊ 211
ሩፋኤል (አዲስ አበባ) 69 104
ሪኤቻ ወንዝ 33
ራስ መኰንን ትምህርት ቤት 196 199 204 218 221
ራስ መኰንን ድልድይ 9 35 34
ራስ ወርቅ ወልደ መስቀል (መምሬ፣ መምህር) 40 43 100 148 160 172 176 228 235
ራዕየ ዮሐንስ 119 258
ራጉኤል (እንጦጦ) 43 63 64 87 101 109 110 116 148 161 249
ርብቃ 235 236
ሮማን ወርቅ መርስዔ ኀዘን 208 231 235
ሮሜ 156
ሮበርት ናፒየር (ጄኔራል) 253
ሮባ (ግራዝማች) 198

ሰ

ሰላሌ 78 81-83
ሰላሌ ሜዳ 83
ሰላማ (አቡነ) 23
ሰላማ (አባ) 258
ሰላ ድንጋይ 43
ሰላ ድንጋይ ማርቆስ 43
ሰሎሞን (መዝሙረ ዳዊት) 54
ሰሙነ ገብር ኄር 56 151
ሰሜን ግንባር 122
ሰርኪስ ባቡር 34
ሰርኪስ አንታብልያን 172
ሰቆቃው (አቶ) 41
ሰብይፋት ወንዳፍራሽ 256
ሰባቱ ኪዳናት 142 143
ሰንተላ ሽለቆ 203
ሰንደቅ ዓላማ 35
ሰዋስው (ግዕዝ) 243
ሰው ጋራ 207
ሰዓተ ሌሊት 98 130 258
ሰዓተ ሌሊት ፍታት 98
ሰዓታት (ሳታት) 24 70 104 258
ሰይድ መሐመድ ኢብን አብደላ ሐሰን 204
ሰይፉ መሸሻ 105
ሰይፉ (አባ) 133
ሰይፉ (ዲያቆን) 92
ሰገሌ 38 49
ሰገሌ ዘመቻ 38 97 109 139 247
ሱሉልታ 63 67
ሱማሌ 35 203 204 217 218
ሱማሌላንድ (እንግሊዝ)
ሱስንዮስ (አጼ) 17 18 103 126 257 259
ሱባዔ 90 104 115 140 248 258
ሱዳን 117 204
ሲሳይ (አቶ) 51 238
ሳልል (አቶ) 40

ሳሙኤል ዘወግዳ 162
ሳሙኤል ገዳም 162
ሳሙኤል (መልአከ ሰላም) 226
ሳሙኤል (አቡነ) 248
ሳሰበኔ 219
ሳሲጋ (ወለጋ) 199
ስለሺ ጉብረ ማርያም (አቶ) 199
ስልከኞች ሰፈር 110
ስመኝ መኰንን 172
ስመኝ (ደብተራ) 142
ስሜን 18
ስቅለት በዓል 91
ስብሐተ ነግህ 57 258
ስንክሳር 15 76 258
ስእለተ እንሁ 136
ስዊድን 215
ስዊድን ሚሲዮን (አዲስ አበባ) 129
ስዊድን ኢቫንጀሊካል ሚሲዮን 199
ሶቪየት ዩንየን 123

ሸ

ሸበሌ 206
ሸዋ 17 18 33 39 41 42 51 61 82 84 90 109 121 124 129 139 199 208 247
ሸዋ ሜዳ (ጅሩ) 16 18
ሸዋረጋ 46
ሸዋዬ 235
ሸዌ ወልደ ቂርቆስ 42
ሸነን 31
ሹሮሜዳ 8
ሻውል ዘቡልጋ (አባ) 115
ሸማ 20
ሸማ ቈላ 20
ሸማ ገብርኤል 21 43 49 151
ሸሬ 139 247
ሸሬ ግንባር 122
ሸንኩርት ሚካኤል 83 84
ሾትዚንገር (ዶክቶር) 208

ቀ

ቀለመ ወርቅ ጀምበር (አቶ) 3
ቀለመ ወርቅ (ደብተራ) 110
ቀለምሲስ 119 258
ቀላጤ ማዘዣ 96 258
ቀልቀሎ 219
ቀበሮ ሜዳ 113
ቀበና አቦ 38 48 49 101 105 116 146 148 155 157-160 164 174 180 202
ቀበና ወንዝ 35 36
ቀይ ሽብር 228
ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ 200 212-214 225-227
ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሆስፒታል 180 255
ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሽልማት ድርጅት 226 227
ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ክፉል የዘመን ታሪክ 1 219 222 223
ቀጠብ 73
ቀጨኔ 93
ቀጨኔ መድኃኔ ዓለም 78 87 88 93 116
ቀጸላ ቱሉ (ወይዘሮ) 256
ቍርዓን 102
ቍስቋም 67
ቁስጥንጥንያ 120
ቁንዲ 18
ቍጥር መጻሕፍት 244 245
ቍጥር መጽሐፍ 124 259
ቍጥር ትምህርት 126 257
ቂርቆስ (አዲስ አበባ) 93
ቃሊቲ 104
ቃል ትምህርት 56-58 242 244 245
ቃል አገባብ 142 178
ቃልቻ 102
ቄርሎስ 133 134 244 250
ቄሮስ ሜሮስ 60
ቄሰ ገበዝ 83 89 91 105 106 263
ቅብርያል ዋሻ 17 18
ቅብርያል (ወልደ ቅብርያል) 8 11 17 18
ቅብዓ ቅዱስ 113
ቅብዓት 112 113
ቅብጥ 17
ቅኔ 42 60 69-71 73-75 78-80 83 84 124 139 144 243 247 249-251 258 260-264
ቅኔ መምህር 39 45 79 80 110 243
ቅኔ ማኅሌት 29 30 56 65 71 75 82 83 264
ቅኔ ምረቃ ሥነ ሥርዓት 75
ቅኔ ስልት 243
ቅኔ ቤት 70
ቅኔ ተማሪ 74 243
ቅኔ ተማሪ ቤት 69 84 115
ቅኔ ትምህርት 67-69 76 92 241 243 245 261
ቅኔ አገባብ 78 80 87 92 101 243 245
ቅኔ ዐዋቂ 73 261

ቅዱሳት መጻሕፍት 113 130 162 170 190 244 247
ቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜ 247
ቅዳሴ 70-73 82-84 88 89 99 133 143 155 157 242 245 257 258 260-262
ቅዳሴ ማርያም 115 140
ቅዱስ ዘይት (ቅብዓ ቅዱስ) 113
ቅዱስ ያሬድ 156
ቅዱስ ዮሐንስ አፈ ወርቅ 120
ቅዱስ ዳዊት 170
ቅዱስ ጊዮርጊስ ተማሪ ቤት 117
ቅዱስ ጳውሎስ 127 250
ቅድስት መርስዔ ኀዘን 231 235
ቅጅነሽ 202
ቆልጭድ 207
ቆልጭድ ኮረብታ 207
ቆሜ (የቆሜ ዜማ) 24
ቆሞስ 81 263
ቆራሄ 219
ቆንጂት (ወይዘሮ) 86

በ

በለምበል 219
በለው (ልጅ) 121
በለጥህ (አቶ) 50 51 238
በለጥሻቸው (እመዩት) 158
በላዔ ሰብእ 9 44 55
በላይነህ (አባ ዘተጉለት) 90 91
በልሁ ደገፋ 164 195
በልዩ የቆመ ትምህርት ቤት 189
በልዩ የቈመ ፍርድ ቤት 256
በሐ 8 20 21 23 24
በረህ 145
በርማ 254 255
በርበሬ 197 222
በርቲራ 203
በሰሙ (እመዬት) 9 15 16 23-25 27-29 31 32 38 40 57 69 81 85 86 149 152 157 163 208 235
በሻህ ውረድ (ልጅ) 144
በትረ ጊዮርጊስ (እጨጌ) 10 137
በትረያሬክ ዘአዲስ ዓለም 80
በኃይሉ ዘሪሁን 4
በኢታ (ነጭ ገደል) 90
በእንተ ቅድሳት 143
በከሬ 235 236
በዛብሽ (ወይዘሮ) 41 237
በየነ መርድ (ደጃዝማች) 145
በየነ (አቶ) 86
በየነ (እጋፋሪ) 95
በደበጅ 8 17 18 20 23 27 69
በደበጅ መግደላዊት 86 208
በደበጅ ቈላ 27
በደበጅ ባላገር 8 17
በደበጅ ገደል 25 26
በዳሶ (ግራዝማች) 144
በዳዊ (ሙሴ) 145
በጌምድር 42 70 110 117 122 134 139 146 247
በጣሶ ማርያም 151
በጸሎት ዓምደ ሚካኤል 80
ቡልጋ 77
ቡስሌ 219
ቡና 102
ቢያዘልቀው (አቶ) 40
ባሌ የጦር ግንባር 145
ባልቻ (ደጃዝማች) 59 209 247
ባልከው (ቀኝ ጌታ፣ አፈ ንጉሥ ገብረ ክርስቶስ) 43 101 120
ባሐ ግሪ 204
ባሕረ ሐሳብ 103 259
ባሕር ሕግ 225
ባሕታዊ 89 91 115
ባስልዮስ (አቡነ) 224
ባቡር 125 144 180 196 197 200 201
ባቢቼፍ (ፊታውራሪ) 211
ባንቴ (ግራዝማች) 204
ባንት አባስክ 235 236
ባንትረሴ (ደብተራ) 73 149 238
ባንዲ (ቴኔንቴ) 33
ባንጃው (አቶ) 150
ባዩ 50 238
ባዬ 238
ባያር (ኩባንያ) 126
ባፈና በለጥህ (ወይዘሮ) 51 238
ባፈና (ወይዘሮ) 166
ቤልጅክ 215
ቤተ መንግሥት (ምኒልክ) 34 39 49 63 254 260
ቤተ መንግሥት (ትልቁ) 95 130 175
ቤተ መንግሥት (ኢያሱ) 121
ቤተ ክህነት 102 198 263 264
ቤተ ክህነት ትምህርት 241 245
ቤተ ክህነት ትምህርት መግለጫ 241
ቤተልሔም 24 41 42 72 73
ቤተልሔም ዜማ 24 41
ቤተልሔም (ምሥጢር) 30 73
ቤተ ሳይዳ ሆስፒታል 180 255
ቤዱል (ሙሴ) 204 205 212 213
ብሉያት 244
ብሉይ 39 41 80 90 158 261
ብሉይ ኪዳን 225
ብሉይ ኪዳን ዘመን 113 155

ብሔራዊ ትምህርት ኮሚሽን 241
ብሥራት ኃይሌ ዘዝቋላ 74
ብረት አፈር 38
ብሩ ሀብተ ዮሐንስ (አቶ) 198 199 221 215
ብሩ ኃይለ ማርያም (ደጃዝማች) 204
ብሩ ወልደ ገብርኤል (ደጃዝማች) 138
ብርሃኑ (አለቃ) 110 115
ብርሃኑ (የኔታ) 105
ብርሃኔ አዳሙ (ወይዘሮ) 210
ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት 178 224 225 226 255
ብርሃንና ሰላም ጋዜጣ 164 165 166 216 217
ብርቄ (መምሬ) 71 72
ብርቄ (ወይዘሮ፣ ይቶት) 208 238
ብንያም 256
ብፁዕ ብእሲ 54
ቦለድ (አቶ) 40
ቦሎ ዋሻ 149 150
ቦምቤይ 144
ቦረማ 207
ቦረና 102 153
ቦሩ ሜዳ 98 112 124 125 129 130 132
ቦጋለች (ወለተ ጻድቅ) 50 73 107 114 237

ተ

ተላላፊ በሽታ 114 155 157
ተሙን 35
ተምሣሥ (አቶ) 145
ተምቤን 39
ተምትሜ ወልዴ (ልጅ) 191
ተረፈ ራስ ወርቅ (አቶ) 40 235
ተረፈ ወርቄ (አቶ) 142
ተረፍሽ 39 40 235 236
ተሰማ ናደው (ራስ፣ ቢትወደድ) 46 61 81 82 86
ተሰማ ዘጐጃም (አለቃ) 44 116
ተሰማ (አቶ) 238
ተስቦ በሽታ 103 105 106 117 119 120
ተስፉ ያየህ ይራድ 198 201 202 212
ተስፋዬ ኃይሌ (ቀኛዝማች) 198
ተናኘ 238
ተከተል ፈለቀ 51 238
ተካበች ወልደ ጻድቅ (ወይዘሮ) 211
ተክለ ሃይማኖት መዘምር 41 237
ተክለ ሃይማኖት ዘአድዋ (አለቃ) 139
ተክለ ሃይማኖት (አቡነ) 86
ተክለ ሃይማኖት (አዲስ አበባ) 119 128
ተክለ ሃይማኖት (አፈር ባይኔ) 39 40
ተክለ ሃይማኖት (ወልቆ) 68
ተክለ ሃይማኖት (ገድል) 193
ተክለ ሐዋርያት (ፊታውራሪ) 203
ተክለ ሚካኤል (ቀኝ ጌታ) 104
ተክለ ማርቆስ ወልደ ገብርኤል (ባላምባራስ) 195 196
ተክለ ማርያም ዘአዲስ ዓለም (ደብተራ) 81
ተክለ አረጋይ ዘዜጋመል (መምህር) 110
ተክለ አጋእዝት ወልደ ሥላሴ (ደብተራ) 43
ተክለ ኢየሱስ (አለቃ) 42
ተክለ ጊዮርጊስ ናቄ (አቶ) 138 142 196
ተክሌ (አለቃ)
ተክሌ (ፊታውራሪ) 51
ተዋሕዶ 98 111-113 250
ተዋሕዶዎች 113
ተዋበች ሚካኤል 166
ተዋበች ወልደ መድኅን 238
ተዋበች ወልደ ተክሌ 254
ተዋበች ዘሥርፀ ክርስቶስ (ወይዘሮ) 103
ተዋበች ዲማ (ወይዘሮ) 32
ተዐውቀ ሀብተ ወልድ 171
ተድላ አበባየሁ (አቶ) 187
ተድላ ወልደ ጻድቅ (አለቃ) 109
ተድላ ዘአቡነ ሐራ (መልአከ ገነት) 116 134 140 148 152
ተገኑ 104
ተገኜ ገብሬ 4
ተገኝ ዘገነተ ጽጌ (አለቃ) 109
ተጉለት 18 24 49 74 90 101 129
ተጉለቴ ዜማ 24 41 53 90
ተድባበ ማርያም 80
ተጠምቆ ዘአዲስ ዓለም (አለቃ) 80 82
ተፈሪ መኰንን ማተሚያ ቤት 183
ተፈሪ መኰንን ትምህርት ቤት (ተማሪ ቤት) 117 145 146 164 167 174 175 178 180 181 185 187 190 191 196 200 201 230 255
ተፈሪ መኰንን (ልዑል አልጋ ወራሽ ራስ) 121 122 127 129-132 134 137-145 151 157 158 162 164 165 167-169 171 172 174 175 177 178 182 183 185 186 188 247 248
ተፈሪ መኰንን (ደጃዝማች) 139 247

ተፈሪ መኰንን (ግርማዊ ንጉሥ) 185 190 191 195 198
ተፈሪ በር 207 208
ተፈራ አበበ 105
ተፈራ ገብረ ማርያም (ልጅ) 209
ቱሉ ጅማ (ፊታውራሪ) 256
ቱርክ 191
ታመነ (ደጋዝመደ) 219
ታመነ (ጸባቴ) 47
ታሪካዊ ቅርሶች አስተዳደር 224
ታሪክና የቤተ መንግሥት ዜና ማሰናጃ ጽሕፈት ቤት 224
ታቦት 15 16 21 78 81 82 87-90 103 122 157 162 204 247 257 260 261
ታየር 50 238
ታዬ ዘጐንደር (አለቃ) 146 147 153
ታዬ ወልደ ጻድቅ 218
ታይሮይድ 22
ታደሰ መሸሻ 195
ታደሰ ታምራት (ፕሮፌሰር) 3
ታደሰ ወልደ ማርያም 199 201
ታፈሰ ሀብተ ሚካኤል (ነጋድራስ፣ ፊታወራሪ) 176 180 194 195-200 203 205-207 212 216 221 222
ታፈሰ በየነ (አቶ) 86 200 235
ቴሪዚያን (አርኪቢሾፕ) 168
ቴዎድሮስ ሮማዊ (ቅዱስ) 136
ቴዎድሮስ ወርቅነህ (አቶ) 181 182 187 181 190 256
ቴዎድሮስ ዘአዲስ ዓለም (አለቃ) 80
ቴዎድሮስ ፀሐይ (ቅብርያል) 18
ቴዎድሮስ (አጼ) 23 253
ቴዎድሮስ (አጼ) ዘመነ መንግሥት 42
ቴዎፍሎስ (አድራር ሰገድ፣ አጼ) 113
ቴዎፍሎስ (እጨጌ) 41 42 44
ትምህርተ ሕፃናት 172 173 191
ትምህርት ሚኒስቴር 145
ትምህርትና የሥነ ጥበብ ሚኒስቴር 224
ትርጓሜ ትምህርት 114 245 251
ትርጓሜ መጻሕፍት 244
ትርጓሜ መጻሕፍት ትምህርት 241
ትሳብእተ ወልድ አግዴ (አቶ) 93
ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት 40
ትእዛዙ (ቀኛዝማች) 61
ትክለኛ 46 60 93 105 117 118 201 259
ትውፊት እንደ ታሪክ 14
ትዝታዬ ስለ ራሴ የማስታውሰው 7-11 13 15
ትግሬ (ትግራይ) 39 42 101 139 204 247
ቶማሲኒ (ሙሴ) 172 178 185 190
ቶፍነት 92 117 121 125

ቸ

ቸሩኝ ምናጣ (ወይዘሮ) 52
ቸነፈር 125
ቻምበርሌን (ኮሎኔል) 253

ኀ

ኀጺር ዮሐንስ 41
ኀፊረ ገጽ 242
ኃይለ መለኮት (ንጉሥ) 39 41 51 237
ኃይለ መስቀል እንለ ጽዮን (አቶ) 199 210 218
ኃይለ ሚካኤል ዘሸንኩርት (ደብተራ) 79 134
ኃይለ ሚካኤል (መምህር) 85 110
ኃይለ ማርያም ቦለድ 40
ኃይለ ማርያም ዘቀበና አቦ (መምሬ) 105
ኃይለ ማርያም ገብሩ ዘቃሊቲ (አለቃ) 104
ኃይለ ማርያም (አጋፋሪ) 105
ኃይለ ሥላሴ ዓባይነህ (ደጃዝማች) 122 138
ኃይለ ሥላሴ ዘቀበና አቦ (አለቃ) 155 158 162 163 164
ኃይለ ሥላሴ (ቀዳማዊ) 200 212-214 225-227
ኃይለ ሥላሴ (የአጼ ኃይለ ሥላሴ ክርስትና ስም) 156
ኃይለ ኢየሱስ ዘጐጃም (አባ) 126-128
ኃይለ ኢየሱስ (የውብሸት መርስዔ ኅዘን ክርስትና ስም) 180
ኃይለ ጊዮርጊስ ወልደ ሚካኤል (ቢትወደድ) 126
ኃይለ ጊዮርጊስ ዘሸንኮራ (አቶ) 145
ኃይሉ ወልደ ሩፌ (ግራዝማች፣ ፊታውራሪ) 154 196
ኃይሉ (አለቃ) 69
ኀሩይ ወልደ ሥላሴ (አቶ፣ ብላቴን ጌታ) 109 144 145 169 183 193 212
ኀሩይ ዘጅሩ (አለቃ፣ አለቃ ወልደ ማርያም) 68
ኀሩይ ዘጐንደር (አለቃ) 174
ኅዳር በሽታ 125

ነ

ነሲቡ ዛማኄል (ከንቲባ) 169 211
ነሲቡ (አፈ ንጉሥ) 63 159
ነቢዩ ኤርምያስ 249
ነቢዩ ዳዊት 37
ነጋሽ እንደሻው (አቶ) 40
ነጭ ሽብር 228
ነጭ ገደል በኣታ 90
ነፍጠኛ 27 33 51 73 102 259
ኑኃሚን 249
ኒቆላዎስ አባ 113
ኒቆላዎስ (ሞንሲኞር) 191 192
ናልባንዲያን (ኬቮርክ) 168 172
ናቁ ወልደ ጻድቅ (ቀኛዝማች) 96 98 99
ናዝራዊ 89 91 259
ናደው ደመራ (አቶ) 199 200
ናደው (ራስ) 195
ናፒየር (ሮበርት፣ ጀኔራል) 253
ንባብ 41
ንባብ ትምህርት 199 241 244
ንጉሠ ነገሥት (አጼ ኃይለ ሥላሴ) 256
ንጉሤ ዘሊባኖስ (መምሬ) 148 151 157 235
ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ዘመነ መንግሥት 23
ንጉሥና ዘውዱ (ተውኔት) 117
ንግሥት ዘውዲቱ የዘመን ታሪክ 175
ንግድ ሕግ 225

ኘ

ኘአ 157
ኛዕ ሠርፀ ዘአዲስጌ 18

አ

አለምነሽ ወልደ ተክሌ (ይቶት) 254
አሊያንስ 126
አላድ 35 258
አሌልቱ ወንዝ 107
አልማዝ መርስዔ ኀዘን 231 235
አልማዝ ንጉሤ 235
አልታመን ዘዩ 23 38 40 41 235 236
አልታየ ወርቅ (ወይዘሮ) 126
አልዓዛር በዓል 15
አልዓዛር (መርስዔ ኀዘን) 15
አልዓዛር (ቅዱስ) 15
አመለ ወርቅ (ወይዘሮ) 85 86 149 151 235
አማረ ካሣዬ (ሊቀ መአምራን፣ ዶክቶር) 4
አማራ አገር 70
አማርኛ መርሐ ልሳን 226
አማርኛ መዝሙር 172
አማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ 225
አማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ማረም ኮሚቴ 225
አማርኛ ሥነ ጽሑፍ 226
አማርኛ ሥነ ጽሑፍ ሽልማት 226
አማርኛ ሰዋስው 172 175 176 178-190 230
አማርኛ ንባብና ጽሕፈት 188
አሜሪካ 122 144 181 182 185 186 229 256
አምሳለ ወርቅ ወልደ ቂርቆስ (ወይዘሮ) 40 149 235
አምባዬ ወልደ ያሬድ (መልአከ ብርሃን) 90
አምኃ መርስዔ ኀዘን 4 6 11 223 229 231 235
አምኃ ጊዮርጊስ ዘጠራ (አቶ) 74
አሞ (ማዳም) 215
አሥመራ 33 181
አረሩ (አቶ) 100
አረጋዊ መንፈሳዊ 11 124 129-136 141 137 244
አረጋዊ መንፈሳዊ ትምህርት 129
አረጋዊ መንፈሳዊ ትርጒም 124 141
አረጋይ ቢቸሬ (ፊታውራሪ) 122
አራምዴ (አቶ) 27
አራቱ ወንጌላት 114
አራቱ ጉባኤያት 129 244 259
አራት ኪሎ 34
አራዳ 34 78 114
አራዳ ጊዮርጊስ 34 61 79 99 107 110 116 139 193 247 248
አራዳ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን (ከአድዋ ጦርነት በኋላ የተሠራው) 62
አራዳ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን (የድሮው) 62
አርመን 168 169
አርባዕተ ፀሐይ (ተውኔት) 117
አርባዕቱ ወንጌላት 142
አርባዕት 56 156
አርአያ ሥላሴ ወርቃ (አቶ) 145 225 247
አርእስተ እእምሮ 136
አርኪቢሾፕ ቴሬዚያን 168
አርዌ ብርት 259

አሮጎንዳ 78 85 86
አሰበ (አቶ) 150
አሰቦት 162 163 175 247-249
አሰቦት ሥላሴ 162
አሰፋ ነጋሽ (ዶክቶር) 3 24
አስቀሬጣ 50
አስበ ተፈሪ 138
አስተርአየ ጽጌ (ቀሲስ) 4
አስተርእዮ ማርያም 81
አስካለ (ወይዘሮ) 100 235
አስካለ ማርያም (ንግሥት ዘውዲቱ) 156
አስካለ ጣሴ (ወይዘሮ) 202 238
አስገር ዓሊ 201
አስፋ ወሰን ኃይለ ሥላሴ (ልዑል) 212
አስፋሁ አዲስ (ወይዘሮ) 50 238
አስፋው አንዳርጌ (አቶ) 93
አስፋው ዓሊ 204 211 212
አሸናፊ (በጅሮንድ) 95
አሸኔ ባንትረሴ 238
አሸኔ ኪዳነ ማርያም (ባላምባራስ) 201
አቃቂ (ትንሹ) 188
አቅሌስ 112
አቋቋም 40 61 121 142 242 245 259 261
አቋቋም መምህር 40 263
አበስጉል 203
አበበ በንቲ (አቶ) 145
አበበ ካሣዬ (አቶ) 104
አበበ ወልደ አብ (አቶ) 199
አበበ ወረደ (ደብተራ) 77
አበበ ፍሬው 201
አበበች ራስ ወርቅ 235
አቡሻክር 124 244 259
አቡጊዳ 36
አቢሳ ኢሳኢያስ 41 237
አባተ ቧያለው (ራስ) 87
አቡነ መልከ ጼዴቅ 226
አቡነ ማቴዎስ 43 58 59 63 81 82 88 110 122 129 157
አቡነ ሳሙኤል 248
አቡነ ቀሲስ 58 59
አቡነ ባስልዮስ 224
አቡነ ተክለ ሃይማኖት 86
አቡነ አብርሃም 131
አባ ምትኬ 89 91
አባ ሰላማ 258
አባ ሳሙኤል ገዳም (ደብረ ወገግ) 162 163
አባ በላይነህ ዘተጉለት 90 91
አባ አንተነ እየሁ 16
አባ አንገፍ 208
አባ አካለ ክርስቶስ 113
አባ ኤልያስ ዘመናገሻ 89-91
አባ ኪዳነ ማርያም 142 143 144
አባ ውቃው (ደጃዝማች) 176
አባ ዜና ማርቆስ 61 257
አባ የምሩ ዘላምዋሻ 40
አባ ገብረ ማርያም 61 257
አባ ጽጌ ብርሃን 51
አባዬ ዘአሮንጌዳ (መምሬ) 85 86 149
አብራንዮስ (ዓቃቤ ሰዓት) 10 137
አብርሃም ካራጂያን 168
አብርሃም (አቡነ) 131
አብቴ 26
አብነት ዘእንጦጦ (ደብተራ) 77
አብዮት 228
አብደላ ጠሃ 203
አቦ መካነ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን 228 231
አቦ በዓል 103 155 156
አቦ (ላምዋሻ) 23 38
አቦ (ቀበና) 38 48 49 101 105 116 146 148 155 157-160 164 174
አቦሴ ዱፌራ 224
አተርፕራደሽ (ህንድ) 256
አትሕቶተ ርእስ 242
አትናቴዎስ (ሙሴ) 110 134
አትናቴዎስ (አቡነ) 23
አትክልት አሰፋ 4
አንቀጸ ብርሃን 57
አንተነ እየሁ (አባ) 16
አንቺም 200
አንኮበር 39 41-43 95
አንኮበር መድኃኔ ዓለም 199
አንኮበር ሚካኤል 39 40 139 247
አንኮበር ማርያም 110
አንኮበር ተክለ ሃይማኖት 40
አንኮበር ጊዮርጊስ 90
አንታብልያን (ሰርኪስ) 172
አንገፍ (አባ) 208
አንጎርጋሪ 20 21 260
አካለ ክርስቶስ (አባ) 113
አካለ ወልድ ዘቦሩ ሜዳ (መምህር) 10 39 124 129 130 131 132 137 140 250
አካሉ ወልደ ዮሐንስ (አቶ) 101
አካሌ 235
አክሊለ ብርሃን ዘግሼ (ደብተራ) 105
አክሊለ ደጀን ዘሐረር (ደብተራ) 125
አክሊሉ ሀብቴ (ዶክቶር) 3
አክሱም 44 60 61 111
አክሱም ጽዮን 263
አኮኑ (መዝሙረ ዳዊት) 54
አዋሽ ጣቢያ 186

አውሮጳ 125 146 168 181 183 185 186 254
አውሮፕላን ነጅነት ማሠልጠኛ ድርጅት 211
አውበሬ 203 207
አውበባ 207
አውቶሞቢል 67 68 197
አዘዞ 113
አዛዥ ጢኖ 18
አዝብጤ ዘመንዝ (አቶ) 104
አየለ (አለቃ) 174
አየለ (አባ) 88
አያሌው ፈለቀ 4
አዮዲን 22
አደሬ ጢቆ 121 122 247
አደሬ ጢቆ ሥላሴ 120-122 124 139
አደን ከተማ (የመን) 144
አዲሱ (የግንድ አባት) 50 238
አዲስ አምባ 101
አዲስ አበባ ማዘጋጃ ቤት 168
አዲስ አበባ ሥላሴ 89 92 94-96 98 107 110 116 117 129
አዲስ አበባ ሩፋኤል 69
አዲስ አበባ ስዊድን ሚሲዮን ጉለሌ 199
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ 16
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ 1
አዲስ ዓለም 33 78 79 81 82 94 116 223
አዲስ ዓለም ማርያም 79 80 94 98 110
አዳል በረሃ 247
አዳል ተሰማ (ራስ) 41
አዳም ጎሙስ 151
አዳነች ራስ ወርቅ 235
አዳፍር (የሻላ) 38
አድማሱ (መልአከ ብርሃን) 226
አድማሱ (ንቡረ እድ) 110 119 148
አድባር ሰገድ ዳዊት 42 113
አድአ 46-48 91 115 160 174 180 223
አድዋ 39 52 139
አድዋ ዘመቻ 203
አድዋ ድል 254
አድዋ ጦርነት 254
አዶ ከበሬ 101
አጃቢ (ወይዘሮ) 51 238
አገባብ (ቅኔ) 78 80 87 92 101 243 245
አጋሮ 194
አጋጅየለህ ዘጅሑር 71 72
አጕናፍር (ልጅ) 114
አጥቁለሽ (ወይዘሮ) 140
አጥናፍ ሰገድ ይልማ (አቶ) 4
አጫብሬ (የአጫብር ዜማ) 24
አጫወቱኝ (ወይዘሮ) 40 235
አጭር መወድስ 243
አጭር ዋዜማ 243 261
አጸደ ባቢቼፍ 211
አጸደ ወልደ ዳዊት 238
አጼ ሱስንዮስ ታሪክ 18
አፈ ወርቅ ትርጓሜ (መጽሐፍ) 120
አፈ ወርቅ አዳፍሬ (አቶ) 158
አፈ ወርቅ እስጢፋኖስ (መልአከ ፀሐይ) 45 58 64 65 87 130
አፈ ወርቅ ወልዴ ዘመስቀለሰስ 49
አፈ ወርቅ ዘይፋት (መሪጌታ) 43 148
አፈ ወርቅ ድርሳን (መጽሐፍ) 22
አፈ ወርቅ (ቀኛዝማች) 58
አፈ ወርቅ (ዮሐንስ፣ መጽሐፍ) 120 121 124 131 133 134 244
አፋጀሽኝ (ተውኔት) 117
አፍሪካ 169
አፍሻ 235
ኢሉባቦር 195
ኢላሎ 206
ኢሣ 206
ኢሳኢያስ ተክለ ሃይማኖት 41 237
ኢብን ኤል አሳል 174
ኢትዮጵያ መንግሥት 181 183 185 186 254 256
ኢትዮጵያ ቀይ መስቀል 224
ኢትዮጵያ ቆንስል 206
ኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ክፍለ ትምህርት 16
ኢትዮጵያ ባህል ጥናት፣ ቹ በለው፡፡ 209
ኢትዮጵያ ብሔራዊ ቤተ መዛግብትና ቤተ መጻሕፍት ኤጀንሲ 4
ኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን 15 57 224 261 263 264
ኢትዮጵያ ታሪክ 147
ኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን 2 132 133
ኢትዮጵያና የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ድርድር 224
ኢትዮጵያና የእንግሊዝ ሱማሌላንድ የወሰን ክልል ሥራ 1
ኢትዮጵያና የእንግሊዝ ሱማሌላንድ የወሰን ክልል ኮሚሽን 223
ኢየሱስ ዓይኔ (አጋፋሪ) 118 158
ኢየሱስ ወርቅ ተሰማ 238
ኢያሱ በላይ 4
ኢያሱ (ልጅ፣ አቤቶ) 46 48 49 78 87 88 93 94 95 97-99 106 109 116 121 168

ኢዮስያስ (ንጉሥ) 249
ኢጣልያ 122 144 180 182 215 220 254 256
ኢጣልያ ወረራ 33
ኢጣልያንኛ 211
ኢጣልያኖች 40 52
ኢጣልያዊ 33
ኢየሩሳሌም 61 139 143 168 247
ኤለን ፋብሪክስ 182 256
ኤላርዮን 90
ኤል ጉበያ 219
ኤልሳቤጥ ወሰን (ወይዘሮ) 4
ኤልያስ (አለቃ) 159 160
ኤልያስ ዘመናገሻ (አባ) 89 90 91
ኤርምያስ (ነቢዩ) 249
ኤርትራ 225
ኤስድሮስ (መልአከ ፀሐይ) 87 130
ኤክሬር 21
ኤደንብራ 253
ኤፍሬም ተወልደ መድኅን 171 172 180 185 187
ኤፍሬም ኃይሉ 69
እሰተ ማርያም 83
እልፍነህ ዘጕንደር (አለቃ) 142
እልፍዮስ ተክለ ሃይማኖት 41
እምሩ ኃይለ ሥላሴ (ደጃዝማች፣ ልዑል ራስ) 122 182 202 215
እምቢጮ 15 16 18 20 22 23 44 86 151 157
እምቢጮ መግደላዊት 15 43
እምቢጮ ሽለቆ 15
እምቢጮ ቂላ 15 16
እምቢጮ ገደል 18
እርገጤ ባንትረሴ 157 238
እርጎ (ቆራሄ) 219
እስመ ለዓለም 64 65 156 260
እስታሉ (ወይዘሮ) 23 38-41 235 236
እስክንድርያ 191 224
እስክንድርያ ሃይማኖት 126 257
እስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን 224
እስክንድርያ ፓትረያርክ 215
እስጢፋኖስ ቤተ ክርስቲያን (አዲስ አበባ) 263
እስጢፋኖስ ዘቦሩ ሜዳ (አለቃ) 129
እስጢፋኖስ (አፈ ንጉሥ) 47 48
እስጢፋኖስ (ጠንበላ) 32 51
እሸቱ ተከተለው (አቶ) 202
እሸቱ ክንፈ 118 156
እሸቱ ዘአዲስ ዓለም (ደብተራ) 80
እሸቱ (ባላምባራስ) 219
እሸቱ (ነጋድራስ) 253 254
እሸቱ (እመሆይ) 163
እቴጌ መነን 226
እታገኘሁ ባዩ (ወይዘሮ) 161 164 174 180 199 201 208 209 210 228 231 235 238 239
እኅተ ማርያም (ወይዘሮ) 122
እናትዬ 235 236
እንቁላል ግንብ 66
እንብቆም (እጨጌ) 136
እንደሻው (መምሬ) 40 68 69
እንደብልሃቱ (ደብተራ) 9 25 27 69
እንዳዘናው (መምሬ) 16 28
እንዳይላሉ (አጋፋሪ፣ ፊታውራሪ) 93
እንጀራ (ጅሩ) 15 38
እንጀራ ማርያም 38 40
እንግሊዝ ሌጋሲዮን 254
እንግሊዝ መንግሥት 198 199 207
እንግሊዝ መንግሥት ቆንስል 198 199
እንግሊዝ ሱማሌላንድ 176 206 207 213 222 223
እንግሊዝ ቆንስል 153 214 215 310
እንግዳ ዮሐንስ 129
እንጦንስ (ቅዱስ) 136
እንጦጦ ማርያም (መንበረ ጸሐይ) 25 37 38 40 43 45 46 56 58 61 63 67 88 89 91 92 98 99 130 148 176
እያዩ ማዘን (ተውኔት) 103
እጅጉ (አቶ) 104
እግዚአብሔር አብ (ግሬት) 50
እግዚአብሔሬ (ወይዘሮ) 235 236
እጓለ ጽዮን ዘቡልጋ 77
እጣነ ሞገር 71 75 84 155 244 260
እጨጌ ቴዎፍሎስ 41
እጨጌ ገብረ ሥላሴ 44 45 48
ኦርቶዶክስ 17 146
ኦሮሞ 90 107 108 113 115
ኦሮሞ ጉሜ 18
ኦሮሞዎች ወረራ 16 89

ከ

ከርቲስ (ክርስቲያን፣ ሚሲስ) 3
ከበረ ኃይለ ሥላሴ (አቶ) 180 186
ከበደ ተሰማ (ልጅ) 191
ከቢራ (ሰይድ መሐመድ ኢብን አብደላ ሐሰን) 104
ከቢራ ጦርነት 103
ከንፈር ኃይሉ (ደብተራ) 60
ከፈለው ወልደ ጻድቅ (ቀኛዝማች) 47 61
ከፋ 182
ከፍተኛ ፍርድ ቤት 224
ኩሳዬ 86

ኪዳነ ማርያም ዘዋድላ (አባ) 142 143 144
ኪዳነ ማርያም (ሊቀ ዲያቆን) 159 160
ኪዳነ ማርያም (አባ) 128-130
ኪዳነ ማርያም (አቶ) 104
ኪዳነ ማርያም (የሐኪም ወርቅነህ ክርስትና ስም) 253
ኪዳነ ምሕረት (ሥዕል ቤት) 66 97 133 140 143
ኪዳነ ምሕረት (ገነት) 248
ኪዳነ ምሕረት (ገዳመ) 89 91 92
ኪዳነ ምሕረት (ጠበል) 89
ኪዳነ ምሕረት (ፋሌ) 82
ኪዳነ ምሕረት (ፍርኩታ) 140
ኪዳነ ወልድ (አለቃ) 90
ኪዳኔ ዘቀበና አቦ (መምሬ) 105
ኪዳኔ ገብረ ሰማዕት (አቶ) 105
ኪዳኔ (አዛዥ) 104
ካህን ሰፈር 107
ካሣ ኃይሉ (ልዑል ራስ) 190 191
ካሣዬ ተጫኔ 145
ካሣዬ ዘቀበና አቦ (መምሬ) 103 104 105 106
ካራ (ሁለት ልደት፣ ተዋሕዶ) 111
ካራመራ 203
ካራጂያን (አብርሃም) 170
ካስተኛ መሀንዲሱ (ሙሴ) 33
ካብታምዋ ዲማ (ወይዘሮ) 32
ካብትሽ ይመር ጥላሁን (ወይዘሮ) 105
ካቶሊክ 17 126 257
ካቶሊኮች ተማሪ ቤት 127
ኬንያ 216
ኬቨርክ ናልባንዲያን 168 171 172
ክርስቲያን ክርቲስ (ሚሲስ) 4
ክስተት አርያም 57 130 248 260
ክበበ ንጉሤ 235
ክብረት ወልደ ሐና (አቶ) 27
ክብረት ዲማ (አቶ) 32
ክብር ዘበኛ 175 205
ክብር ይእቲ 71 75 84 155 243 260
ክንፈ ርግበ ተክለ ሃይማኖት (አቶ) 133 140 157
ክፉ ቀን 51
ክፍለ ኢየሱስ (አዝማች) 17
ክፍለ ያዕቆብ (የልጅ ኢያሱ ስመ ጥምቀት) 88
ክፍሌ ማሪፊያ ዘላምዋሻ (አለቃ) 125 130
ክፍሌ ዕርገቱ 228
ክፍሌ ዘአዲስ ዓለም (ሊቀ ጠበብት) 44
ክፍሌ ገብረ ተክሌ (ዘሠርፀ ክርስቶስ) 101
ክፍሌ (ደብተራ) 79 82
ኮሙኒስት 172
ኮስተር (አቶ) 103
ኮዲፊኬሽን ኮሚሲዮን 225

ወ

ወህኒ ቤት 123 261 265
ወህኒ ቤት (ትልቁ) 223
ወለተ ሚካኤል አልታመን (ወይዘሮ) 23 38 40 235
ወለተ ማርያም ሳልል (እመሆት) 40 68
ወለተ ሥላሴ (ወይዘሮ) 101
ወለተ አማኑኤል ታየር (እመሆት) 50
ወለተ ኢየሱስ (እመሆት) 85
ወለተ እስራኤል (ወይዘሮ) 53 57
ወለተ ወልድ አልታመን (ወይዘሮ) 23 38 40 235
ወለተ ገብርኤል ሳልል (ወይዘሮ) 40 41
ወለተ ጊዮርጊስ (የበለሙ አልታመን ስመ ጥምቀት) 23
ወለተ ጻድቅ (ቦጋለች) 28 32 51 107
ወለተየስ ሳልል (ወይዘሮ) 40
ወለቴ (እመሆት) 39 235 236
ወለጋ 51 199
ወሌ ብጡል (ራስ) 81 82
ወሌ ዘወሎ (ቢትወደድ) 131
ወልወል 223
ወልደ ሐና ዘሽማ (ደብተራ) 49 103
ወልደ ሐና (አለቃ) 39 112
ወልደ ሐና (የሻላ) 27
ወልደ መስቀል ታሪኩ (አቶ፣ መልአከ ሰላም፣ ጸሐፊ ትእዛዝ) 115 116
ወልደ መስቀል ዘቀበና አቦ 49 118
ወልደ መስቀል (መምሬ) 40 235
ወልደ መስቀል (አለቃ) 39
ወልደ መድኅን 104
ወልደ መድኅን ወልደ አቢብ 238
ወልደ ሚካኤል ዘአዲስ ዓለም (ደብተራ) 79
ወልደ ሚካኤል ዘዜና ማርቆስ (መምህር) 148 149 250
ወልደ ማርያም ዘቀበና አቦ (አለቃ) 116
ወልደ ማርያም ዘአባሌ (አለቃ) 43 68 69 70 71
ወልደ ማርያም ዘወላይታ (ተማሪ) 148

ወልደ ማርያም ዘወግዳ (አለቃ) 249-251
ወልደ ማርያም አበ ንሥሐ (አባ) 133 134 138 140 142 143 145 148 162
ወልደ ማርያም አየለ (ብላቴን ጌታ) 195
ወልደ ማርያም ይደመሙ (ደብተራ) 49 101 103
ወልደ ሥላሴ ማንመልሶህ (አለቃ) 139 247
ወልደ ሥላሴ ጉልጃ (መምህር) 111 235
ወልደ ሰማዕት ኩፋር (አዛዥ) 100
ወልደ ሰማዕት (በጅሮንድ) 104
ወልደ ቂርቆስ ዘተጉለት (ደብተራ) 74
ወልደ ቂርቆስ (መሪጌታ፣ አለቃ) 9 15 23 38 40-43 45 47-49 51 83 85 90 99 104 106 110 116 117 120 131 148 150 235-237
ወልደ ቅብርያል (ቅብርያል) 17 18
ወልደ ተክለ ሃይማኖት 183
ወልደ ተክሌ ዘደብረ አሚን (አባ) 156
ወልደ ተክሉ (ቀኛ ጌታ) 141
ወልደ ተክሌ (አለቃ) 250
ወልደ ትንሣኤ (አለቃ) 119 148
ወልደ አማኑኤል ዘቡልጋ (አለቃ) 39 110 114 119 139 245
ወልደ አማኑኤል ዘአንኮበር 79
ወልደ አረጋይ ዘደብረ ሊባኖስ (ደብተራ) 44
ወልደ አረጋይ ዘጋስጫ (መምህር) 138
ወልደ አቢብ 238
ወልደ አብ ወልደ ሚካኤል ዘጉንደር (መምህር) 109
ወልደ አብ ዘደብረ ብሥራት (አለቃ) 73
ወልደ ኢየሱስ (የመምሬ አልታመን ስመ ጥምቀት) 23
ወልደ ኪሮስ ገብረ መስቀል ዘጠራ (አቶ) 74
ወልደ ኪዳን ዘሰቆጣ 133 138
ወልደየስ ዘመንዝ 74 146 158
ወልደየስ ዘራጉኤል (ደብተራ) 161
ወልደየስ (ግራ ጌታ) 130
ወልደየስ (አንካሳው) 74
ወልደየስ (ጦረኛ) 63
ወልደ ያሬድ ኤላርዮን (አለቃ) 39 90 92 110 111 114 116
ወልደ ዮሐንስ ዘሠርፀ ክርስቶስ (መምሬ) 101
ወልደ ዮሐንስ ዘሽማ (ደብተራ) 49 103
ወልደ ዮሐንስ (መልአከ ብርሃን) 92 94 97 98
ወልደ ዮና (መምህር) 10 137
ወልደ ዳዊት ወልደ አቢብ 238
ወልደ ዳዊት ዘቀበና አቦ (መምሬ) 105
ወልደ ገብርኤል በሻህ (ደጃዝማች) 119
ወልደ ገብርኤል ዘጅጆጋ (ደብተራ) 199
ወልደ ጊዮርጊስ ሀብተ ማርያም ዘራጉኤል (መምህር) 109 110 114 115 120 124 125 129 131 132 249
ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ አቢብ (ቀኛ ዝማች) 161 238
ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ (ጸሐፌ ትእዛዝ) 225 226
ወልደ ጊዮርጊስ ወሰን (አቶ) 50 238
ወልደ ጊዮርጊስ ዕውሩ (ደብተራ) 110 115 118 119 120
ወልደ ጊዮርጊስ ደለለኝ (አቶ) 142
ወልደ ጊዮርጊስ (ሊቀ ጠበብት) 109
ወልደ ጊዮርጊስ (ራስ) 61
ወልደ ጊዮርጊስ (ቀኝ ጌታ) 92 98 107
ወልደ ጊዮርጊስ (አባ) 93 111 116
ወልደ ጊዮርጊስ (እጨጌ) 88 98
ወልደ ጻድቅ ሐዲስ (ደብተራ) 107 110 119 120 121 124
ወልደ ጻድቅ ዘእንጦጦ (ደብተራ) 54 55
ወልደ ጻድቅ ዘደብረ ሊባኖስ (ጸባቴ) 44 45
ወልደ ጻድቅ ጋሼ (ደብተራ) 124
ወልደ ጻድቅ ጉሹ (ከንቲባ) 60 63
ወልደ ጻድቅ (ቢትወደድ) 181
ወልደ ጻድቅ (ወታደር) 218
ወልዴ (ባሻ) 138
ወልድዬ (አቶ) 150
ወሎ 38 103 108 129 295 303
ወምበረተኛ 56 57 58
ወምበር ቤት 93
ወምበር ገፍ 25 56 58
ወምበር ጸሐፊ 96 97 99
ወምበር (ዳኛ) 94 96 104 198 260
ወምበርያ ሚካኤል 180
ወረሂርሱ 219
ወረንጦ 102 260
ወረኢሉ 40
ወረደሉ 86

ወር ተረኛ 75
ወር ተራ 33 260
ወርቁ ጉበና 144
ወርቁ ጸሐፊው (አቶ) 142
ወርቄ ሽብሬ ዘበጣሶ (አቶ) 152 153
ወርቄ ገብረ ማርያም ዘእንጦጦ (ደብተራ) 77
ወርቅነህ እሸቴ (ሐኪም፣ አዛዥ) 2 167-169 171 174-183 185-196 253-256
ወሰን ጠባቂ 195 205
ወሰኔ ትርፌ (ቀኛዝማች) 47
ወሰኔ (አዛዥ) 138
ወሰን መሪ (መምሬ) 15 16 23 27 29 86 87 163
ወሰን ምስለው (አቶ) 50 238
ወበራ 86
ወንድ አፍራሽ (አቶ) 31
ወንድማገኘሁ ዘመግደላዊት (ደብተራ) 27
ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ 225
ወንጌል 58 60 114 115 119 124 129 142 143 171 258
ወንጌል ትርጓሜ 141 142
ወንጨሬ (የወንጨሬ ዜማ) 24
ወጋየሁ ዘመስቀለሶስ 31
ወጣት ወንዶች ክርስቲያናዊ ማኅበር (ወ.ጣ.ክ.ማ.) 6 224
ዊንድሶር 253
ዊድሜር 205 206 213
ዋሻ መቅደስ 22
ዋቆ ቱፋ 67
ዋቢ 43 44
ዋቢ ሥላሴ 43
ዋዜማ 57 70 74 243 261
ዋይት ኢንጂነሪንግ ኮምፓኒ 182
ዋድላ 39 70 75 87 90 142 143
ውልቆ 68 69
ውልቆ ተክለ ሃይማኖት 68
ውቃቢ 90
ውቤ አጥናፍ ሰገድ (ደጃዝማች) 99
ውብሸት መርስዔ ኀዘን 180 201 203 209 231 235
ውብሸት ወልደ ዮሐንስ 202 203
ውዳሴ ማርያም 56 73 115 138 140 245 261
ውጋዴን 181 203 204 211 218 219 221 223

ዐ

ዐረቢኛ 58 134 136 174 191 204 257
ዐረብ አገር 204
ዐወቀ ዘዋድላ (መምህር) 75 87
ዐውደ ምሕረት 61
ዑራኤል 106
ዓለማየሁ ቴዎድሮስ 253
ዓለሜ ደቻሣ 95
ዓለም ማኅበር 186
ዓለም ማኅበር ጉባኤ 190
ዓለም ሲያልቅ (ወይዘሮ) 40 235
ዓለም ታሪክ (መጽሐፍ) 172
ዓለም አቀፋይ (ተውኔት) 117
ዓለም ጅዖግራፊ (መጽሐፍ) 177 178 183 184
ዓለም ጦርነት 125 168 177 254
ዓምደ ሚካኤል ዘአዲስ ዓለም (አለቃ) 82 80
ዓምደ ወርቅ 121 261
ዓምደ ጽዮን ዘጉጃም 113
ዓምዴ (ቀኛዝማች) 169
ዓሥራ አራቱ ቅዳሴ 134
ዓሥራት (አለቃ) 112
ዓቃቤ ሰዓት 126 137 257 264
ዓቃቤ ሰዓት አቦም 126 257
ዓቢይ ሙሉጌታ 4
ዓቢይ ጾም 57 163 258 262
ዓባይነህ (መርስዔ ኀዘን) 23 28 31
ዓይነ ኩሉ (አባ) 138
ዕሌኒ መኮሪያ 3 256
ዕርገት በዓል 121
ዕብራውያን መልእክት 127
ዕደ ክርስቶስ (ደጃዝማች) 38

ዘ

ዘለለው እሸቴ 253
ዘሌሌ 198 201
ዘለቀ (ደብተራ፣ መልአከ ጸሐይ) 43 104
ዘለዓለም አንዳርጌ (ካፕቴን) 3
ዘሊባኖስ ዘሸማ (ደብተራ) 49 101 103
ዘሌዋ. (ዘሌዋውያን) 113
ዘመነ ሉቃስ 48 101 124 155 211
ዘመነ ማርቆስ 117 195
ዘመነ ማቴዎስ 94 109 141 148 164 190
ዘመነ ብሉይ 113
ዘመነ ዮሐንስ 107 129 162 183
ዘመነ ፋሲካ 20
ዘመደ ብርሃን ገብረ ተክሌ (ደብተራ) 101
ዘመድኩን (የሻላ) 38
ዘማርያም ዘጉንደር (አዝማች) 18

ዘሞ 235
ዘረፋ ዘምድቅ (አቶ) 149
ዘረፋ (ቀኜ) 112 149 155 261
ዘረፋ (የቄስ ደፈር እኅት) 112 235
ዘርዐ ያዕቆብ (አጼ) 174
ዘርጊ (እመሆት) 50 69 238
ዘርፍነሽ (ወይዘሮ) 51 238
ዘብጥያ 123 261
ዘነበ ወርቅ ወልደ ገብርኤል 4
ዘነበች ኃይሉ (እመሆት) 27 32
ዘነበች ጥላሁን (ወይዘሮ) 105
ዘአማኑኤል (አለቃ) 148
ዘአምላኪየ 70 74 243 261
ዘወልደ ማርያም እንዳዘናው (መምሬ) 28
ዘወልዴ (መምሬ) 105
ዘወልዴ (አቶ) 150
ዘውዲቱ ምኒልክ (ወይዘሮ፣ ግርማዊት ንግሥተ ነገሥታት) 49 96 97 109 114 116 118 127 133 134 140 147 152 156 157 175 186 191 200 215
ዘውዴ ታደሰ (አቶ) 206
ዘውዴ ዘሲዳሞ 59 60
ዘውዴ ገብረ ሥላሴ (ደጃዝማች) 2 256
ዘውዴ (አለቃ) 42
ዘውድ በዓል 205 211 213 216 221
ዘውድነህ ቀጣው 205
ዘውድነህ (መሪ ጌታ) 140
ዘውገ ገድሉ (አቶ) 4
ዘውገ (አለቃ) 247
ዘውግነህ (መሪጌታ) 121
ዘይላ 254
ዘይቤ 69 74
ዘይታ 19 39
ዘይነግሥ 225
ዘይእዜ 70 75 243 261
ዘጌ 107
ዘጸአት (ዘጸአ.) 63 113
ዚቅ 82 245
ዛማኔል (አዛዥ) 61
ዛን ወንዝ 17 18
ዛዮራ 16 17 18
ዛፊሮ (ሙሴ) 153
ዜማ 84 139 144 242 247
ዜማ መምህር 90 242
ዜማ ስልት 24 53 54 61 121 261
ዜማ ተማሪ 54 56
ዜማ ትምህርት 56 69 104 241 242 244 257
ዜና ማርቆስ (አባ) 61 257
ዜና ማርቆስ (ደብረ ብሥራት) 49 67 73 111 148 149
ዜና ገብረ አምላክ (አቶ) 4 238
ዜጋመል 110
ዝማሜ 61 84 242 245 261
ዝማሬ 75 84 107 242 245
ዝምታ (ወይዘሮ) 31
ዝቋላ 74 124
ዝዮ ዘዳኖት 38

ዠ

ዠሩሶ (ቢሾፕ) 215
ዠን ጉዮን (ሙሴ) 168 171 172 178

የ

የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ፓትሪያርክ 225
የማነ ራስ ወርቅ 235
የማነ ብርሃን ገብረ ተክሌ (አቶ) 101
የማነ ክርስቶስ (ራስ) 18
የማነ ዘአደሬ ጢቆ (ደብተራ) 140
የምሩ ዘላምዋሻ (አባ) 40
የሴት ልጅ ዓለም 201
የሸዋ ወርቅ ምናጣ 15 25 32 50 51 52 69 73 235-237
የሺ እመቤት ተፈሪ (ልዕልት ፀሐይ) 182
የሺ እመቤት ትምህርት ቤት 221
የሺ እመቤት (ልዕልት፣ የአጼ ኃይለ ሥላሴ እናት) 208 221
የሻላ ነብሬ 235 236
የሻነው (ግራ ጌታ) 93
የበሬ 203
የተሻ ወርቅ (አቶ) 123
የካቲት 12 ሆስፒታል 180
ዩልዮስ (ደጃዝማች) 17
ዩሮፕ 183
ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ቦርድ 6 224
ዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ 215
ዩናይትድ ፕሮቪንስስ (ህንድ) 256
ያቦገረድ 41 237
ያሬድ ዜማ 61 243 264
ያሬድ ድጓ 42
ያሬድ (ቅዱስ) 57 156 257 260 261
ያሬድ (አቶ) 180 187 192 193
ያን ቫንሲና 14
ያጅቡ ታየር (ወይዘሮ) 50
ያጅቡሽ (እመሆት) 52
ይልማ ዴሬሳ (ልጅ) 145

ይመር 114
ይትባረክ ዘአባሌ (ደብተራ) 43
ይኄይስ ዘላሐ ጽዮን (አለቃ) 43
ይነሡ ውድነህ (አቶ) 157
ይነሡ ዘገነተ ጽጌ ጊዮርጊስ (መሪ ጌታ) 126
ይኩኖ አምላክ 193
ይዘኝ 101
ይገዙ ዘውልቆ (መምሬ) 68
ይገዙ ዘጅሩ (አቶ) 51 73
ይገዙ ዘጠራ (አቶ) 96
ይግዛው ዘደብረ ወርቅ (አለቃ) 134
ይፋት 43 53 159 180
ይፍሩ ዘሸንኮራ 93
ዮሐንስ መልእክት 104
ዮሐንስ ራስ ወርቅ (ሻለቃ) 40 228 235
ዮሐንስ አፈ ወርቅ 131 133 172 244
ዮሐንስ አፈ ወርቅ ትርጓሜ 121
ዮሐንስ አፈ ወርቅ (መጽሐፍ) 124 131 133 244
ዮሐንስ አፈ ወርቅ (ቅዱስ)
ዮሐንስ ወልደ ማርያም 129
ዮሐንስ ወንጌል 115
ዮሐንስ ዘሸንኩርት ሚካኤል (አለቃ) 85
ዮሐንስ ዘደብረ ኮኖብዮስ 136
ዮሐንስ (መጥምቁ) 155
ዮሐንስ (አቶ) 129
ዮሐንስ (አቶ፣ የጀርመን ትርጁማን) 187
ዮሐንስ (አእላፍ ሰገድ፣ አጼ) 113
ዮሐንስ (አጼ) 39 41 44 112
ዮሐ. (ዮሐንስ) 21
ዮሴፍ 256
ዮሴፍ (ቤተ ክርስቲያን) 106
ዮናስ ወልደ ሚካኤል (አቶ) 79
ዮናኤል (ደጃዝማች) 17
ዮፍታሔ ንጉሤ (ቀኝ ጌታ፣ አቶ) 117 118 126 127 152 155 156 158

ደ

ደመራ 102 175
ደምሰው ነሲቡ (ደጃዝማች) 47
ደምሴ ወልደ ገብርኤል (አቶ) 158 180
ደምሴ ወልደየስ (አቶ) 171
ደምሴ ጥላሁን (ልጅ) 105
ደረሰ ዘቤተልሔም (ሊቀ ካህናት) 42
ደረብሴ 207
ደሩ (ሐረርጌ) 148 151
ደርቡሽ 41
ደርግ 123 180
ደሴ 145
ደሴ (አቶ) 50 238
ደስታ ተካልኝ (ወይዘሮ) 149 235
ደስታ ወልደ ማርያም (ወይዘሮ) 253
ደስታ ዘራጉኤል (አለቃ) 43
ደስታ ዘድንባሮ (ሊቀ ጠበብት) 43
ደስታ የንዳው (አቶ) 154
ደስታ ዳምጠው (ልጅ፣ ፊታውራሪ) 140 169
ደስታ (ሊቀ ጠበብት) 104
ደስታ (መምህር) 10 131-134 137 140 141 148 131
ደስታ (ራስ) 209
ደስታ (አቶ) 238
ደቀ መዝሙር 41 115 120 131 132 135
ደቂቀ ነቢያት ትርጓሜ 164
ደበቡር 207
ደብረ ሊባኖስ 15 38 44-47 67 68 81 83 84 86 87 91 98 99 110 111 130 145 166 264
ደብረ ሊባኖስ ገዳም 47
ደብረ ሐንታ 61 257
ደብረ ሰላም መድኃኔ ዓለም 144
ደብረ በግዕ ሕፃን ሞአ ገዳም 40
ደብረ ብርሃን 139 199 247
ደብረ ብርሃን ሥላሴ 139 247 302
ደብረ ብሥራት ዜና ማርቆስ 49 67 73 111 148 149
ደብረ ብርሃን ሥላሴ 139
ደብረ ታቦር 146
ደብረ ነጐድጓድ 42
ደብረ ኮኖብዮስ 136
ደብረ ኤልያስ 117
ደብረ ወርቅ (ጐጃም) 134
ደብረ ወገግ አባ ሳሙኤል ገዳም 162 163 248
ደብርቼ (ላምዋሻ) 39 235
ደብተራ 44 46 48 84 106 124 136 201 264
ደቦጭ (አቶ) 34
ደቻሣ (ባሻ) 95
ደነባ 33 81
ደነነች (ወይዘሮ) 27
ደናኔ 145
ደወሪያ 35
ደጀ ሰላም 30 71 84 96 261
ደገፌ (አዛዥ) 151
ደጋሃመዶ 219
ደጋሃቡር 222
ደግፌ ዘደብረ ሊባኖስ (አቶ) 47 48

ደፈር ጐልጃ (ቄስ) 23 39 41 112 235 236
ዱልበሐንቲ 204
ዱክ ቤት 195
ዱክ ዴል አብሩዚ (ልዑል) 180
ዲላሞ (ጅሩ) 69 151
ዲላሞ ጊዮርጊስ 51 73 149 151
ዲልዲላ ማርያም 25
ዲልዲላ (እንጦጦ) 25 28
ዲማ 111 116
ዲማ ከጂ (አቶ) 32
ዲባቸው (አቶ) 127
ዲትሪሽ 172
ዳመና ሞላ (አቶ) 93
ዳማ ዘጅሩ (አቶ) 31
ዳምጠው ዘወሎ (ባሻ) 27 31 51
ዳምጤ (ባሻ) 216
ዳርጌ (ራስ) 43 83
ዳኖት 16 26 39
ዳኖት አቦ 38
ዳኜ (ርዕሰ ደብር) 109 115 120 125 161
ዳዊት 24 37 53 54 55 58 241 244
ዳዊት መዝሙር 257 258
ዳዊት ትርጓሜ 145 148
ዳዊት (መዝሙረኛው) 119
ዳዊት (ንጉሥ) 37
ዳዊት (አድባር ሰገድ) 113
ዳግማዊ ምኒልክ 33 39 51 61 176 254
ዳግማዊ ምኒልክ ተማሪ ቤት 117 145
ዳጬ (አቶ) 150
ዴል አብሩዚ (ዱክ፣ ልዑል) 180
ዶራዱን 256
ድልነሣሁ (ግራዝማች) 41
ድልዬ 235 236
ድምሆይ ዘምሥሐለ ማርያም (ደብተራ) 10 136 137
ድሬ መድኃኔ ዓለም 174 180
ድሬዳዋ 11 120 125 197 201 221 229
ድርሳነ ሚካኤል 29
ድርሳን 132 136
ድርሳን ሠለስቱ 142
ድርገት 71 72 155 260 261
ድርገት መውረጃ 29 261
ድባቧ (ወይዘሮ) 51 238
ድንቁ ዘራጉኤል (አለቃ) 87
ድንባሮ ማርያም 43
ድንጋይ ቅጥቀጣ 33
ድጓ 20 57 58 99 101 104 245 261 262
ድጓ ትምህርት 57
ድጓ ፀዋቲ 65
ድጓ (ዘመነ ዮሐንስ) 104
ዶዲ (ግራዝማች) 208

ጀ

ጀርመን 187 215
ጀድሴ 219
ጃንሆይ (ዳግማዊ ምኒልክ) 19 20 26 33 34 40 42 47 49 50-53 56 61 63-67 94 240 254
ጃንሆይ ግቢ 34 68
ጃንሜዳ 35 97 167
ጃዊ 113
ጃፓን 215
ጅሑር 69 74
ጅሑር መድኃኔ ዓለም 72 70 73 149 151
ጅማ 194 255
ጅሩ ቈላ 15
ጅሩ ደጋ 16
ጅሩ ሰፈር 33
ጅራታም ኮከብ 75 77
ጅቡቲ 144 168 180-182 186 197 204 247
ጅጅጋ ማዘጋጃ ቤት 198
ጅጅጋ ቅዱስ ሚካኤል 208
ጅጅጋ አውራጃ 196 206 219
ጅጅጋ የማሠልጠኛ ተማሪ ቤት 195 204
ጅጅጋ ጉምሩክ 198
ጅግጅጎ (ጅጅጋ) 203

ገ

ገላልቻ 219
ገላውዴዎስ (አጼ) 136
ገልማ ወንዝ 107
ገረሱ ዱኪ 33
ገርቢሐድሌ 221
ገርጊሶ (ዘላምዋሻ) 39 235 236
ገስጥ (መምሬ) 50 238
ገቡተ ሐዋርያ 37 36 53 241 262
ገበተዋሪያ 37 53 241 244 262
ገበየሁ መክብብ (ልጅ) 126
ገቢረ ሠናይ 242 243
ገብረ ሥላሴ ገብረ ጊዮርጊስ (መልአከ ፀሐይ) 40
ገብረ መስቀል ዘሸማ (አባ) 133
ገብረ መንፈስ ቅዱስ 48 248
ገብረ መድኅን መርስዔ ኀዘን 164

ገብረ መድኅን ኃይለ ማርያም (አቶ) 192
ገብረ መድኅን አራምዴ (አለቃ) 77
ገብረ መድኅን ወልደ መድኅን 238
ገብረ መድኅን ዐወቀ (አቶ) 145
ገብረ መድኅን ዘሐረር (ጌታ፣ አለቃ) 2 122 130-134 137-143 145 146 148 153 154 162 175 193 247-251
ገብረ መድኅን ዘማኅበረ ሥላሴ (አባ) 134
ገብረ መድኅን ዘአንጦጦ (ደብተራ) 134
ገብረ መድኅን (አቶ) 150
ገብረ መድኅን (ግራ ጌታ) 92
ገብረ ሚካኤል ዘሽንኩራ 92
ገብረ ማርያም ወልደ መድኅን 77
ገብረ ማርያም ዘደብረ ሊባኖስ (አለቃ) 87
ገብረ ማርያም ዘጎሐ ጽዮን 110 114
ገብረ ማርያም የግቢ ዘበኛ አለቃ (ፊታውራሪ) 95 96
ገብረ ማርያም ጋሪ (ፊታውራሪ፣ ደጃዝማች) 180 188 209 219 221
ገብረ ማርያም (አባ) 61 257
ገብረ ማርያም (አቶ የጅጅጋው) 201
ገብረ ሥላሴ ባርያ ጋብር (ደጃዝማች) 47
ገብረ ሥላሴ (መምሬ) 40
ገብረ ሥላሴ (ንቡረ ዕድ፣ እጨጌ) 44 45 48
ገብረ ሥላሴ (የመምህር ዐወቀ ስመ ክርስትና) 75
ገብረ ሰማዕት (አለቃ) 103-105
ገብረ ተክሌ ዘሠርፀ ክርስቶስ (አለቃ) 73
ገብረ አብ ዘሐረር (አለቃ) 130
ገብረ አብ (አባ) 248
ገብረ ኢየሱስ ዘደብረ ሊባኖስ (አለቃ) 45 48
ገብረ ኢየሱስ (መምህር) 40
ገብረ እግዚአብሔር 66
ገብረ እግዚአብሔር ተድላ (አቶ) 199
ገብረ እግዚአብሔር ኤልያስ (ደብተራ) 118 158
ገብረ እግዚአብሔር ዮሐንስ 66 129
ገብረ እግዚአብሔር (የሊቀ ካህናት ደረሰ ስመ ጥምቀት) 42
ገብረ ኪዳን ወረደ (ደብተራ) 56 65
ገብረ ክርስቶስ መርስዔ ኀዘን 174 201 203 209 231 235
ገብረ ክርስቶስ ተክለ ሃይማኖት (አቶ) 164 166 172
ገብረ ክርስቶስ ወልደ ዮሐንስ (አለቃ) 120 121 124 125 130-132 139 140 247
ገብረ ክርስቶስ (አለቃ) 39 40 41-43 90 111 120 121 124 125 130-132 139 140 235 236
ገብረ ክርስቶስ (አፈ ንጉሥ፣ የቀድሞ ስማቸው ቀኝ ጌታ ባልከው) 43 101 120
ገብረ ዮሐንስ (መምሬ) 106
ገብረ ዮሐንስ (ግራዝማች) 205
ገብረ ጊዮርጊስ ዘጅጅጋ ሚካኤል (አለቃ) 198
ገብረ ጊዮርጊስ (ቀኛዝማች) 98
ገብረ ጻድቅ ዘአንጦጦ (መምሬ) 77
ገብረ ጻድቅ (የኔታ) 105
ገብረየሱስ (አለቃ) 45 48
ገብረየስ ተገኔ (አቶ) 199
ገብረየስ ኩርፋ 172
ገብሩ (ከንቲባ) 172
ገብሬ አቢሳ 41
ገብሬ ወልደ ዮሐንስ (አቶ) 101
ገብሬ ገብረ ጊዮርጊስ (አቶ)172
ገብሬ (የሸዋ) 235 236
ገብርኤል (አዲስ አበባ) 141
ገነቴ 41
ገነት ኪዳን ምሕረት 248
ገና መምቻ 24 86
ገንደር 235 236
ገደቡርሲ 203 206
ገዳም ሰፈር 110
ገድለ አባ ሊባኖስ 37
ገድለ ጊዮርጊስ (ቀኛዝማች) 203
ጉለሌ 116 147 199
ጉለሌ ሥላሴ 83
ጉረኔ 44 86
ጉራጌ 209
ጉባኤ ቀኖናት 174
ጉባኤ ቃና 69 70 74 243
ጉዞ ፍትሐት 129 248 262
ጉዳ ሩንዳሳ 199
ጉግሣ ወሌ (ራስ) 200
ጉዮን (ሙሴ) 168 171 172 178
ጊሚራ 94
ጊሚራ ዘመቻ 94
ጊዮርጊስ (ሶርያዊ) 10 136 137
ጊዮርጊስ (አራዳ) 34 61 79 99 107 110 116 139 193 247 248
ጊዮርጊስ (አባ) 42
ጊዮርጊስ (አንኮበር)
ጊዮርጊስ (ዲላሞ) 51 73 149 151
ጊዳ 107
ጋልዴ ማርያም 43

ጋሪ (ባለ አንበር) 67
ጋሬትሰን (ፒተር) 3 254
ጋስጫ 138 258
ጋሾ መልኬ 235 236
ጋዜጣና ማስታወቂያ ጽሕፈት ቤት 224
ጋይንት 39 42
ጌራ ወርቅ ዘሽንኩርት 84 101
ጌራ ወርቅ (መርስዔ ኀዘን) 101
ጌታቸው መታፈሪያ (ዶክቶር) 4
ጌታቸው ኃይሌ (ፕሮፌሰር) 15
ጌታቸው አባተ (ደጃዝማች፣ ቢትወደድ) 138 190
ጌጤ መንበሩ (ወይዘሮ) 31
ጌጤነሽ ይመር (ወይዘሮ) 114
ግላስጎ 253
ግሥ (ቅኔ) 69 74 215 243
ግሪ 203
ግሪክ 191 215 258
ግራኝ 15 26 89
ግራኝ ወረራ 15 26 42 89 111 162 248
ግሬቦ (ሙሴ) 190
ግሬት 50 51
ግርማ ያየህ ይራድ (ባላምባራስ) 176 201
ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት (አጼ ኃይለ ሥላሴ) 212 213
ግርማዊ ንጉሥ (ንጉሥ ተፈሪ) 190 194 195 198
ግርማዊት ንግሥት (ንግሥት ዘውዲቱ) 133
ግሼ 17
ግቢ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን 160
ግቢ ዘበኛ 95
ግብረ ሐዋርያ 117 143
ግብዋት 41 235 236
ግብጻዊ 44 136 174
ግብጽ 17 39 136 215 249
ግሪክ ኦርቶዶክስ 191
ግሪፕ 125
ግራሃም (ሚስተር) 225
ግራዚያኒ 144 182 228 256
ግርማ ደባይ 4
ግዕዝ መጻሕፍት 241
ግዕዝ ትምህርት 127 129 144 146 244
ግድም 152
ግፅው 142
ጕላ (ደብተራ) 82
ጎልጃ 235 236
ጎሐ ጽዮን 43 110
ጎሐ ጽዮን ማርያም 43
ጎሬቤት 219
ጎሬ 181
ጐበዝ አየን (ተውኔት) 117
ጐሹ (አለቃ) 39
ጐተራ 63
ጐንደሬ 174
ጐንደር 23 41 70 71 90 109 111 121 174 253
ጐንደር ከተማ 90 253
ጐንደር ዘመነ መንግሥት 124
ጐንደሮች ዘመነ መንግሥት 111 113
ጐዳና (አቶ) 104
ጎጀብ 122
ጐጃም 39 41 59 89 93 112 113 117 126 134 139 159 247
ጐጃሜ ሣህሉ (አለቃ) 42 109
ጐጃሜ ኃይለ ማርያም 126
ጐግቲ 206 207
ጓያ 24 166
ጓያ የሰበረው 24

ጠ

ጠለታ 18
ጠሉሽ ገርጊሶ (ወይዘሮ) 41 235 236
ጠላት ወረራ 40 122 176 178 182 223 224 228
ጠራ 74 96
ጠራ ወረዳ 40
ጠቋሪት (ወይዘሮ) 39 40 235 236
ጠብቄ (አለቃ) 93 130
ጠንበላ 32
ጠንበላ እስጢፋኖስ 32 51
ጠንፊለሽ ዲማ (ወይዘሮ) 32
ጠዳ 17
ጢኖ (አዛዥ) 18
ጣሴ ዘምድቅ (አቶ) 149 150
ጣሴ (አዛዥ) 202
ጣና 182 256
ጣናን 219
ጣይቱ (እቴጌ) 45-48 58 61 62 64 92 96 97
ጣጣቴ 102
ጥላሁን (አቶ፣ ቀኛዝማች፣ ፊታውራሪ፣ አፈ ንጉሥ፣) 46-49 91 92 101 103 104 106
ጥምቀት በዓል 81 102 118
ጥሩ ወርቅ (እቴጌ) 253
ጥሩነህ ራስ ወርቅ 40 235
ጥቁር ሳንቃ 127 176
ጥቁር አንበሳ ጦር 122
ጥበበ ክርስቶስ (መምህር) 10 137
ጥዱ (አቶ) 41

ጦረኛ ወልደየስ (አቶ) 63

ጨ

ጨርጨር 181 221 218 256
ጫንያለው ካሣ 228
ጫንጮ 51 71
ጭራ ወንዝ 51 73
ጭንሐሰን 201 220

ጰ

ጳኩሚስ (ቅዱስ) 136
ጳውሎስ ትርጓሜ 142
ጳውሎስ (ትምህርት) 114 117 124 127 143 250
ጴጥሮስ ወጳውሎስ 92 102
ጴጥ. (ጴጥሮስ) 157

ጸ

ጸሎተ ንስሐ 143
ጸጋ (ሦስት ልደት) 111
ጸጋ (አለቃ) 40
ጸጋዬ ዘሸማ (መምሬ) 148
ጽሕፈት ሚኒስቴር 146 147
ጽጌ ሻውል (አለቃ) 116
ጽጌ በዓል 56
ጽጌ ብርሃን (አባ) 61
ጽጌ ንጉሤ 235
ጽጌ ገብረ ተክሌ (አለቃ) 101
ጽጌ (መምህር) 109
ጽፋት 242 245
ጾመ ስብከት 149
ጾመ ድጓ 43 56 57 242 245 262
ጾም ምዕራፍ 57 104

ፀ

ፀሐይ (ልዕልት) 182
ፀሐይ (መምህር) 106
ፀዋትወ ዜማ 40 242

ፈ

ፈለቀች 51 238
ፈለገ ሕይወት ትምህርት ቤት 40
ፈረስ ቤት 63
ፈረንሳይ ሌጋሲዮን 36 190
ፈረንጅ ትምህርት 144
ፈሪሀ እግዚአብሔር 242 243
ፈቃደ አዘዘ (ዶክቶር) 3 16
ፈቅይበሉ ዘግድም (አቶ) 152
ፈትለ ወርቅ ወልደ ቂርቆስ (ወይዘሮ) 40 85 86 148-151 228 235
ፈንታሁን ጥሩነህ 4
ፈንጣጣ በሽታ 66 115
ፈንጣጣ ክትባት 66
ፈጠጋር 18
ፉኛንቢሩ 203
ፊሊክስዩስ 130
ፊት በር 109
ፊደለ ሐዋርያ 36 241
ፊደል ትምህርት 15 24 25 36 191 241 244 259 262
ፊቅ 219
ፋሌ 100
ፋሌ ኪዳነ ምሕረት 82
ፋሲለደስ (አጼ) 126 257
ፋሲካ 15 20 56 86 91 103 119 138 151 159 177 193
ፋሲካ ሀብተ ሚካኤል (አቶ) 194
ፋሲካ (ቡስሉ) 219 220
ፋብሪካስ (ኤለን) 182 256
ፋንታ አርዮ (አቶ) 199
ፍሉንፉል 207
ፍሉንፉል ኮረብታ 206
ፍላታዬ 235
ፍልስታ 66 87 115 140
ፍልውሐ 97 255
ፍልውሐ ሜዳ 175
ፍሬ ሰንበት ዘዳኛት 33 38 39
ፍሬው ዘዛጕራ (ደብተራ) 96
ፍርኩታ ኪዳነ ምሕረት 140
ፍርድ ሚኒስቴር 224
ፍቅሬ (አቶ) 150
ፍቅርና አገልግሎት ማኅበር 176 178 180 186 188 192 193 209
ፍታት 258 262
ፍትሐ ብሔር ሕግ 225
ፍትሐ ነገሥት 90 98 116 130 143 174 225 226 244
ፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን 225
ፍትሐት 98 119 129 147 151 160 250 262
ፍትሐት ዘወልድ 143
ፍንጥርጌ 109
ፍካሬ (መዝሙረ ዳዊት) 54

ፐ

ፐንጸብ 253
ፒተር ጋሬትሰን 3 254

ፒካርር 204
ፓሪስ 190
ፓርላማ 225
ፓፓዚያን 171
ፕላውማን (የእንግሊዝ ቆንስል) 215
ፕላውማን (ማዳም) 215
ፕራይመርስ 145
ፕሮቴስታንት 143 144
ፖላክ (ዶክቶር) 182
ፖል ላቡርዳሬ 171
ፖል ዜኒ 3

H

Halley 77

I

Issac of Neneveh, Nestorian Bishop 130

L

League of Nations 186

M

Memorie di una Principessa Ethiope 197

O

Oral Tradition as History 14

ክቡር ብላታ መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ ለኢትዮጵያ የሰጡትን ልባዊ አገልግሎትና እሳቸውንም በአካል የሚያውቅ ሰው በየምእት ዓመት አንድ ጊዜ የሚታዩ የዕውቀትና የጥበብ ሰዎች ካሉ ክቡርነታቸው አንዱ መሆናቸውን አይጠራጥርም።

ፕሮፌሰር ጌታቸው ኃይሌ

. . . ይህን መጽሐፋቸውን በእውነቱ፣ ከራሳቸውም የሕይወት ታሪክ ባሻገር፣ በአጠቃላይ የኢትዮጵያን ጥንታዊ የትምህርትና የልጅ አስተዳደግ ሥነ ሥርዓት በዝርዝር እንደሚያስተምር ትልቅ መዝገብ ልናየው እንችላለን። . . .

. . . በየደረጃው ያለፉበትን የትምህርትና የመልካም አስተዳደግ መንገድ ብቻ ሳይሆን፣ በጊዜው ስለነበሩ የማኅበራዊና ጠቅላላ የሀገር ጉዳዮች በየስፍራው ይጠቃቅሳሉ። ይልቁንም፣ በሌላ ቦታ የማይገኝ፣ ስለ ኢትዮጵያ ጥንታዊ የትምህርት ዓይነቶችና ስለይዘታቸው የተጣራ ዝርዝር መግለጫ በዚህ መጽሐፍ መጨረሻ ላይ ቀርቦልናል። . . .

ፕሮፌሰር ታደሰ ታምራት